HEDAI

Utazá-
som
Meso-
potámi-
ában
és
Irak-
Arábiá-
ban

OSZK
247.236

247236

A m. kir. földmivelésügyi minister támogatásával.

Utazásom Mesopotámiában és Irak-Arábiában.

Irta

Fadlallah el Hedad Mihály

cs. és kir. ezredes, ménesparancsnok.

35 képpel és 1 térképpel.

BUDAPEST

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1904.

Ára 2 korona.

A m. kir. földmivelésügyi minister támogatásával.

Utazásom Mesopotámiában és Irak-Arábiában.

Irta

Fadlallah el Hedad Mihály

cs. és kir. ezredes, ménesparancsnok.

35 képpel és 1 térképpel.

BUDAPEST

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1904.

A. M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

247236

R 2

I. Nyomtatvány adóknapló
1904 év 37

TARTALOM.

Oldalszám

Előszó ... 5
Bejrut ... 13
A karaván ... 25
A sivatag előtt ... 35
Palmira ... 44
Az Eufrates mentén ... 57
Bagdad ... 63
Karácsonyest Babilonban ... 74
A bucsujáró helyek felé ... 78
Az első ló ... 85
A sammárok ... 96
Lóalku és fizetés ... 105
Legenda az arab lóról ... 107
A beduin lova ... 113
A beduin élete ... 122
Chazim pasa lova ... 133
Nyugtalan éjszakák ... 139
Szakadó esők ... 146
Nehezebb napok ... 154
A Libanonon ... 165
Házafelé ... 170

ELŐSZÓ.

1901 év őszén indultam a keleti lóvásárló expedicióra, melynek részletes leirását e könyvben találja az olvasó.

Mielőtt azonban e legutóbbi expedicióról való leiráshoz kezdenék, néhány szóval összegezem a bábolnai ménes vérfölfrissitése, a tenyészanyag szaporitása érdekében a Keleten végzett lóvásárlásokat.

A bábolnai ménes 1789-ben II. József uralkodása alatt alapittatott. 450 ezer forintért vásárolta meg a kincstár a bábolnai birtokot gróf Szapáry Józseftől; az átvétel 1790-ben történt meg. Eleinte a mezőhegyesi ménesintézet fiókja volt. 1807-ben önállóvá lett. A lótenyésztés Bábolnán csak 1816 óta történik határozott irányban, a midőn a főménesparancsnokság elrendeli, hogy a kanczák fedezésére keleti vérü méneket kell használni. Mivel pedig magántenyésztőktől és kereskedőktől nem lehetett elég jó tenyészanyagot vásárolni, már 1836-ban Herbert Ede őrnagyot kiküldötték Sziriába eredeti arabs lovak vásárlására. Herbert őrnagy Aleppo és Damaskus vidékén tizennégy arabs lovat vásárolt, és pedig kilencz ményt és öt kanczát. Az őrnagy által vásárolt lovak között volt a később oly jónak bizonyult Shagya is. Herbert másodizben is, most már mint ezredes kelt utra hét évvel később 1843-ban ujra, hogy a bábolnai tenyészanyagot vásárlással gyarapitsa. Ezen alkalommal Egyptomból hozott lovakat és pedig nyolcz ményt és két kanczát.

Az elért eredmények ujabb vásárlásokra ösztönözték az intéző köröket. 1852-ben lovag Gottschlig őrnagyot küldték ki lóvásárlásokra, a ki Sziriában hat mént és négy kanczát vásárolt.

Az előbb fölsorolt három expedicziónál nagyobb jelentőségü volt az 1856. és 1857. évben Brudermann Rezső ezredes kiküldetése, a kinek vásárlásaiból Bábolna tenyészanyaga tizennégy ménnel és harminczkét kanczával gyarapodott. Abbas pasa egyptomi alkirály halála után 1861-ben vásároltattak meg Ahrenberg herczeg által El Delemi és Atuan mének; azonkivül csere által Gácsországból 1864-ben Dziedusyczky gróftól Abiath és Bagdady mének kerültek Bábolnára. Az expedicziók alkalmával beszerzett eredeti arabs anyagon kivül még magántenyésztőktől is vásároltak arabs lovakat, hogy a ménest időnként fölfrissitsék és megfelelő tenyészanyag álljon rendelkezésre. Az alkotmányosság ujraébredésével az állami ménesintézetek a magyar kormány kezelésébe jutottak.

A ménesintézetnek úgy ezelőtt, valamint a magyar kormány kezelésébe történt átvétele óta vérfölfrissités czéljából több izben vásároltak arabs lovakat. 1876-ban a szultán halála után Zichy Ferencz gróf konstantinápolyi nagykövet által tiz darab arabs mént vásároltunk Konstantinápolyban, melyeknek átvételére már e sorok irója küldetett ki. Ugyancsak én küldettem ki 1885-ben Lutzenbacher akkori földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi titkárral Sziriába. 1885-ben pedig 4 drb eredeti mén és 5 eredeti kancza vásároltatott, és pedig: O-Bajan fekete mén Tell el Kelahból, a Denedzsik törzstől, s ez a mén még ez idő szerint is mint törzsmén működik a bábolnai ménesben, ahol a fajjelleg fentartása érdekében kiváló eredményeket ért el. Kohailan mén, Salahiebentől délre Hamától a sivatagban vásároltatott az Anasc el Sbaa törzstől. Rövid ideig működött a ménesben, azonban egy félvér ménivadéka az 1900. évi párisi kiállitáson, mint a legjobb félvér mén, a «Grand Championat»-tal lett kitüntetve. Saklavy Jedran mén vásároltatott Homs vidékén az Anase el Sbaa törzstől. Bäz mén Tell el Kelahból ajándék a Denedzsiktől. Kohaila kancza vásároltatott az Anase el Sbaa Mseni törzstől. Adjuse kancza ugyanott.

Bent el Arab Homs vidéken vásároltatott a Denedzsiktől. Végül Heliu kancza Bejruthban vásároltatott.

Ezeken kivül időközönként különféle tenyészetekből vásároltak még arabs telivéreket. 1897-ben 7 darab eredeti arabs mént vásároltak Arabiában, melyek közül Hamdani Semrie szürke mén, mely az Anase Wuold-Ali beduin törzstől és Hadban szintén szürke mén, mely az Anase el Sbaa törzstől származott, ez idő szerint is mint törzsmén van a bábolnai ménesben alkalmazva.

1901-ben 4 darab eredeti arabs kanczát vásároltak a török szultán Ő Felsége Schif Teler anatoliai magánméneséből.

A földmivelésügyi miniszter úr bizalmából 1901. és 1902. évben szerveztem és vezettem a lóvásárló expedicziót, melynek czélja volt arabs faju és tenyésztésre szolgáló lóanyagunkat a Keleten oly helyekről beszerezni, hol ez a ló nemességében, eredeti vértisztaságában van föntartva. Ugy az előbb fölsorolt lóvásárlások, nemkülönben a gondos és szakszerü szaporitás és nevelés következménye, hogy Európában leggazdagabb és fajtisztaságában nagy gondossággal őrzött arabs ménes Bábolnán van s bátran mondhatom, hogy a Keleten sem láttam olyan értékes, tiszta és gazdag tenyészanyagot, mint a bábolnai.

Különben hogy ez nem elfogult vélemény, azt nemcsak a ménesünket tanulmányozó és avatott szakemberek ismerték el, de kitünt a párisi nemzetközi kiállitáson is, a hol négy ménesbeli lovunkat arany éremmel tüntették ki, két lovunk ezüst érmet nyert és két lovunk champion volt. Az állami méneseknek általában elismert mai fejlettségét köszönhetjük főleg annak a gondos figyelemnek, a melyet a törvényhozás a lótenyésztés ügye iránt tanusitott, megadván a módokat és eszközöket arra, hogy a lótenyésztés hazánkban állandóan fejlesztessék.

Az 1901. évi expedicziónak az volt a czélja, hogy mindenüvé, a hol a Keleten az arabs faj-lovat eredeti vértisztaságában föltalálni vélem, menjek el, szabad kezet hagyva abban is, hogy egy messzebbre menő és hosszabb időre tervezett expedicziók során annyi lovat vásároljak, a mennyi lehetséges.

Ezt a kitüntető megbizatást teljesitettem. A jövő fogja

igazolni, hogy a kiküldetés mennyiben vált hazai lótenyésztésünk hasznára. Erről ma beszélni nem lehet.

De engem feljogosit a remény, hogy az a néhány ló, melynek patái a távol Kelet sárga homokját és kavicsait taposták, be fog válni.

A kiküldetésről részletesen beszámolok. És azt hiszem, nem végzek meddő munkát, midőn nem csupán a czél érdekében való ténykedésemről adok számot, ha nemcsak arra terjeszkedem ki, a mi a szakembert érdekli, a mi az arabs lónak e helyen tradicziókon alapuló nevelésére vonatkozik, hanem a távol és földrajzi helyzete, közlekedési viszonyai miatt nehezen és kevesek által látott Kelet érdekes népének szokásaira, életmódjára, társadalmi viszonyaira is kiterjeszkedem. Mindebben nem az utleiró szubjektivitása vezet, de az a czéltudatos szándék, hogy azok, a kik a jövőben, midőn majd ujabb lóvásárlás szüksége elérkezett, könyvemet kalauzul akarják használni, ebben megtalálják mindazt, a mi utjok czélját elősegiti. Ám számot vetettem azzal is, hogy e sorok iránt esetleg olyanok is fognak érdeklődni, a kiket inkább Kelet egy valóban kevésbé ismert tája, népe s ennek különleges társadalmi viszonyai érdeklik. Azért, a mennyire lehetett és a mennyi egy lóvásárló katonától telik, a ki nem impressziókért, de jó arabs lovakért utazott, nem hagytam figyelem nélkül, a mi erre tartozik; ám lehetőleg csak oly részletekre terjeszkedem ki, melyek vagy egészen ismeretlenek, vagy egyes utleirásokban tévesen közöltettek. Lehetnek ezek hézagosak, de egy bizonyos, hogy közvetetlen szemlélet eredményei.

***

A megbizatás után haladéktalanul az expediczió szervezéséhez fogtam. Mindenekelőtt számba vettem, hogy az 1897-iki expedicióról mely — még használható — felszerelések vannak meg. Itt közebeesőleg megjegyzem, hogy az 1897-iki kiküldetésemnek az volt a czélja, hogy arabs lovakat vásároljak, még ha azok minőségre nem is minden szigoru föltételnek felelnek meg, a melyek tehát nem mind föltétlenül törzsménanyagunk gyarapitására fognak szolgálni, hanem esetleg

arra, hogy az állomásokra fedező ménekül osztassanak ki. A sziriai sivatagon kelletett azt az anyagot kiválogatnom, mert ebben az évben Arábiában pestis pusztitott és a görög-török háboru miatt a kedélyek sokfelé izgatottak voltak.

Az utasitásban az is foglaltatott, hogy ne koczkáztassak semmit és a fertőzött területeket, valamint azon helyeket, hol a harczi zaj a kedélyeket nyugtalanitja, — kerüljem ki. Damaskustól Homsig, onnét Hamá-ig, majd Aleppo és környékén vezettettem elő mennyiségre tekintélyes számu lovat és — mint föntebb emlitettem — nyolczat vásároltam is.

Az első négy törzsménül maradt, a másik négy tenyészczélokra állomásokra osztatott. Hamdani Semri ivadékai megfelelnek az ország igényeinek, a Hadban ivadékok nagyon jók, csakhogy kicsinyek, Saklavy Jedran igen jó mén, kár, hogy nem elég termékeny, Maneghie csak egy évig fedezett, kitünő ivadékokat hagyott, de elhullott. A többi mén is beváltotta a hozzájuk kötött reményeket. Az 1897-iki utam alkalmával, a mint az utasitás szólt, kanczákat is szerettem volna vásárolni, de minthogy kitünő és a tenyésztés számára minden tekintetben megfelelő kanczákra nem akadtam, — inkább nem vásároltam. A mostani expediczió nem lévén feltételekhez kötve, elhatároztam, hogy a czél érdekében és ha szükséges, átvágok a sivatagnak arra a részére is, a hol eddig magyar lóvásárló expediczió nem járt s a hol a minden tekintetben megfelelő lovakra véltem akadni. Erre a czélra szerveztem a kis expedicziót, melynek tagjai voltak Halácsy Gyula főhadnagy s tisztán az ügyért érdeklődve, saját költségére a miniszter jóváhagyásával Szentkirályi István, Bojtár Lajos őrmester, a ki már egy izben részt vett ilyen expediczióban és Pénzes János inasom. 1901. évi szeptember hó 30-án Triesztbe indultunk.

Triesztben egy kis meglepetés várt reánk. Az Afrika partjait érintő hajókat Bejrutban tiz napi vesztegzár alá helyezték, miután a keleti népek öldöklő betegsége: a pestis egyes parti helyeken mutatkozott. Ebben a helyzetben örömmel vettem tudomásul a Lloyd-társaság igazgatójának azt a hirét, hogy néhány nap mulva, a miből egyébként tiz nap lett, közvetetlen összeköttetésü hajó indul, a mely Sziria leg-

jobb kikötőjében, Bejrutban tesz partra. Erre a hajóra váltottam jegyet. A «Vorwärts» Braziliából jött megrakodva és Nápolyt, ez időben fertőzött területet, érintette. A görög és török hatóság, mely a pestisfertőzés ellen szigoru óvrendszabályokat léptetett életbe, nem engedi oly hajó utasait partra szállani, a mely hajó fertőzött területet érintvén, tizennyolcz nap előtt érne kikötőjébe, ha a fertőzött területet érintette, avagy ott ki is kötött. Ez pedig nekünk három napi idővesztegetést jelentett. Mindazonáltal gondolkozás nélkül a Vorwärtsre ültünk, mert velünk utazott a görög király fia, Miklós kir. herczeg. Így arra számitottam, hogy a vesztegzári hatósági eljárás enyhébb lesz s jóllehet, a Vorwärtsnek három napja hiányzott a tizennyolcz napból, hogy Nápolyt érintette, nem fognak akadékoskodni és partra fognak bocsájtani. Ámde, mint minden remény, ez is csalfa volt. És mikor Corfuba érkeztünk, bár ez nem tartozott a vesztegzár alá vett kikötőkhöz, három napig kellett itt vesztegelnünk, a partraszállás minden reménye nélkül. Közben pedig a vesztegzári rendelkezések szerint időnként a hajón sorfalat állottunk, mikor a prefektus és az egészségügyi csapat orvosának hajója a kikötőből a Vorwärts előtt husz-huszonöt lépésnyi távolságban megállott. Erre hajóskapitányunk egyenként szólitotta nevünket s nekünk a hajókorlát előtt el kellett sétálnunk.

A prefektus hajója, mint fentebb jeleztem, husz-huszonöt lépésnyi távolságra volt a mienktől, nehogy a tenger lenge szellője átvigye rólunk a pestis baczillusait. Az utasoknak ez a többször megismétlődő előszólitása előirt és szigoru ellenőrzés és arra jó, hogy a hajók utasainak egészségéről az érdekelt hatóság tudomást vegyen, nevezetesen megtudja azt, ha vajjon a hajón nincs-e eltitkolt beteg, a ki a gyilkos betegség baczillusaival partra szállva, terjesztőjévé lehetne a rettenetes fekete halálnak? Ám a három napi vesztegzár is letelt Corfuban s valamennyien örültünk, hogy ebből az unalmas mozdulatlanság- és tétlenségből kivergődtünk. A tengeren Patraszig jó utunk volt, a hol a görög királyi herczeg kiszállott. Modern kényelemmel berendezett Lloyd-hajón utaztunk, az étkezés ellen sem volt panaszunk, csak azt vettük észre, hogy Patrasztól

Jaffáig szeretetreméltó utitársaink egyre gyérebben mutatkoztak a féltizenkét órai dejeuner és 6 órai dinerknél. De ennek is megvolt a maga oka-foka. És hogy miért az elmaradozás, megmondotta a tenger, mely szelid arczulatát megváltoztatva, viharos volt. Hajónk tánczolt a mind jobban duzzadó, tornyosodó hullámok hátán; az égen állandóan komor felhők gyülekeztek. Utitársaink közül igen sokan alig várták, hogy elérjük Jaffát, Jeruzsálem kikötőjét, de a mely Jeruzsálemtől mintegy 80 kilométernyire van. Hajónk nem horgonyzott be a part közelébe. Két kilométernyi távolságra állapodott meg előtte, mert a tengerben kiálló szirtek miatt a hajók a partokon nem köthetnek ki. A szentföldre igyekvő utitársaink csolnakokba ültek s mi a hajóról mondtunk nekik Istenhozzádot.

A jaffai tengerpart igen élénk. Csolnakosok, ügynökök, teherszállitók tolakodnak itt és sürün hangzik a «Mus lazim» (nem kell) erélyes szava, hogy e tulontul alkalmatlan népségtől, — mely mindenáron segiteni akar holmijaid vitelében hogy aztán baksisra tartsa a markát, — az utas szabadulni tudjon. Az utas, ha nem féltő gonddal vigyáz podgyászára, egyszerre csak azt veszi észre, hogy a csolnakos már el is helyezte csolnakjába, alig eresztettek le néhány hajókötelet és vaslánczot, még a hajólegénység a lépcsővel bajoskodik: a teherszállitó hihetetlen ügyességgel és gyorsasággal fölkuszott a köteleken s vaslánczokon s már zsákmányul is ejtett egy-két bőröndöt, czókmókot.

Jó ideje már, hogy a csolnakokról kiszálltak utitársaink és belekerültek a jaffai tengerpart forgatagába. Mi, a kik a hajó fedélzetéről néztük a keleti tengerpart tarka népségét és a baksisért való szertelen tülekedést, azt képzeltük, hogy utitársaink Jaffa nagy piaczára, a jeruzsálemi kapu alá értek már: egyszerre a szorongás, tolongás tömkelelegében ujra mutatkoztak a parton s csolnakokra ülve közeledtek hajónk felé. Valósággal kérdőjellé változtunk, hogy mi történhetett? Elkeseredve mondották meg aztán kérdéseinkre, hogy az egészségük felől van a hatóságnak aggodalma. Erre aztán nemcsak a partra kivánkozóknak, hanem valamennyiünknek nyelvét

megnézte a kiküldött orvos, ütőerünket összefogdosta. Mindezek után utitársaink is elmehettek békességgel.

Hajónknak is szedegették már a horgonyát, hogy minket is, a magyar expediczió tagjait, a kik nem egyszer sárga fövenyen száguldó arabs ménről álmodtunk, szintén partra tegyen. Október hó 22-én délután egy órakor, tizenkét napi tengeri utazás után, melyből hármat vesztegelve Corfuban töltöttünk, Bejrutba értünk.

BEJRUT.

Bejrut a libanoni földnyelven 4—5 km. hosszaságban épült. Ma mintegy 150 ezer lakosa van. A város többnyire szük, kanyargós utczái a libanoni földnyelv meredek partjai között épültek, van azonban már néhány egyenes, szép, modern utczája is, különösen a Damaskus felé vezető utnak van nyilt tekintete. Az ut oldalán kávéházak, szép magánépületek, melyek erkélyére gyülnek össze pihenés idején s itt csevegnek vagy gyönyörködnek a vidék szépségében a város lakói. A város körül amfiteatrumszerüleg, dombokon épült csinos nyaralók vannak. A kereskedelem élénk és nagyrészben benszülöttek, kisebb részben európaiak kezében van. Rendes postahajókat a trieszti Lloyd-társaság, a francziák, németek, olaszok és oroszok járatnak. Nekünk Bejrutban főkonzulátusunk van. Az osztrákok azonfelül postaállomást is tartanak. Maga a város a Nahr folyó völgyében van, a hol a régi kulturának számos nyomát lelhetni föl.

Négyszögletü tornya a keresztes hadjáratok idejéből maradt meg. A keresztes háborukból maradt egy templom is, mely ma a mohamedánok főmecsetje. Igen szép látnivaló Bejrutban Rusztem pasának izléssel és nagy költséggel berendezett diszkertje. Érdekes látnivalója még a nagy szarkofág, valami régi hatalmasságnak nyugovó helye és emléke. De hogy kié, kinek emlékére állitották egykoron, e felől megoszlanak azok nézetei, a kiktől kérdezősködtem. Bejrut köze-

BEJRUT LÁTKÉPE.

lében volt a világhóditó Nagy Sándor szarkofágja is, de a szultán Konstantinápolyba vitette.

Bejrut története is változatos és viszontagságos.

1763-ban került ujra ottomán fenhatóság alá. 1840-ben Ibrahim pasa foglalta el.

Feltünő a keresztények nagy száma Bejrutban. Ennek a nagy kereszténylüldözés volt az oka. 1860-ban ugyanis a druzok egyesülvén az arab csőcselékkel, a török katonasággal a Libanonban valóságos vérfürdőt rendeztek, 14.000 maronitát leöldöstek. Ekkor tömérdek keresztény költözött Bejrutba s fölvirágzásához hozzájárult. (Magam emlékszem, hogy a tengerparton, a hol most minden talpalatnyi hely kultivált, gondozott, leginkább szederfákkal van beültetve, gyermekkoromban a parttól két kilométernyire homok-pusztaság, valóságos sivatagi vidék volt.)

Az üldözött maroniták félelmes halálkiáltása áthangzott Európába, és a franczia hadsereg egy hadtestje megszállta Bejrutot és Sziriának partmenti részét. És az üldözött keresztények megvédése érdekében a franczia hadsereg megszállása érdekes, tanulságos kulturális átalakitásnak volt kezdője. Mikor mint gyermek a bejruti iskolába jártam, ott a tanitás nyelve olasz volt. 1860 óta, a midőn nemcsak Bejrut, de a Libanon is bizonyos autonom jogokhoz jutott, a franczia befolyás alá került s az iskolák nyelve is megváltozott; ma franczia az oktatási nyelv nemcsak Bejrutban, de az egész Libanonban. S hogy milyen jelentékeny kulturális kiadása van itt közoktatásügyre a franczia kormánynak, kitünik abból, hogy a franczia iskolákat évi 700.000 franknál több költséggel tartják fönn. Bejrútban több rendbeli hires iskolák vannak, milyenek az orvosi főiskola, a jezsuita középiskolák s az amerikaiak is tartanak fönn iskolákat. Különösen nagy hire van orvosi főiskolájuknak. A négy évtized alatt a franczia iskolák nemcsak az emberek nyelvét változtatták olaszról franczára, de gondolkozását és érzelmét is. Mondhatni, hogy ma Bejrut intelligenciája nyelvben és érzésben franczia. A Libanon uj kulturája igen beszédesen tanusitja, hogy az iskola micsoda gyorsan tud kulturális nagy sikereket elérni.

Bizonynyal azzal kellett volna kezdenem Bejrutban való partraszállásomat, hogy már várt rám az én hűséges dragománom (kisérőm), a becsületes lelkü Szelim Daraouni, a ki már egy izben négy hónapi utam alkalmával szintén kisérőm volt, és a ki akkor hűségesnek, odaadónak, megbizhatónak bizonyult. Már kellő időben értesitettem őt, hogy várjon rám; az expedicziónak jó hátaslovakról, öszvérekről gondoskodjék, megbizható mokárikat (öszvér-hajcsárokat) szegődtessen.

HOTEL D'ORIENT BASSZUL.

Tudattam jövetelemet a főkonzullal, Khevenhüller gróffal is, a ki betegen feküdvén, kavaszt küldött elébünk. A kavaszt könnyü volt meglátnom, mert hajónk felé közeledő csolnakán az osztrák-magyar zászló lengett s karján a konzulátus jelvényét viselte. A partraszállásnál nem is volt semmi baj, ha csak azt nem emlitem, hogy fegyvereinket és töltényeinket, melyekkel egész sivatagi utunk alatt respektust keltettünk a nomád törzsek között, — nem adták ki. A főkonzulnak kellett közbe-

lépni (noha nekünk fegyverengedélyünk volt), mivel a török közigazgatás éberen őrködik, hogy a partra külön engedély nélkül fegyvereket ki ne lehessen hozni. Másnap azonban hiánytalanul megkaptam őket a Hotel d'Orient Baszulban, a hová megszálltam, mely vendégfogadót már ismertem.

Meglátogatván Khevenhüller gróf főkonzult s megköszönvén neki, hogy kavaszt küldött elébünk, a ki partraszállásunkat megkönnyitette, tudatta velem, hogy a szultánnak nagyvezére által küldött hat rendbeli ajánló levele a bejruti, damaskusi, deir el zori, bagdadi, passzai és massuli helytartókhoz megérkeztek s rendelkezésemre állanak. Meglátogattuk a válit is, de nem találtuk otthon s igy a helyettesének mutattuk be magunkat. Igen barátságos fogadtatásban volt részünk s biztositott, hogy a legnagyobb előzékenységgel segit mindabban, a mi utunk sikerét előmozdithatja.

Mivel utleirásom során sürün fog megismétlődni, hogy a török közigazgatási hivatalok vezetőit meglátogattam, alkalmat veszek magamnak, hogy az első alkalommal, a midőn ilyen látogatásról megemlékezem, a török közigazgatási szervezetről néhány ismertető szót általánosságban elmondjak.

Törökország tudvalevőleg kerületekre, vialetekre van felosztva. Az ilyen kerületek élén a váli — főhelytartó — áll. A válinak kötelessége bizonyos meghatározott mennyiségü adót Konstantinápolyba szállitani, az utak és középületek föntartásáról gondoskodni. Ugy a váli, mint a mudir, a hadtestparancsnok, a vialet székhelyén laknak

Több török városban mutesarif (kormányzó) vagy a kajmakam (alkormányzó) van, a kisebb helyeken pedig a mudir áll a közigazgatási szolgálat élén olyanforma hatáskörrel, mint nálunk a szolgabirók és járásbiróké. A falukban seikok vannak. Miután a jelzett tisztviselőkhöz tartozik birói itéleteket is hozni, mellettük kádik működnek. A vialet székhelyén pedig a főbenjáró ügyekben törvényszékek itélnek. A mutesarifek nem mindenütt alárendeltjei a válinak. Néhol, például Deir el Zorban, önállóan vezetik az ügyeket. Ugy a váli, mint a többi kormányzói hivatalnak rendelkezésére rendőrség áll. Ezek a zabtiek, a kik rendszerint kiszolgált katonák, saját lovaik

vannak, a török kormánytól puskát és mentét kapnak, egyébként maguk tartoznak magukról és lovaik élelméről gondoskodni. A zabtiek altisztjének 15 medsidiet kellene havonként kapni, a közlegénynek 12 medsidiet. A török őrtanyákra kirendelt zaptieknek a lovuk is tulajdonuk.

Ha a zabtiek karavánokat, európaiakat kisérnek, a tisztnek napjára egy medsidiet szoktak adni, a közlegénynek fél-

TRIPOLISZ.

annyit. S az összeget azok fizetik, a kiket kisérnek; de nemcsak európaiak, hanem kereskedő- és zarándok-karavánok is gyakran igénybe veszik őket, tekintettel az itteni közbiztonsági állapotokra.

A zabtiek leginkább kurdok vagy anatoliak, mert az arabot — nem bizván meg benne — a kormányzat rendőrségi szolgálatra nem használja föl. A bagdadi vialetben 600 ilyen zabtie van, a kiknek ló helyett öszvéreik vannak. A 30—40

kilométernyi távolságban fölállított őrházakhoz őrszolgálatra már a saját lovakkal biró zabtieket alkalmazzák. Nekünk is fölváltva zabtieket, vagy török katonákat rendeltek kiséretünkre.

*

A hivatalos látogatásokat elvégezvén, egy kissé széttekintettünk Bejrutban és vidékén. Bejrut a Libanon tövénél, a tengerparton épülvén föl, éghajlata a legkellemesebb. A levegő tengeri és libanoni: friss és erőteljes, melyet telitenek a nap meleg sugarai. A Libanon magas csucsain a hó csillog, de lapályain és lejtőjén szőlőt ültetnek, fügefák diszlenek s legtöbb a szederfa. A hegyek lábánál pálma, bánaán, narancs és gránátalma zöldel. Csak délen és bizonyos magaslatról tünik szemünkbe Sziria homokja. Még januárban is a nappali meleg: tizenkét fok R. A mezőkön virágzik a cziklámа, sáfrány és illatossá teszi a levegőt.

Milyen hangulatban lehet itt az ember, midőn a természetnek három csodáját látja: a tengert, a havasi hegyet és délszak gazdag flóráját és innét csak az Ain Sauferig kell utaznia a Libanon hegylánczán, megpillanthatja lent a messzeségben a negyedik csodát is: a sivatagot.

A távol hegyeken előtünnek a nyaralók, egy-egy várszerü maronita klastrom, egy-egy «veli», vagyis kupolás siremlék, melyben valami arab szent vértanu csontjai porladoznak. Ha pedig a Libanonról letekintünk a városra, látjuk a lépcsőzetesen épült házak lapos födelét. Mintha egyik a másiknak terrassza lenne. Némelyiknek udvarából büszke pálma emelkedik ki. Kiugró apró erkélyek, kettős, hármas ablakok, oszlopocskákkal, csucsos ivecskékkel. Ezek az ornamentalis apróságok derüssé varázsolják a keleti építészetet, ugy mint a keleti szőnyeget az egymásba kapaszkodó arabeszkek és ezeknek szinpompája. A város alatt délnek homokhegyek huzódnak és a látóhatárt délnek Szaidáig, északnak Lakatiáig a Libanon szakgatott lánczolata zárja el. Aztán a zöldnek mennyi változata ezen a tájon! A sötét piniától a gránát és szederfa élénkebb, az olajfa-erdők fénytelen, hamvas zöldjéig.

Ha pedig messziről tekintjük a Libanon bérczeit, a mészhegyek szürke hegyszakadékait látjuk, a völgyekben pedig a

megolvadt hó patakokban zuhan le. A Libanon tetején él a czédrus, a honnan Salamon király a jeruzsálemi templom faanyagát szerezte, a honnét Róma fénykorában e drága épületanyagot rabszolgáival vágatta.

A hegyek csoportjából győzedelmesen emelkedik ki a Libanon óriása, a Dsebel Szan'n. Mindez változatosan gyönyörködtetvén, tekintsünk vissza a Libanonról Keletnek hatalmasan fejlődő szép városába, Bejrutba.

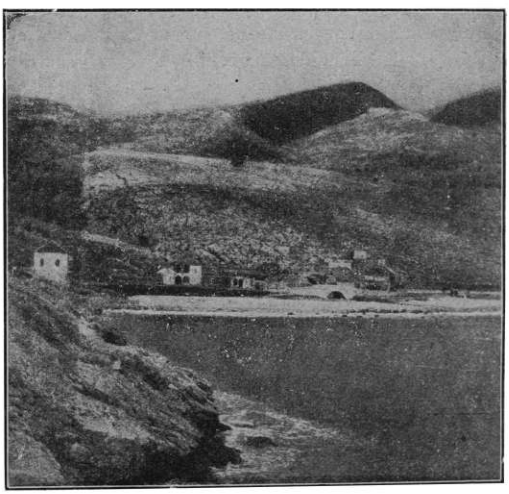

LIBANONI RÉSZLET.

Bejrut egyike a legrégibb városoknak. Legrégibb nevét, Berytost, a fóniciaiak idejére vezetik vissza. Augustus római császár korában Augusta Felix nevet viselte. Gyakran pusztult el, de ujra fölépitették, a mit annak köszönhetett, hogy Sziriának mégis itt van legjobb kikötőhelye. Hogy mily régi Sziriának ez a kikötővárosa, kitünik abból, hogy a városi vizvezetéki műnél, a melyet nemrégen létesitcttek a várostól mintegy 15 kilométerre, a honnan a Nahr el Kalb látja el a várost egész-

séges ivóvizzel, a hegyoldalba bevésve fönicziai hieroglifákat láthatni.

Hogy a szerencsés fekvés a mai napig elevenen tartotta a régi fönicziai kereskedelmi jelleget, arról tanuságot tesz kikötője és a bazárok élénksége. Az idegen figyelmét mégis a libanoni nők kötik le, a kik közül igen sok valóban méltó lenne a festő ecsetjére. Szük dolmányuk kecsesen tünteti föl alakjuk formáit, bugyogót viselnek, az utczán lefátyolozva járnak.

Hajukat, mely a feketének olyan árnyalata, mint a holló tolla, egyszerüen, fonottan viselik. Ám a franczia izlés itt is nagyarányu hóditást tett, a minek éppen egyik unokanővérem adta erősen tanuságát. Legutóbb öt év előtt voltam a Libanonban. Akkor még kis rokonom az ottani vidék szokása szérint öltözködött, szép hollófekete haját egyszerü fonatban viselte. Azóta asszony lett belőle s Bejrutba vitte az ura. Most mikor megláttam, nem ismertem rá. Haját vörösre festette, mely a legujabb divat szerint szénaboglyaszerüen (és pedig olyan szénaboglya módjára, melyet akkor hevenyéz össze a gazda, mikor felhő kerekedik az égen s nincs ideje a szénáját rendesen összegereblyéztetni) boritotta a fejecskéjét.

— Te szerencsétlen, mit cselekedtél? — kérdeztem ámulatomban, mire ő csöndes mosolylyal igy válaszolt:

— Hja bátyám, a divat!

A Szajna partján, a Libanon tövében, a Tűzföldön, mindenütt egyformák a nők: a divat rabjai.

*

A Libanon lakosai vallásukra nézve jobbára maroniták, vannak még druzok és ó-hitüek is. A maroniták és druzok nem külön népfajok, csak felekezetek, mind a kettő a régi fönicziai vérnek keveréke.

Ugy a maroniták, mint a druzok is az arabbal azt az arab nyelvet beszélik, mely sziriai befolyás alatt alakult. A druzok a mohamedánoknak titkos szektája, ellenben a maroniták keresztények.

Ugyanis az izlám első századaiban nagy volt a vallási eszmék forrongása. Az izlám kebelében igen sok szekta alakult. A druzok vallásukat Hakim Biam Illáh kalifától vették

át, ki a XI. században Egyptomban uralkodott és a ki kijelentette, hogy ő Alinak, Mohamed vejének a megtestesülése.

SZIRIAI NŐ.

Voltaképpen Hakim Biam kalifa a siita vallás megalapitója, mert ő Alit már az istenség megtestesülésének tekintette

s a többi vallásuakat egyenesen istentagadóknak tartotta. A persa Mohamed Hakim vallási tételeit a lélekvándorlással bővitette és Hamza nevü utódja külön szektává szervezte. Igy lettek a druzok, a kik magukat egy isten-vallóknak nevezik. Ez az egy Isten néha emberi alakban jelenik meg, utoljára Hakim kalifa alakjában jelent meg ; de el fog jönni még egyszer, hogy az egész világot druz hitre téritse. Utolsó főnökük Beszir emir volt, a ki hol mohamedánnak, hol kereszténynek vallotta magát. Neki Krisztus is egy korábbi Hakim vagy Ali volt.

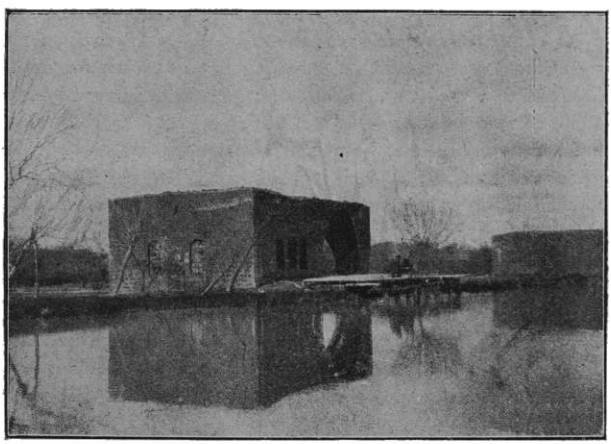

VIZIMALOM AZ ORONTES FOLYÓN.

A druzok szép fajta nép, kedélyük komoly, sok köztük a tudós, bátorságuk régen ismert. Félelmet nem ismernek s halálmegvetéssel tudnak a veszélynek szemébe nézni. A druz anya már kis korában neveli fiában a bátorságot és hősiességet. Sokszor megtörténik, hogyha a druznak harczba kell állani, édes anyja, még ha egyetlen magzata volna is, szerez neki fegyvert. S nem volna nagyobb bánata, mintha fia gyávának mutatkoznék veszélyben és harczban. Ha egy druzról legénykorában kitudódik, hogy gyáva, az ugyan nem kap feleséget.

Sokkal többen laknak a Libanonban a maroniták. A maroniták ősi keresztények, a kik az V. században élt Maró János remetéről vették föl nevüket. A pápa fensőségét elismerik, de szir nyelven folynak istenitiszteleteik, papjaik nem tesznek nőtlenségi fogadalmakat. Egyebekben pedig megtartották ősi szokásaikat és szertartásaikban egyesül a Kelet bizarrsága és a katoliczizmus miszticizmusa.

A maronitáknak különben tisztesség adassék. Egyike a világ legszorgalmasabb népének. Nincsen egy talpalatnyi hely, melyet gondosan és nagy fáradsággal ne művelnének. Szederfa mindenütt, az utak mentén, a hegyek lejtőin. Főfoglalkozásuk a selyemhernyótenyésztés és szőlőművelés. A Libanon gerinczén lépcsőzetesen találunk mivelés alatt gondosan megmunkált területeket és vajmi sokszor megtörténik, hogy egy-egy felhőszakadás és vihar lesodorja a maronitának földjét és megindul a sisifusi munka, hogy a terraszszerüleg művelt hegyek gerinczére ujra fölhordja a hátán földecskéjét. És bámulatos türelemmel és szorgalommal még a harczban álló elemekkel szemben is győz és vagyonosodik. Ujabban pedig mind többen akadnak köztük, kik a nehéz életküzdelmet föladják s kivándorolnak Amerikába, de a szülőföld szeretete visszacsalogatja őket a messze földről, ha ott egy kis vagyonkára tettek szert.

Mindazonáltal ugy vettem észre, hogy a régi, a patriarchális élet ott is kiveszőben van. Tiszta, erkölcsös életüket sem találtam olyannak, mint a milyen hajdan volt. . . .

A KARAVÁN.

Hozzáfogtunk a fölszerelésekhez. Megkönnyitette a munkát, hogy az expediczióra vállalkozómmal már előzőleg megegyeztem. Ellátásért, a berendezett sátrak, a lovak és öszvérek használatáért személyenként minden napra 25 frankot kért dragománom Szelim Darauni. És a dragomán ajánlatát kedvezőnek tartottam, mert figyelembe vettem, hogy a Cook utazási iroda ugyanazért naponta 40—45 frankot szokott utasainak felszámitani.

A fölszereléshez tartozott az európai ruha, melylyel ugy voltam, mint a legtöbben, a kik nagyobb útra indulnak, hogy nem volt az idő minden szeszélyéhez számitva. Ki gondolt volna arra, hogy jóformán aequatori vidéken elkelő lenne a bunda. Pedig elkelő lett volna. Az idő néha oly szélsőséges volt, hogy egy izben alsóing, jägering, utazóing, mellény, kabát és felöltő volt rajtam, tetejébe ennek — más hiján — az esőköpönyegemet is fölvettem, mert fáztam. Volt velünk két Mauser, mindenkinél revolver és három vadászfegyver. Felszereltem magamat — a mi valóban igen szükséges — ajándéktárgyakkal. A legbecsesebb ajándéktárgy a látcső, revolver és töltények. Vettem a beduinok számára fejkötőket, kaffiet, köpönyeget, abajet, több apróságot és mivel a beduin gyerekek jó véleményét is leginkább édességgel lehet megszerezni, czukorkákat is vásároltam be.

Az expedicziónak megvolt a karaván jellege. Öszvérek

czipelték sátrainkat, a hosszu utra való élelmünket, a melyet különféle konzervekkel szereztem meg. Vittem cognacot, pezsgőt és palesztinai vörös bort, mely az utat kiállotta és mely valóban sokszor nélkülözhetetlennek bizonyult. Lisztet is vittünk. Szakácsunk a derék Chalil, ki már egy izben volt velem, többször megkisérelte azt kenyérnek dagasztani, de a tészta a szellős sátorban nem kelt meg s legtöbbször arabs kenyéren éltünk, mely teveganéj parázsán sül meg.

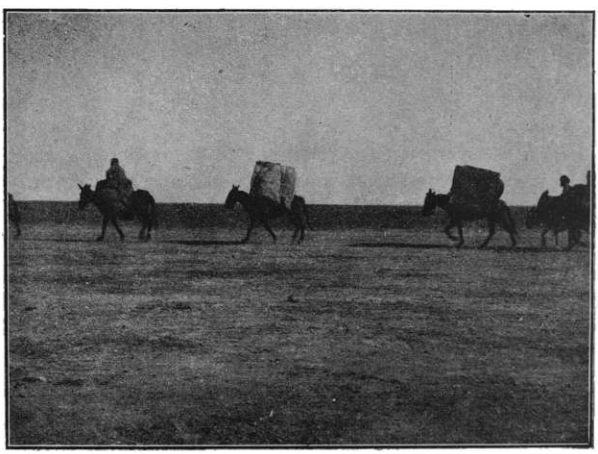

TEHERHORDÓ ÖSZVÉREK.

Kis kézi gyógyszertár is volt velünk. Chinin, ópium, keserüsó, kötőszerek; a nélkül valóban nem lett volna tanácsos elindulni. Tudvalevő, hogy Bábolnáról őszszel indultunk a lóvásárló utra. A legnagyobb elismeréssel kell megemlékeznem társaimról, mint a kik bajban, veszedelemben és a nélkülözések napjain sohasem csüggedtek el. És ez szükséges is. A kik jövőben lóvásárlásra Keletre mennek, azoknak elszántnak, határozottaknak, szivósaknak és föltétlenül egészségeseknek kell lenniök. Az expediczió tisztjei tudjanak francziául, vagy angolul és arabul.

Kedélyüket pedig ne veszitsék el soha. Fáradtságot, viszontagságot, koplalást türjenek szótlanul és kedélyesen. Rossz kedvet, csüggedést ne mutassanak, mert az ragadós. Az, a ki lóvásárló expedicziót vezet, gondolja meg, hogy ha desperált kedélye átragadt a karaván ra, a jó kedvet visszavarázsolni nem lehet; pedig a sivatagi utat sokszor csak jó kedélylyel lehet elviselni.

Az időt is jól kell megválasztani. Legjobb októberben indulni, mert jobban belejutván a nyárba, nincs oly edzett európai, a ki az ottani klimát kibirná.

Jó kedély, szivósság, éhségnek, szomjuságnak szótlanul, jó ábrázattal való türése mellett kétségkivül a legfőbb föltétel az arab nyelvnek tudása, mert a ki kellő nyelvismeret nélkül vezetne Keletre lóvásárló expedicziót és a benszülöttek nyelvét éppenséggel nem értené, az már előre bizonyos lehet felőle, hogy utja során tudatlanságából borsos hasznot huznak, a kikkel ügye lesz.

Nekivágni a sivatagnak dragomán nélkül szintén balfogás volna. Dragomán feltétlenül szükséges. Annak megválasztásában aztán nagy emberismeret, de egyuttal szerencse is szükséges. Csak teljesen megbizható, a helyi viszonyokat és vidéket teljesen ismerő kisérőt kell szegődtetni. A kisérőnek megbizhatósága a sikernek legnagyobb garanczia, mert hiszen az szegődteti a mokárikat, a karaván hoz szükséges személyzetet s ezer módja van a benszülöttekkel szövetkezni s a lóvásárlásoknál sápot huzni. Nem ritka dolog, hogy a dragomán a benszülöttekkel egyetért s együtt valósággal megzsarolják a lóvásárlót, aztán osztozkodnak.

Szelim Daraunit előző utam alkalmával sokszor próbára tettem. A hűség próbáját kiállotta, azért választottam ujra.

Mennyi ember kell ilyen lóvásárló utra?

Szelim Darauni tizenhat mokárit szerződtetett a most indulni készülő expediczió alkalmára.

S ennyi ember valóban szükséges is.

Maroniták és druzok voltak a mi mokáraink, és mikor közöttük széttekintettem, el se tudtam képzelni, hogy ezek az egymástól semmiben sem elütő emberek, hogyan tudtak egymással olyan elkeseredett harczban állani, melynek véres,

kegyetlen részletei egész Európát betöltötték zajukkal és borzalmaikkal. De azóta sok viz lefolyt az Orentesen, mikor a maroniták és druzok egymással öldöklő harczban állottak.

Most az egész uton példásan megfértek és a szivósságnak, kitartásnak fényes jeleit tanusitották. Két órával a nap fölkelte előtt fölkeltek, megetették, megitatták az állatokat, fölszedték a sátrakat, összeszedték a velünk való fölszereléseket, fölrakták az öszvérek hátára s aztán egész nap — olykor kegyetlen melegben — utaztak. Mikor este a pihenő helyre értek, nekik sátrakat kellett ütniök, azokat el kellett rendezni, az állatoknak ételt és italt adtak s csak mikor mindent bevégeztek, térhettek pihenésre. Mikor nyugodhattak le és mennyi pihenésük lehetett?

Aztán milyen táplálékon végezték ezt a nehéz dolgot! Faggyuval készitett rizs volt az eledelük; utközben kenyeret, olajbogyót, hébe-hóba tojást ettek. Százötvenhat nap alatt, mig az expediczió tartott, ritkán vetkőztek le, mindig a szabadban háltak, éjjel fölváltva ketten őrt állottak és bizony nem egy éjjel, a mikor veszélytől lehetett tartani, egyikük sem aludt és az egész uton panaszra nem nyilott fel ajkuk. Ellenkezőleg, egész uton jókedvüek voltak. Ha pedig emitt-amott vettem nekik egy-egy birkát, micsoda nagy ünnep volt akkor! Barna szemükből meginditó hálaérzet villogott.

Hát még mikor egy-egy olyan városba értünk, a hol fürdeni lehetett. Alig van valamire való török város, melyben, és pedig elég kényelmes meleg fürdő ne volna. Ezeken a helyeken valamennyinek kiosztottam a fürdőre való költséget. Micsoda farsang volt köztük! Valóban tartozom e megbizható emberekről elismerőleg elmondani, hogy a hűségnek, odaadásnak, olykor bátorságuknak is fényes jeleit adták. Érdekes megemlitenem, hogy mindegyikük, ki előbb, ki később váltólázas volt, de egy-két adag chininnel hamar kigyógyitottam őket. És noha lázas betegek voltak, nem vesztettünk azért időt, bár bizony sajnáltam őket. Még lázas állapotukban is panasz nélkül végezték dolgukat. Szelim Darauni különben már előkészitett arra, hogy mokáriaink az ut elején váltólázasak lesznek, de azzal biztatott, hogy a karavánokat a

váltóláz utjok elején meglepi, azonban ez nem ad késedelemre okot, mert emberei mielőbb ki fognak gyógyulni és e miatt utunkban nem vesztegetünk időt.

Arab szakácsunk, Chalil, is megérdemli a dicséretet; a ki, ámbár egyszer sem kóstolta meg az ételt, sohasem sózta azt el és mindig igen jóizü ételeket főzött viszontagságos utazásaink alatt. Siita szakácsunk, ámbár vallása erre éppen nem kötelezi, rendithetetlen vegetarianus volt.

Október 26-án indult el a karaván Damaskus felé. Én még egy napot Bejrutban töltöttem, a hol kedves gyermekemlékek figyelmeztettek mindenfelé. Mindenki érezhette már azt a lelki ellágyulást, a szivnek szokatlanul meleg érzését, a mi eltöltötte egész valóját, ha hosszu idő után szülőházát látja meg. Több rokonom is várt rám, a kik a Libanonban laknak; de mindezekhez még egy szokatlan megbizatás is rábirt a maradásra. Az én becsületes dragománom, Szelim Darauni nővérének négy hónap előtt gyermeke született és kereszteletlenül hagyták a leendő maronitát, hogy a magyar földről jövő katona, a kinek valóban ritkán jut ki ebből a funkczióból — tartsa a keresztvizre. Utközben a Libanon tövében, az Antiliász templomban nagy fénynyel végbe is ment a keresztelési szertartás.

Engem, a keresztapát, talpig az ártatlanság szinébe öltöztettek, fehér palástba, a gyermeket kezembe adták és igy indult az abunával (lelkészszel) élén a menet. Előbb a templomban proczessziót jártunk, háromszor megkerülve a falakat, a keresztkuthoz mentünk. Elől füstölő, hátul czintányér. Mindez hatalmasan kipróbált. Szinte attól féltem, hogy a kis keresztelendőt a templom kövezetére pottyantom; de ott volt az egész család s különösen a csecsemő nagyanyja vigyázott, nehogy a nagy tisztesség balul végződjék. A czeremonia után el kellett ismernem, hogy kevesebb fáradtsággal szeliditem le a megbokrosodott lovat, mintsem egy maronita ujszülöttet tartsak keresztvizre.

*

Bejruttól a tengerrel párhuzamosan halad a magaslat. A sziriai parthegység ez s összeköttetésben van a libanoni hegy-

séggel. A Libanon nevét (fehér hegység) mészszikláiról és részben azért kapta, mivel csucsait az év legnagyobb részében hó boritja. Az arab a Libanont Libnan-nak (tejdusnak) nevezi. Az arab szerint a Libanonnak tetején a tél pihen, vállain a tavasz játszik s lábánál heves nyár pörköl. Évekkel előbb még gerinczére alig lehetett fölhatolni, mert csak kecskekörmök vájtak a sziklába valami utnyomot, ma már serpentinuton mehetünk föl kocsin elég kényelmesen.

A rokoni látogatás után Bejrutból fogaskerekü vasuttal Damaskusba indultunk.

A Libanon «Ain Sauffernél» éri el a legnagyobb, a tenger felett az 1600 méternyi magasságot. Fölséges itt a kilátás a Libanonra és az Antilibanonra és a köztük levő Leontes völgyére, mely a Jordán folyó felé egyre szélesedik. A Leontes völgyének subtropikus növényzete van s ha megfordulunk az Ain Sauferen, a Libanon e magaslatán, Svájcz hegyeihez hasonló nyilt geologiai kép tárul szemünk elé. Márga, mész, agyag, dolomit, kréta, számtalan helyen bazalt és vulkáni kőzetek, a hegyoldalak pedig mindenütt szőlővel vannak beültetve. S a Libanonnal átellenben az Antilibanonnak kopár, tenyészetben szegény sárgásbarna szikláit is áttekinthetjük. A szük völgyben, melyet csaknem függélyes hegyfalak zárnak be, vizben duś folyó hömpölyögteti habjait, a Barada, mely Damaskus rónájának buja termékenységét idézi elő. És valahol messze Damaskustól a Barada elvész a sivatag homokjában. Első állomásunk már a Libanonnak nem olyan magaslatán Malakka volt, a hol részünk volt olyan étkező teremben éhségünket lecsillapitani, a hol Kelet és Nyugot találkozik legalább az étellapon. Félig keletiesen, félig nyugotiasan lakmározhattunk.

Délután négy órakor érkeztünk Damaskusba, a hol az osztrák-magyar konzul helyettese, a franczia konzul fogadott. Megtudtam, hogy a váli nincs itthon. Ez azonban nem volt baj, mert Damaskusban lovakat óhajtván vásárolni, ugy is néhány napot akartam itt időzni. Megbizást adtam több lókereskedőnek, a kik előbbi expedicióm alkalmával a lovak vásárlásánál segélyemre voltak, hogyha megvételre alkalmas lovakat

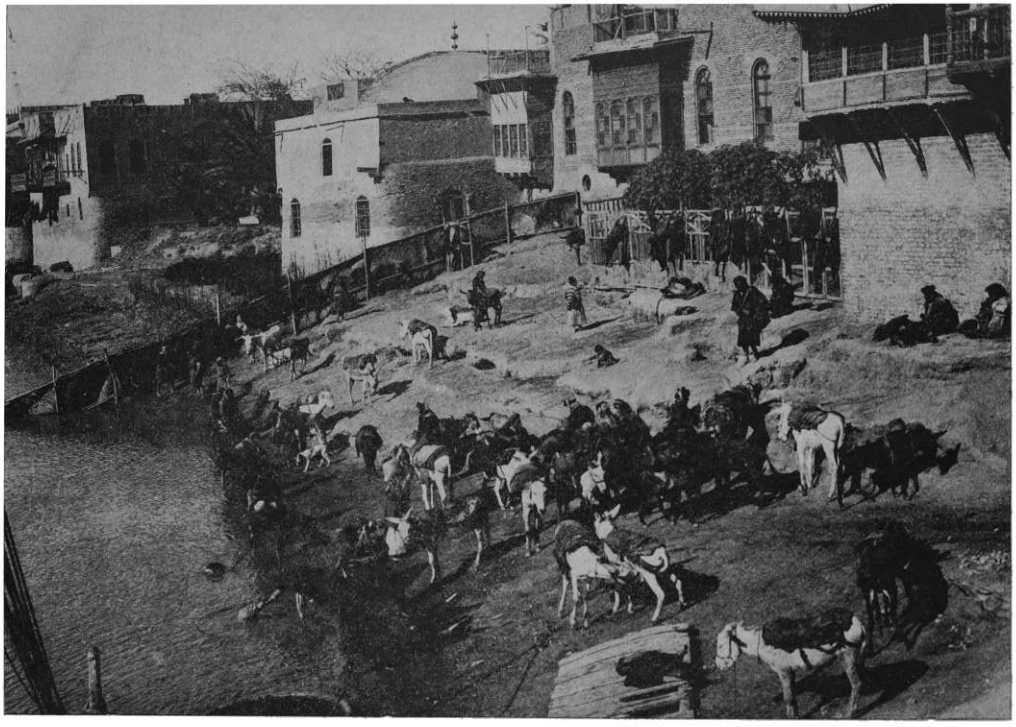

VÁSÁR DAMASKUSBAN.

találnak, mutassák be. Sok lovat is vezettek elő, de nem akadt megvételre való.

A két napi pihenő alatt Damaskus környékén Hemed pasa ménesét is megtekintettem, a hol öt év előtt Saklavy Jedrant vásároltam, de most megvételre itt sem találtam alkalmas lovat.

Nem bizonyult az sem czélravezetőnek, hogy minden egyes lóügynöknek becsvágyát megsarkantyuztam s azt igértem nekik, hogy három-négy hónap mulva visszatérvén, minden általam megvett ló után 10 arany üti a markukat. Négy hónap alatt tehát alaposan tekintsenek szét, hogy hol vannak megvételre alkalmas lovak? Föl is csillant a lóügynökök szeme. A jutalmat megfelelőnek tartották, a mi nem is csoda, ha meggondoljuk, hogy Keleten a pénznek négyszer annyi értéke van, mint nálunk. Pénzről lévén szó, itt megemlitem, hogy a pénzzel állandó gondunk volt. Ámbár hitelem volt Bejrutban, Damaskusban és Bagdadban, de hogy ne kellessen magammal kelleténél több pénzt vinnem, több helyen kisebb összegeket akartam fölvenni; de a pénzbeváltás mindenütt nehézséggel járt. Damaskusból, miután hasztalan jártam a Hitelbank hitellevelével az ottomán banknál, 20.000 koronát aranyban kellett lóvásárlásra magammal vinnem. Ez pedig terhemre is volt és aggasztott is.

*

Damaskus hajdanta a kalifáknak volt a székhelye. Nagyságra ma is a negyedik város a török birodalomban. Az áldott Barada (magyarra forditva: friss) folyónak köszöni termékenységét; több mint tiz kilométernyire buja oázis veszi körül. A mohamedánok, a kik az allegorikus elnevezéseket annyira szeretik, «a föld arczán lévő anyajegynek», «a szépség nyaklánczának» szokták Damaskust mondani. Nyugat felől az Antilibanon hegylánczа, a hóboritotta Hermon gulaalaku piros szinü sziklája látszik. A város háztengere már messziről mint valami nagy erdő tünik elő. Mindenütt kertek, csoda gazdagon megrakva virággal. A nagy mecset, mely valamikor keresztelő szent János tiszteletére keresztény templom volt, leégett; de ujra épitették, egyike a legszebb látnivalóknak, arany kupolájával és karcsu minaretjével; a khán épületei is

pazar képet tárnak elénkbe. Százakra megy Damaskusban a mecsetek száma, bazárainak gazdagsága Konstantinápolyét is fölülmulja. Az európai czivilizáczió nyomait kétségkivül látjuk, de Kelet gazdagságát is.

Itt is, mint Konstantinápolyban, ezrével csatangolnak a gazdátlan kutyák s nem hiányzanak Damaskusban sem a keleti városok piszkosabb részletei, habár általában festői szép a város s minden házában vizvezeték van.

Nemcsak virágzó kereskedelmével vonzza Damaskus az idegent, mert az igazhitü mohamedánusok azért gyülekeznek Damaskusba, hogy a próféta zöld zászlaját Mekkába vigyék. 30—35 ezer ember gyülekezik akkor össze erre az utra s az ünnepi menetnek indulása pazar látvány.

A zarándokcsapatban az a legtiszteltebb alak, a ki disztevén ülvén, a diszszőnyeget viszi, melyet Mekkában vallásos zsolozsmák között a nagy prófétának fölajánlanak. Ezer esztendeje, hogy mindig ugyanazon családból kerül ki a szőnyegvivő, a mi mérhetetlen tisztelettel övezi az ősi családot.

A hatóság kikiséri a zarándokokat. A város alatt ágyuk állanak. Elhangzanak a diszlövések s megindul a hatalmas tömeg, védelmükre és a rend föntartására öt-hatszáz katonával. Mikor a sivatagba érnek, messziről mozgó erdőnek vélnéd az imbolygó hatalmas fekete tömeget.

Mindez kétségkivül bizarr látvány az európai szemében, látva a hithűség meginditó jeléit, azt a nagy önsanyargatást, melyet a nagyszámu dervisek az uton végbevisznek, kik juniusban, tehát a délszaki meleg tetőpontján, meztelen felső testtel gyalogszerrel teszik meg a hetekig tartó utat, — megindulunk láttára és elismerjük, hogy mindez a vallási rajongásnak fényes tanusitása és nem nélkülözi a romantikus voltát sem. De hát sem emberi intézmény, sem szokás nem tarthatja fönn magát örökké. Éppen most folyik a muzulmánok között a gyüjtés, hogy Damaskustól Mekkáig vasutat épitsenek. S nekem e hirre eszembe jut, hogy mi más volt hangulatom akkor, mikor először életemben lovon Jaffából a szent városba igyekeztem, a hol Jeruzsálem közelében lévő minden talpalatnyi hely az emberiség legnagyobb epocháját idézte föl emlékemben s mily kegyet-

lenül rontotta hangulatomat, mikor másodszor vasuton utaztam Jeruzsálembe, aztán odaérvén, közömbös vasuti szolga hangja figyelmeztetett, hogy a nagy, a szent városba értünk.

... Ha majd a Mekkába igyekvő zarándokok vasuti jegyet váltanak, az utnak minden romantikája véget ér és éppen olyan szürke látvány lesz ez is, mint más élénk vasuti állomás tülekedése.

Igy rontják a modern találmányok a poézist.

A váli hazaérkezvén, látogatást tettünk nála. Bemutatván ajánló leveleimet, a legnagyobb szivélyességgel fogadott és nyomban egy tiszt vezetése alatt tiz legényből álló katonai kiséretet ajánlott föl. Ez sok is volt a jóból, miután a kiséret ellátása az expediczió költségére ment volna. Megköszöntem s elégnek tartottam, ha négy katonát ad mellénk. A váli kérelmemet teljesitette és igy az expediczió egy tiszt vezetése alatt négy török katonával gyarapodott.

A SIVATAG ELŐTT.

Első állomásunk Teiffa falu volt, a hová délután négy órakor érkeztünk meg. Teiffa az Antilibanon ölén fekszik, az ut első fele bájos, kertek, gondosan megmivelt területek között, melyeken a vegetáczió gazdag, a másik fele kopár, kavicsos. Alig vártuk, hogy sátort üthessünk. Itt jegyzem meg, hogy napi utiprogrammunkat a nap fölkeltéhez szabtuk.

Napfölkelte előtt egy órával mi is ébredtünk, fölszedtük sátrainkat s elindultunk. A két legény sátra ebédlőül is szolgált, Halácsy főhadnagy és Szentkirályi sátortársak voltak. Külön sátor volt a konyha s külön sátram volt nekem. A sátor butorzata csak a legszükségesebbekre szoritkozott. Tábori ágy, asztal, szék volt benne mindössze. A szakács a málhát czipelő öszvérekkel rendszerint előre indult oda, a hol este mi is megérkezendők voltunk. Rendesen faluszélen, vagy a katonai őrtanyák mellett ütöttünk sátort s bizony nehéz munka volt a sátrak helyét eltisztogatni. Embereket fogadtam, a kik előbb az állati csontok, czafatok, hulladékok képtelen szemetjét és piszkát hordották el távolabbra, hogy csak valahogyan is türhető helyen legyenek sátraink. Az elhullott állatot nem földeli el senki. A hol az állat kiadta páráját, ott hagyják. Nappal a keselyük, éjjel a hiénák, sakálok táplálkoznak belőle. Fehér csontjuk pedig ott marad utjelzőnek. A karavánok se tisztogatnak soha. Esztendőről-esztendőre összegyülik a sok piszok s ez igy volt a török őrtanyai első pihenő alkalmával Teiffában is. Teiffa különben nyomoruságos

falu, elég türelmes és békés lakókkal, ámbár az európaiakhoz nincs valami tulságos nagy bizalmuk. Földmivelésből és pásztorkodásból élnek s alacsony agyagházakban laknak. Még itt a sivatagutazás legnagyobb hiánya, a viz hiánya, nem mutatkozott. Elég sok hűs forrás szolgált szomjunk enyhitésére. Teiffa rendes állomása a karavánoknak s mindazonáltal megjelenésünk nagy érdeklődést támasztott, mint általában min denütt, a hol megfordultunk.

Itt is, mint mindenütt az egész uton, a hol sátort ütöttünk, a falu kicsije-nagyja összeszaladt s nincs az a falusi látványosság, — legalább érdeklődésük minden részlete azt mutatta, — mely fölért avval a szenzácziával, hogy minket láthattak. Sokszor mosolyt keltő is volt szertelen csodálkozásuk. Egy izben, midőn éppen rendelkezéseimet tettem a sátrak között, egy arab legény somfordált hozzám s riadtan kapott a kezemhez. A kiváncsi ficzkó sohasem látott kézen keztyüt s érzékei alapján akárt meggyőződni, hogy a bőröm-e az, vagy mi? Aztán micsoda tépelődés, a rejtélyesnek, az érthetetlennek milyen fürkészése volt az, mikor a kis villamos lámpásom gombját megnyomtam és a lámpás kékes fénye világitotta be barna arczukat! Ha pénzért mutogattam volna efféléket nekik, azt hiszem még akkor is kaptam volna rá publikumot.

Hanem ez a folytonosan megismétlődő népösszeverődés nem volt mindig inyünkre. Mert sokszor az rejlett mögötte, hogy valamit — emlékül szeretnének elemelni.

Mielőtt tehát az elkerülhetetlen népösszeverődés nagyméretüvé vált volna, az óvrendszabályokat kellett foganatositani.

Minden elvihetőt el kellett hordatni a sátrak széléről, mert bizony a kiváncsi népség legtöbbje olyan erkölcsü, hogy a mit szeme meglát, azt keze el is emeli, ha lehet...

Nem lesz érdektelen fölemliteni, hogy a sivatag első állomásán hideg főtt csirke, sült juhhus, szardinia és kemény tojás volt az eledelünk. Általában délben rövid pihenés közben hideg birkahus, főtt csirke, tojás és szardinia volt az eledelünk; este pedig már várt a rendes pihenőn vegetarianus szakácsunk, Chalil s Liebig-levessel és, ha beszerezni lehetett, friss

hussal tartott jól. Ha pedig ilyenek hiányában volt a konyha, elővette a huskonzerveket.

Másnap egész nap hegyek között vitt az utunk Nebekig. Az ut fárasztó az Antilibanon 1300 méteres nyergén. Az időjárás igen szélsőséges. Mig nappal 25—30° meleg, éjjelre lehült 5° melegre. Itt emlitem meg, hogy öt évvel előbb márczius 17-én e helyen 5° R. hideg volt. Teiffától Nebekig volt talán expedicziónk legfárasztóbb része az Antilibanon sivár vörös kőzetei között. Semmi változatosság, lassu menetel és nyolcz órai pihenés nélkül való lovon utazás. 45 évi katonai szolgálat után biz' elég fárasztó az öreg katonának . . . De a fiatalok erejét is próbára tette.

Nebekben, jóllehet én azt nem tudattam senkivel, megtudták jövetelünket, s azt, hogy lovat szándékozom vásárolni. Vagy 20—25 lovat vezettek elénk; tömérdek nép gyült sátraink elé és kiváncsian lesték, melyik ló tetszik meg nekem. De nem volt megvételre alkalmas köztük. Nebek az Antilibanon nyulványa végén van, sivár, apró csenevész fű nő; itt-ott elszáradt zsombékok vannak, melyeken nomád csapatok birkáikat, tevéiket legeltetik. Mi is találkoztunk ilyen pásztornéppel. A másik oldalon Kariténig mivelik még a földet, főleg árpát, buzát, kölest és tengerit termelnek. Karitén szinte városnak mondható a lakosai száma után. A legnépesebb a sivatagmenti faluk sorában.

4000 lakosa van. Élén seik tartja fenn a rendet, a melyért a török kormánytól rendes fizetést kap, de viszont kötelessége a közbiztonságot föntartani s különösen arra vigyázni, hogy a karavánokat, a melyek Palmirától Deil el Zorig itt tartják egyik pihenőjüket, ki ne foszszák. A seik közvetetlen elődje ugyancsak megfelelt ennek a föladatnak. Föltünt, hogy az őrizetére bizott területen a karavánokat igen sokszor fosztották ki. A mult évben aztán kiderült a karavánfosztogatásnak valódi oka. Kiderült, hogy a seik maga raboltatta ki az utasokat. Most Damaskusban szenvedi gonosz tetteinek büntetését.

Kariténtől hosszabb sivatagi ut előtt állottunk. Nyolcz tevét béreltem, a melyekre rárakattam a vizzel telt edényeket. Másnap utnak indultunk.

Jó ideig haladtunk mind beljebb a homokpusztába. Az egyhangu, nagy térségen, sehol még csak zsombék sem volt, csak hébe-hóba egy gazella szökelt föl. Messzelátómmal a vidéket nézve, távolról pihenő beduin törzset láttam meg. Az egyik török katonát előre küldöttem hozzájuk, hogy kérdezze meg tőlük,

MESSZELÁTÓVAL KÉMLELJÜK A VIDÉKET.

vajjon elmehetünk-e látásukra? A beduinok a legnagyobb barátsággal fogadtak. Annase Ruela öt törzse táborozott itt, mintegy 70—80 sátorban.

Leszállván a lóról, üdvözlésükre siettünk. A beduin törzs seikje tisztelettel és barátsággal fogadott. Üdvözlésünkre meghajtotta magát, jobb kezét szivére, homlokára és szájára tette, jelképileg kifejezvén, hogy szivével, gondolatával és szájával igaz indulattal van hozzánk. És következett a konvenczionális fekete kávézás, mely el nem maradhat soha és a melyből

gyakorta volt részünk utunk során. De nehogy valaki ezt a delektálást megirigyelje tőlünk. Rendesen csak egy csésze áll rendelkezésre, azt hordják sorban a jövevényeknek, a kávét aljastól együtt öntik be és ha tulságos sok az edény fenekén a kávé, a bal keze mutató ujjával a kinálgató szépen kitakaritja a csészét, vagy — a mi már egy neme a fényüzésnek — egy piszkos fekete szivacscsal törüli ki, melynek láttára az inyes európait majd kirázza a hideg. Ám mindehhez hozzá kell szokni, barátságos arczot kell mutatni s nehogy finyáskodj köztük, mert ez a vendégjog megsértése. Igen örültem annak, hogy az Annase Ruela törzsre akadtam, mert ez a beduin törzs régen hires lótenyésztéséről. Sajnos azonban, hogy csak husz kanczát mutathattak be, melyek szépek voltak, hanem kicsinyek és öregek. Java lovaikat háboruba vitték a sammárok ellen. Hogy mikor jönnek haza a törzs harczos tagjai — nem tudják.

Ebben az időben a világsajtó az angol-bur háboruról való hireket közölte. Ugyan ki olvasott arról, hogy az Eufrates és Tigris között két beduin törzs méri össze fegyverét? Európa nem vesz erről tudomást soha. Hiszen a két törzs jóformán állandóan harczban áll egymással és a török kormány nemcsak elnézi, sőt kedvére van az egymást gyöngitő viszály. Az Annasek törzse az Aleppótól Baszráig levő sikon legelteti jószágait; a sammárok a Tigris és Eufrates közén laknak; ha akármelyik törzs átkelt az Eufrates határfolyón, ez a hadüzenet, a hazába való betolakodást meg kell torolni. Mivel pedig ez a határháboritás sokszor megtörténik: a két beduin törzs élete jóformán állandó csatározás.

Másfél óráig pihentünk a derék Annase Ruela törzse között, amugy is a beduin karaván érdekes látnivaló.

A sátrakat párhuzamosan ütik föl, valóságos sátorutczákat, a melyek között 300 - 500 méternyi közök vannak. Kiadja a térséget a beláthatatlan puszta: nem kell takarékoskodni. De a széles közök másra is valók. Lovaik, tevéik éjjel a sátrak előtt álldogálnak. A lovak első lábait vasbékóba kötik és teveszőr-pokróczczal boritják le. Az első sátor a seiké. Ez nagyobb és aféle tanácskozó hely. (A seik magyarul: öreg.)

A seik a mohamedánnál általában a nyilvános állásuk folytán előkelő emberek czime; de a beduinok törzsfőnökeiket is igy nevezik. A helységek vezérembere, a polgármestere, a falu birája: seik. Rendesen öröklés alapján jutnak a tisztségre, de nem ritkán elcsapják őket s mást választanak. Tudni kell különben azt is, hogy seik sokféle van. Minden testület elnökét, a dervisek főnöküket szintén seiknek nevezik. Sőt Egyptomban a szenteket is seiknek mondják. A beduin seiknek szerecsen rabszolgája van. A rabszolga a seik hatalmi jelvénye s rendesen ott lépked a seik oldalán, mikor megindulnak. A seik sátora, mint előbb megjegyeztem, nagyobb a többinél és arra szolgál, hogy a törzs itt beszélje meg «közügyeit». Hova megy legeltetni, hova megy rabolni. A beduin törzseknek ezek a «közügyei». A beduin sátrak rendszerint fekete szinüek s teve- és kecskeszőrből valók. Minden sátor előtt a földbe lándzsát szurnak. A sátor közepén teveganéj parázsa melegiti a fölötte lévő kannában a fekete kávét. A parázstól jobbra, balra a sátor oldalain szőnyegek vannak leteritve. Nincs ágya a beduinnak, madracza, szőnyegpárnája birkabőr és köpönyegével takaródzik. Az Annase Rueláknál betekintettünk több sátorba is. Ott üldögéltek a beduin asszonyok, egyszerü kék ingben, orrczimpáikban fityegőkkel, mely épp olyan nélkülözhetlen fényüzés, mint a fantasztikus kék vonalakkal tetovirozott szájuk széle. A beduin asszony rendszerint kis kődarálón lisztet őröl, a miből a pusztáról összehordott kórón vagy teveganéjon kenyeret süt.

A beduin napi tápláléka tej, buza és árpa. Nagyon előkelő és ünnepi eledelük a juhhus és a rizs.

E nomád törzs között megtaláljuk a teljes egyenranguságot.

Egyik sem előkelőbb, befolyásosabb a többinél, s hogy ki szegény, ki gazdag, ez előttük ismeretlen fogalom.

Ha támadásra indulnak, a seik vezeti őket és mellette lovagol a szerecsen rabszolga.

Fegyverük a hosszu lándzsa, a kard, nem ritkaság már náluk a revolver, a kovapuska, a melyet, igen fortélyosan kijátszván a török hatóságot, csempésznek be.

A férfi bugyogóban, fehér szoknyaszerü ruhában, mezitláb

indul dolgára, mig a seik nem ritkán sárga vagy vörös csizmát huz lábaira. Ez is a hatalom külső jelvénye. Nincs náluk az étkezés szabályozva, akkor esznek és ott, a hol kapnak valamit és a hol megéheznek.

Az arab voltaképen egy nemzetnek tartja magát s azt mondja, hogy Izmaeltól származik. Miként a paripája, az arab is határozottan nemes faj. A zabolátlan természetnek rokonszenves gyermeke, köztük állandóan élni nem volna gyönyörüség, de szokásaikat távolról szemlélni a regényesség büvös varázsával vonzó. Udvariasak, méltóságosak és finom viseletüek. De mikor üzletről van szó, hazudnak biz' ők is, csakhogy minél előnyösebb legyen a vásár. Ha azonban az egyezség megvan, szavukat megtartják. A gyermekek a szülőket a legnagyobb tiszteletben részesitik. Az idegenekkel vendégszeretők; de a tőlük eltávozott embert gyakran ki is fosztják.

Vegyünk bucsut az Annase Ruela törzstől és rójjuk tovább a sivatag homokját, melyen az utat elhullott tevék, öszvérek fehér csontjai mutatják. Ezek a csontok az utjelzők. Eleinte szokatlan látvány az idegen előtt, de aztán közömbösen siklik el fölötte a tekintet, mint mindenen, a mit az életben gyakorta lát. A sivatagban első pihenőnk Kassr el cher volt. A tevék hátáról leszedegettük, a mi ebben a napokban a legbecsesebb volt: a vizzel telt edényeket s a legénységnek, lovaknak kimértük részét. Végig tekintve a sivatagon, homokkal megtömve, belepve, romokban fekszik egy még a pusztulás ilyen állapotában is szép kaldeai épület, melynek ivezete, kapuja egészen jól kivehető. Évezredek előtt nagy fény és pompa lakozott itt. A sivatagi romvárosok a kereszténység első idejéből valók. Maga Zenóbia királynő hires városa Palmira, mely előtt később megbüvölve állottam, 774-ben pusztult el. Arab legendák szerint csak Aleppo vidékén 365 elpusztult város romjai vannak. Ma ez a vidék sivár, elhagyatott; itt-ott lándzsás beduinok vonulnak el.

A kassr el cheri éjszakai pihenő után tovább haladtunk előre és mig egyik oldalunkat a nap égette, másik oldalunk fázott. Hosszabb, kedélyt lehangoló sivatagi utat tévén, elértük a helyet, a hol a török fennhatóság intézményileg mutat-

A VAÁL-TEMPLOM ROMJAI.

kozik: török őrházhoz, melynek négy főből álló legénysége a közbiztonságot van hivatva fönntartani. Aindl Baida az őrház neve s a sivatagi kut, melyet itt találtunk, nem nagy örömünkre volt. Kénes és keserü viz volt benne, de vizkészletünk elfogyott, edényeinket meg kellett tölteni. Itt különben Bagdadból induló karavánnal is találkoztunk, mely pihenőt tartott. Két órai lovaglás után a távol messzeségben megpillantottuk a Palmira előtti hegyi váreröditményeket s hat órai utazás után a mesés romokba érkeztünk.

PALMIRA.

Milyen lehetett ez a város, mely még romjaiban is oly gyönyörü és elbüvölő? A városon átvezető via triumphalis keleti részén van a három kapuju diadaliv, mely alatt tanyát ütöttünk. Képtelen a toll leirni ezt a tizenkét század előtt elpusztult romvárost. A nagy római korban épült templom csodaszép oszlopainak sora szinte a végtelenbe vész. 1500 méterre kell előre tekinteni, hogy a végét lássuk. És micsoda alkotásai egyenként a monumentálisnak! Ez az oszlopsor pedig csak egy része a látnivalóknak. Jupiter templomának óriási méreteiről fogalmat nyujt az, hogy most e romok között hatvan agyag házikó van. Bizony furcsa: épségben látni a jelen nyomoruságát és romokban a mult nagyszerüségét.

A via triumphalis előtt állitottuk föl sátrainkat. Aztán elkezdtünk őgyelegni a romvárosban, mely a hajdani gazdagságról, fényről, hatalomról beszél; de egyuttal arról is, hogy az idő milyen forgandó; hogyan vált az emberkéz százados művészi munkája romhalmazzá. Láttuk, hogy tengődik a jelen nemzedéke e helyen, a hol századok és századok előtt fény és pompa lakozott.

A romvárost leirni meg sem kisértem. Igy nem tudok szavakat találni annak a hangulatomnak csak halvány vázolására is, a mit akkor éreztem, midőn az 1500 m. hosszu gránit és márvány oszlopsort végig tekintettem. Az idő vas-

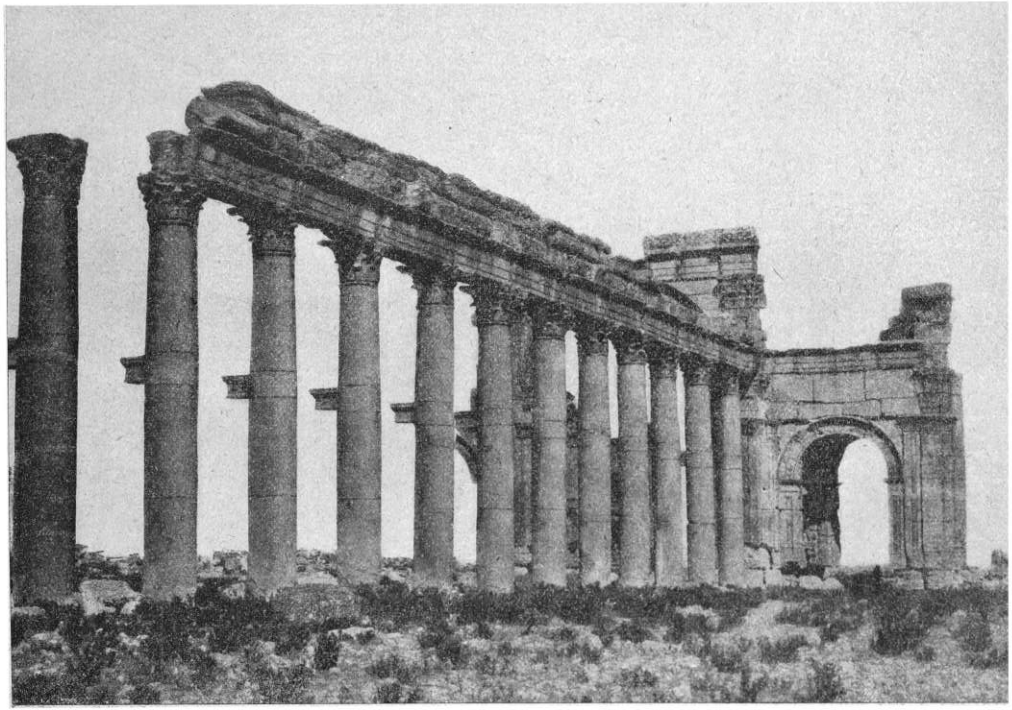

A VIA TRIUMPHALIS EGYIK OLDALRÓL.

foga megviselhette, de a monumentális voltát el nem vehette. Általában a nagy méreteknek helye van itt. Palmiráról való képeink csak halványan fognak arról fogalmat nyujtani. Az én néhány szavam még halványabban. Valóban ezt a pazar gazdagságot, mert gazdagság az a romjaiban is, látni kell. A romvárosból egy még nem teljesen ép állapotában is gyönyörű reliefet hoztam, mely ámbár századok és századok viharát szenvedte, de még ma is bájos és kétségkivül művészkéz munkája. Kit ábrázol? Ki tudja azt? Tán éppen Zenóbia királyné egyik palotahölgyét, ki egykor igézete volt a nagy királyné udvarának. Becsét és azt, a mit a műtörténész belőle tanulságul kihámoz, avatott tollra bízom. Örömmel ajánlottam föl a nemzeti muzeumnak.

Palmira romjainak gazdagságáról egyébként az a nembánomság tanuskodik, hogy mindenki, a ki itt megfordul, kedve szerint egyet-mást elvihet évszázadok óta innét. Látni itt sok-sok megcsonkitott, fej nélkül való szobrot. A szobrok fejét egyszerüen leütötték és műkincsgyüjtők elvitték. Ma már ugyan ügyeltetnek a romokra, de hogy ez a felügyelet elég laza, mutatja az, hogy ma is csak az nem visz innét el egy-egy szép szoborrészt, a ki nem akar. Micsoda gazdagság lehetett itt, hogy a karaváncsapatoknak ezen évszázadok óta kijelölt és fölkeresett megálló helyén a szinte vandal pusztitás ellenére is ennyi emlék maradhatott meg. Inkább monumentális voltuk őrzi őket, mint a művészetért való kegyelet. A nagy oszlopokat, diszes oszlopfejeit lehetetlen elvinni. És csak azért áll máig is, mert tizenkét század viharaival tudott daczolni.

*

A seik barátságosan fogadott s megigérte, hogy mivel tudomása szerint a környéken beduinok tanyáznak, a kiknek — hir szerint — jó lovaik vannak, érettük küld. Az utazás fáradalmai amugy is pihenésre ösztönöztek és maradtam annál is inkább, mert már előbbi expedicióm során több izben hallottam, hogy Palmira környékén igen jó lovak vannak. A seik, a mi valamennyiünknek föltünt, szépen beszélt francziául, a minek meg van a maga romantikus története. Évekkel előbb egy előkelő franczia nőt hozott ide a vágy, hogy Zenóbia

A VIA TRIUMPHALIS EGYIK RÉSZLETE.

királynő városát, habár csak romokban is, megtekintse. A franczia nőt és kiséretét, a mi e helyen nem éppen szokatlan, megtámadták a kósza nomád csapatok. Megjegyzem, hogy a támadás csak szinlelt volt. A seik embereket bérelt, hogy éjnek idején rohanja meg a franczia nőt és kiséretét. És hogy a seik alkalmas férfiu lenne szinházi rendezőnek, kitünt abból, hogy éppen végszóra, mikor már a franczia nő a félelmében elájult, ott termett a lovagias seik és — megmentette. Az élelmes férfiu talán egy kis jutalomért rendezte ezt a mondva csinált karaván fosztogatást, és megnyerte a legértékesebb jutalmat: a nő szivét. A franczia nő regényes hajlamu volt, beleszeretett a szép arab férfiuba és szép szóval, szép szemeinek varázsával, elcsalta magával Párisba. A seik a szép asszonynyal csakugyan elment, de csak egy évig maradt Párisban. A honvágy hazaédesgette. Visszament Palmirába, mostani kicsiny falujába.

De hagyjuk ezeket a romantikus dolgokat és térjünk vissza küldetésem czéljára. Lovakban nem is volt hiány, csak az hangolt le, hogy megfelelőt nem láttam. Mintha egy kis csüggedés ült volna lelkemre. Találok-e alkalmas lovakat, mikor Palmirában, melyről előbbi expediczióm alatt annyi dicséretet hallottam, se tudtam lovat vásárolni.

Palmira vidékén itt-ott mutatkozik a pálma, megterem a gránátalma. Buzát, árpát is termelnek az oázison. Tevéket, birkákat nevelnek, többnyire a kövérfarku birkát. A nappalok a sivatag méla csendje szerint valók. Olykor mokáriaink kedélyes tréfája, kaczaja hangzik csak, annál hangosabb az éjszaka. A sakálok orditásához szokni kell a sivatagi utasnak. Utitársaim az első éjjeleken nem is tudtak a sakálok orditásától aludni, később aztán annyira megszokták ezt az éjjeli zajt, hogy a csöndre fölébredtek. Mi történhetett, hogy olyan csöndes éjszaka van? A sakálok orditására szamaraink felelgettek, de ezt is megszoktuk megannyian.

Különben Palmirában se találtunk valami üditő forrásvizre. A szegényes, kisvizü forrás vize kellemetlen kénes és keserü izü.

Palmirából hat órai lovaglás után Arakba, egy nyomorult

A HÁROM STÁTUA.

faluba értünk, a hol egy kis forrásra akadtunk. Itt ütöttünk sátort. Innét a közelben tanyázó beduinok után küldöttem. A beduinok (Ben-Hadit törzséből valók) elő is vezették lovaikat, tizenegy kanczát és két ményt, melyek szépek voltak, csakhogy nagyon könnyüek, a mi czéljainkra nem alkalmasak.

Az estebéd elköltése után pihenőre tértünk. Nyugodott mindenki, csak néhány őr tekintett az arabs puszta csillagképletébe, mikor az óriási lármára riadva ébredtünk föl. Éjnek idején jött vizért egy népes beduin törzs.

De valjon vizszükség hajtotta ide ezeket, vagy minket akarnak meglopni? Mindnyájan talpon voltunk ez éjszaka, bucsut mondottunk a további pihenőnek. A törzs aztán valahogy elkészült a vizmeréssel s hajnaltájt elvonult.

Másnap a sohne (meleg) forrásokhoz érkeztünk. A forrás vize egészen fekete és csupa kén. Sátort ütöttünk.

Emberem a közelben tanyázó beduinok után ment, a kik el is vezették előttünk lovaikat; de megvételre való nem volt köztük.

Mindenkép keserves dolog ezt a beduinnal megértetni, hogy lovát nem lehet megvenni, a mi nem csoda, hiszen igy van az nálunk is. De a beduin még rátartóbb a lovára. Minden beduin a maga lovát tartja a világ első és legjobb lovának. Óvatosan, kerülgetve kell a beduinnal a lóról beszélned, főleg ha nem akarod megvenni. Valósággal gyöngédnek kell lenni, mert az expediczió sikerét koczkáztatja az, a ki az arabnak nem tudja ezt és egyéb gyöngéit. Mikor tehát megvételre alkalmas ló nem akadt, olyan kifogásokkal hozakodtam elő, melyek kicsinyesek.

Vagy a lovak szine nem tetszett, vagy azt mondottam, hogy csak egy valami parányival lenne nagyobb ez a gyönyörü állat, de szivesen megvenném!

És az arabot evvel a beszéddel kibékitheted. Apró és lényegtelen kifogásokkal állj elő, de ne vond kétségbe lovának nemes voltát és jóságát, akkor még barátsággal is elválhatsz tőle.

A Ben-Hadit törzstől eredmény nélkül, de barátsággal megválván, keletnek vettük az utat s a sivatag közepén a Bir sdid (uj kutra) akadtunk.

Ez is a török kormánynak egyik őrtanyája. Az őrtanya mellett ütöttük föl sátorunkat, a mi azonban nem volt olyan könnyü dolog. Csontok, rongyok, piszok rétege van egymásra halmozva; ezt előbb valamennyire el kellett hordatnom.

Az uj kut azonban teljesen ki volt meritve. Beduinok jártak itt nemrégiben és minden csepp vizét elvitték. Elkövetkezett tehát sivatagi utazásunk legválságosabb része: *harminczhat órai utazás viz nélkül.* A sivatag pedig innét volt a legridegebb, csupa homok, végetlen sikon, mely beléveszett a szemhatárba.

Déltájban kedves meglepetés várt ránk: összeakadtunk a sivatag ellenkező oldaláról jövő európaival, természetesen angollal. Soha nem láttuk ezt az embert, se ő minket, valószinüleg sohasem fogjuk viszontlátni; de azt az örömet, a mit kölcsönösen éreztünk, mikor a kietlen sikon, a hol a kedély a monoton utazás közben annyira lehangolt, a hol az ember annyira az idegenség érzetével halad előre, mintha a nap, mely ránk tüzi forró sugarait, nem az a nap volna, mely otthon ragyog reánk, mintha egy más földtekén vándorolnánk, uttalan utakon, a hol azok az eszmények, gondolatok, czélok, remények, vágyak, melyek nálunk az embereket egybefűzik, itt nem élnének? Órákig róva a homokot s nem látva a párás átmelegedett sivatag levegőégben mit sem, ugy érezzük, mintha itt minden idegen volna: föld, ég, emberek és ekkor elébünk jön váratlanul egy európai, a kivel nem tudunk egy szót sem váltani, se ő velünk; de a kinek beszédessé válik az ajka és beszédessé válik a mienk is, örömsugárzó arczczal társalgunk együtt. Ha a nyelv idegen is, de az egymás artikulált hangjait megértjük és tudjuk ki ő, tudja ő is, mik vagyunk mi és miért találkoztunk a sziriai sikon. Aztán egy kis idő után ugy váltunk el, mint attól a jó baráttól, a kit hosszu távollét után rövid időre láttunk és ujra elvesztettünk.

Másnap — és ennyi volt az egész változatosság — egy kis oázison legelésző tevékre akadtunk. A tevékre vigyázó beduinok kérdésünkre megmondták, hogy az Anaze Mhedi törzséből valók. De a törzs java a seik vezetése alatt 300

lovassal a sammárok ellen háboruba ment. Mivel a törzsnek itthon maradt része félre esett a karavánok járta uttól, eltértem az utból, hogy találkozzam velük. Csak aggastyánok, asszonyok, gyermekeket találtam, valamennyi fegyverfogható beduin behuzódott az Eufrates partjára s a mint itt sátorozó vének mondották, két hónap mulva valószinüleg Kerbelénél találkozhatom velük. Helyes!

Kerbele utamba esett. Bucsut mondottam az Anaze Mhediknek és viz nélkül Deir el Zornak vettem az utat. Siremlékek között haladtunk. Csupa zöld cserepekből vannak a sirok és alattuk ki tudja, hogy mióta nyugszik az igazhitü arab. A harminczhat óráig viz nélkül való utból nagy keservesen eltelt már huszonhét.

Nyolcz-kilencz órai sivatagi utazás fáradalma és nélkülözése várt még ránk, a midőn a mennyei gondviselésnek, kitől minden jó ered, hálát adva, megpillantottuk az Eufratest.

Nem is kisértem meg leirni azt az örömet, a mi ennek a czibereszinü folyónak láttára mindnyájunkat elfogott.

Ember, állat egyaránt érezte, hogy ott a messzeségben mutatkozó folyó a mi megmentőnk, az enyhületet és uj erőt adó isteni ajándék. Gyötrelmünk válsága s az élet mentője. A ki nem szomjazott, az elképzelni sem tudja, mit érez a tikkadt ember, a ki már 28 óráig nem ivott vizet s nap melege süti egész nap s lovon tör előre, mikor meglátja a vizet. Pedig az Eufratesnek vörös és piszkos a vize. De mit törődtünk mi most azzal! A vizpartján ütöttük fel sátorunkat s letelepedtünk, hogy felüdüljünk kissé. A parton szép város állott a mezopotámiai sik szélén: Deir el Zor. Most tehát a kinzó szomjuságot enyhithetjük. Hogy ez mit jelent, attól kérdezem, aki valaha tikkadt, meleg forró napon utazott, harminczhat óráig haladt előre, aki ellankadva rótta egyik lépést a másik után s látta, hogy a gyöngébb szervezeteket miként támadja meg a szomjuság gyötrelme. Hálát adtam a gondviselésnek, hogy ide segitett; hálát adtam azért is, hogy nem tévesztettük el az utat és nem vesztegettünk időt, mely válságos lehetett volna most.

Az utolsó órákban az akarat ellenállása csődöt mondott és sok tagja expedicziómnak valóban rettenetes kinokat szenvedett.

*

Deir el zori tartózkodásunkat öt napra terveztem, mert vidékén alaposan szét akartam tekinteni, mivel értesültem, hogy itt igen kitünő lovakra fogok akadni. Nemcsak a deir el zoriaknak, de a közelben tanyázó beduinoknak is igen jó lovaik vannak.

Másnap a mutasarifnál tettem tisztelgő látogatást, a ki vendégszeretettel és az elmaradhatatlan fekete kávéval kedveskedett. Kérés nélkül ő maga ajánlotta föl, hogy a beduinok után küld és fölhivja őket, hogy lovaikat vezessék el előttem. A városban valami százhusz lovat tekintettem meg, de nem találtam megvételre alkalmasat. Meg kell vallanom, hogy miután Deir el Zornak ugyszólván valamenyi jónak jelzett lovát megtekintettem, reményem csökkent annál inkább, mert mikor lóvásárlás czéljából előbb Sziriában jártam, több helyen hallottam, hogy fajtiszta és kitünő arabs lovakat leginkább Deir el Zorban lehet vásárolni.

Most már nem elégedtem meg azzal, hogy a mutasarif küldött a beduinok után, de magam is elküldöttem emberemet az Eufrates bal partján tanyázó beduinokhoz, kérve őket, hogy adjanak módot lovaik megtekintésére. A beduinok azt üzenték, hogy jöjjek át hozzájuk s megnézhetem a lovaikat, de a városba nem jönnek.

Általában a beduin nem igen szeret a városba menni, főleg pedig a lovaival. És el kell ismernem, hogy erre neki oka is van. Keserü tapasztalatok birták rá, hogy a várost kerülje.

De minket se kellett valami nagyon hivni.

Harmadnap át is mentünk Mezopotámiába, az Eufrát bal partjára. Száz lónál többet láttam ujra, de megfelelő itt sem volt. Pedig a lókeresgéléssel és szemlével a pihenőre megállapitott hat nap letelt s miután hiába vártam ujabb beduin csapatok után: csökkenő reménységgel Bagdad felé indultam.

Mondjunk néhány szót Deir el Zorról, erről az élénk Eufrates-folyó parti városról, mely telve van bazárokkal. Réz bogrács, bőráruk, teve, öszvér és lónyergek s egyéb sivatagi fölszereléseket árulnak bennök leginkább.

Deir el Zor nagy kereskedést üz a datolyával és árpával, mert a beduinok itt szerzik be lovaik számára a szükséges takarmányt. Mint a kies helyről való képünk mutatja, Deir el Zorban a datolyapálma, ez áldott fája a sivatagnak, igen otthonos.

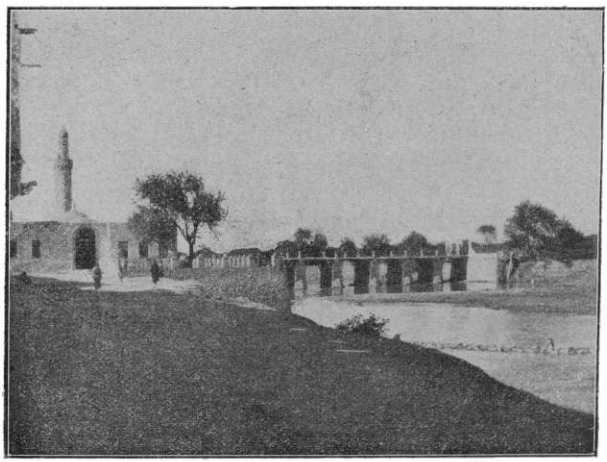

DEIR EL ZOR KÖRNYÉKE.

Egy-egy pálmafán öt-hat fürt van, melyek egyenként 25—30 kg. sulyuak. A datolyapálma az arabnak mindennapi tápláléka. És hozzá ezt a fát, midőn már jó gyökeret vert, ápolni sem kell; ellenáll a legdühösebb számumnak és hiába pörköli äquátori meleg, gazdájának minden évben juttat terméséből. Csak az ültetésnél kell gondosan vigyázni és kezdetben gyakran kell öntözni. A párositásnál nem ritkán meszszebb helyről hoznak himport, hogy a fa meddő ne maradjon.

Ha a pálma bizonyos időt élt, legkevesebb tiz esztendőt, el van minden ápolás nélkül.

A datolyapálma az arabs fatális nyugalmának biztositója. Egy-két fa birtokából, ugy bérletéből már megél.

Munka nélkül elmerengve, bölcs nyugalommal tekint rá, mint a mely eltartja. Ha kell, a mókus ügyességével kuszik fel sudarára.

Deir el Zorban különben megnéztük a város két ó hitü keresztény templomát is. Maga a pap volt szives kalauzunk. Mikor szemlénket befejeztük, szives kalauzunk felhivott, hogy a templom czéljaira való kegyes ajándékot nyujtsunk át. Megjegyzem, hogy a templom meglátogatását s a templomalapnak javára való adomány átnyujtását, európai karaván alig kerüli el, mert a deir el zori ó hitü lelkész igen leleményesen módját ejti, hogy hitéletük iránt az idegen érdeklődjék s az adományról, mely egy aranynál kisebb nem lehet, meg ne feledkezzék.

Csak még egyet, mielőtt Deir el Zorból tovább folytatnám utirajzomat. Mint szenvedélyes vadász ember nem tudom elhallgatni, hogy itt időzésem alatt valóságos helyi érdekü tapasztalatokat szereztem.

Az Eufrates partján sétáltam. Közelemben lövés dördült el. Az Eufrates-parti Nimród pedig a folyóból kihozta vadászzsákmányát, a lelőtt vadkacsát. Megnézvén a vadat, azt találtam, hogy golyó sebezte meg. Megnéztem a vadász puskáját, kezdetleges kovapuska volt. De nem sok időt hagyott emberem a csodálkozásra. A szemem előtt megtöltötte ujra golyóra puskáját s tőlünk nyolczvan lépésre az Eufrates tulsó partján egy ágon gubbaszkodó szürke varjut lőtt. Tehát a mesopotámiai Tell Vilmosra akadtam. Majd egymásután háromszor, mindnyájunk álmélkodására, ugyancsak nyolczvan lépésről egy papiroslapra rajzolt kör közepébe lőtt. És ez az ember nem megy világkörüli utra mutogatni magát. Itt marad az Eufrates partján . . . .

Deil el Zorban különben igen praktikus mesopotámiai szokást láttam. Azt, hogy mindenki magával viszi a — csolnakját. Nem egyéb ez a folyó-átkelésre szolgáló készség, mint

kecsketömlő, melyet a vizbe ugrás előtt fölfujnak, a hónuk alá illesztenek s csupán lábukat mozgatva usznak át az Eufrates vörös vizén a tulsó partra. Férfiak, asszonyok a rajtuk levő ruhát turbánszerüleg összegyürik, a fejük tetejére illesztik, beugranak az Eufratesbe és átkelvén a vizen, a tulsó parton toilettet csinálnak, a kecsketömlőből kieresztik a levegőt, a hónuk alá csapják.

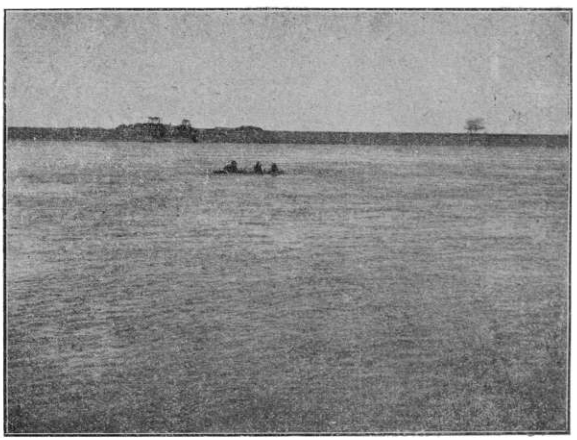

USZÓ ARABOK.

A vizen való átkelésnek ez a módja a legegyszerübb és kétségkivül a legolcsóbb is, a klima enyhe: alig is van ennek az átkelésnek szünetje. Mivel pedig fürdeni alig fürdene az itt lakó, ez a vizenjárás jóformán egészségi tényező is. Egyesül a hasznos és szükséges a kellemessel. Csak praktikus népség ez a deir el zori mohamedánus. Megindultunk tehát ló nélkül Bagdad felé. Már hetekre való utat tettünk a sziriai sikon, Mesopotámia szélén voltunk s még nem vettünk egy lovat se.

AZ EUFRATES MENTÉN.

Az Eufrates mentén a régi kultura romjai látszanak: betömött öntöző csatornák, régi római várerőditmények. A mai vizvezeték ugyancsak egyszerü. Szarvasmarha- vagy bivalybőrtömlőt bocsájtanak be az Eufratesbe, melyet csigán emelnek föl.

A tömlőt aztán állati erővel huzza föl a csiga és pedig akként, hogy a tömlő kötelét a vontató állat (ló vagy marha) kötőfékéhez kötik. Mikor a tömlő megtelt vizzel, a meredek parton leszaladó állát megfesziti, majd kiemeli a tömlőt. Ezt többször ismétlik, mig csak a csatorna nem telik meg vizzel. Akkor aztán kis földszalagokat öntöznek meg s másutt állitják föl a parton csigájukat. Ez az öntözési mű hijával van a mostani technikai követelményeknek, de ahhoz a földmivelés-hez, melyet itt végeznek, már ez is hatalmas mű, az emberi szorgalomnak pedig bámulatos próbája.

Hajdan nem ilyen kezdetleges földmivelés volt itt; azonban az ásott csatornák beiszaposodtak s csak egyes nyomai mutatkoznak. Különben az egész Eufrates mente elég élénk vidék. Sokszor akadtunk legelésző birkákra, lovaink lába alatt minduntalan eliramodott a sivatagi patkány, mely ezrével van itt, össze-vissza turva a földet s bosszantva a gazdákat.

Utunkban több izben vezettek el előttünk lovakat, és ugyancsak dicsérték a gazdáik, a kik szerették volna eladni, de nem voltak a megvételre alkalmasak. Igy hát csak tovább haladtunk. Tamariszk-cserjék között vezetett utunk s olykor feltünik a gazella,

a pusztai tyuk, frankulini és apró galambfajok. Magam is lőttem több frankulinit, szép és jó husu madár, mely igen hasonlit a mi császármadarunkhoz és a mely a konyhán jó szolgálatot tett.

Lovakat nézve, menetközben vadászgatva igy érkeztünk Abugamal alá, egy ujjáépitett csinos kis városba. A régi várost az Eufrates árja pusztitotta el, a régi város most romokban hever s borzalmasan sejteti, hogy a megbőszült folyó árja mily sok

LOVAKAT NÉZEGETVE.

gyásznak, nyomoruságnak volt itt okozója. Abugamalban meglátogatván a kajmakánt, azzal biztatott, hogy jó lovakat fognak elém vezetni. Lovakban nem is volt hiány. Nyereg nélkül ülték meg őket az arabsok és vágtattak el előttem jobbra-balra. Valami ötven darabot mutattak be, de megvételre alkalmas nem akadt köztük. Kissé elcsüggedtem, a mit a kajmakán észre is vehetett, mert azzal vigasztalt, hogy Bagdadban bizonyosan szép lovakat vásárolhatok. November 24-e volt már. Az expediczió két hónap óta uton minden eredmény nélkül.

E napon reggel a napfölkeltekor olyan harmat ereszkedett le, hogy egy óráig, mig sátraink meg nem száradtak, nem is indulhattunk el. Különben semmi leirásra alkalmas részlet. Egy török őrtanyára akadtunk, az ő négy török katonájával, s innét az Eufrates partján levő ut elkerülésével az oldalt eső sziklás emelkedéseken kellett nagy ügygyel-bajjal haladnunk, mert a folyó áradása elmosta az utat.

Az idő egyébként kellemes volt. Mint nálunk a langyos tavasz. Az Eufrates egy szigetét is elértük, hol hihetetlenül olcsó a datolya. Egy okkát ($1^1/_4$ kg.) tizennyolcz fillérnyiért vettem a mokáriknak.

Elérkeztünk Annahba, arabs nyelven: a pálma anyjához. Soha még ilyen hosszu arabs falut. Hét negyed óránál tovább tartott, mig az agyagházak között átvonultunk. Külömben szertelen ijedelmet is okoztunk a falu lakóinak. Mikor megpillantottak, rendre-sorra elcsukdosták előttünk az ajtókat s bizony embereimmel, a kiket elküldöttem, hogy a lakóktól az állatoknak árpát vásároljanak, még szóba sem állottak. Csak midőn látták, hogy jó pénzzel fizetek, nem pedig ugy, mint a török katonák, a kik istenre bizzák a fizetést: bátorodtak föl és maguk hoztak tyukot, tojást kinálva, szakácsunknak, ki persze kapott rajtuk.

Sokan, a kik az Eufrates mentén utaztak, azt irják, olvastam magam is ilyen véleményt, hogy e pusztasági nép a pénz értékét nem ismeri és cserekereskedést üz. Szó sincs róla.

Nagyon is ismerik a török pénzt és értékét és nem igen lehetne őket bárkinek is rászedni, e mellett kalmár, élelmes nép, csak a török katonának nem szeret eladni semmit, mert a vásáron rendszerint pórul jár.

A sziklás emelkedések csakhamar véget értek és ismét a pusztán voltunk, a nagy, a beláthatatlan pusztán. A tájék különben nem kihalt. Több izben birkákat legeltető beduinokra akadtam.

November 30-án, félórával előbb, hogy Hitbe megérkeztünk, orrunkig elcsapott az aszfaltnak a szaga, a mely itt igen gazdagon, forrásként bugyog elő a földből s a mely, ha a viz lefolyik, mint kész aszfalt marad vissza, melyet messze földre,

egész Babilonig elvisznek. Az aszfalt különösen a hajók és a házak épitésénél tesz jó szolgálatot.

Hitnek mintegy 5000 mohamedán lakosa van. Itt is több lovat vezettek elém, a melyek bár szépek voltak, de a mi czéljainkra nem alkalmasak. Érdekes tünemény a vidék földjének kivirágzása. Mikor reggel kiléptünk sátorunkból, mintha hómezőn állottunk volna, olyan fehér volt a tájék. A só virágzik ki éjjelente. Ezen a napon egyébként expedicziónk napi történetében olyan dolog történt, a mire nem gondoltunk. Mint minden nap, ugy most is délben másfél órai pihenőt tartottunk. Mikor a pihenő után Bojtár Lajos őrmester a lovamat kantározta, elalélt, szeme megüvegesedett és arcza halálsápadttá vált, összerogyott. Azonnal vizzel fölöntöztük, fölszakitottuk ruháját és félóra mulva, mikor magához tért, konyakkal itattuk, hogy az utat folytathassa. Az idő viszontagságaira edzett katona deczemberi hó 1-én enyhe napszurásban alélt el. Nem érdektelen, de kellemetlen tapasztalás, hogy az Eufrates mentén milyen időjárás van. Ezért kell a lóvásárló expedicziónak még a deczember, tehát aránylag a legtürhetőbb időt fölhasználni az utazásra, mert később már európai ember nem tudná a gyilkos meleget kiállani. Hiszen még deczember hóban sokszor elviselhetetlen meleg volt. Örülnöm kellett, hogy ezt a kis, meglepetésszámba eső muló rosszullétet leszámitva, más betegség nem hátráltatta expedicziónkat.

Hitből megindulva, sivatagi utazásainknak legunalmasabb része következett.

A végtelennek látszó homoksikon égető melegben tizenkét órát ültünk nyeregben. Szerencsére délután négy órakor megérkeztünk Rumadiba, a hol a sereil, a kormányzó hivatalos helyisége előtt, az udvarban, meglehetős védett helyen sátort ütöttünk. A Rumadiba való megérkezést azért tartom különösen szerencsésnek, mert az éjjel rettenetes számum dühöngött. Az őrök le se feküdtek ez éjjel nyugalomra. Egész éjjel a sátor köteleit erősitgették. Reggelre pedig, jóllehet sátraink eléggé védett helyen voltak, ámbár ládáink pontosan le voltak csukva, mind telve voltak homokkal s volt dolog, mig a sivatagi haragos időnek minden nyomát eltisztitottuk. A kaj-

makán részéről itt is, mint egész utam alatt, a török hatóságnak a legnagyobb előzékenységét tapasztaltam, — embereket küldött a közelben levő beduinok után, a kik aztán sok lovat vezettek elém, — de — szinte unalmas leszek már a sokszor megismétlődő kijelentésemmel — megvételre alkalmas lovat itt sem találtam. Rumadiban a bagdadi osztrák-magyar konzul távirata várt rám, a ki arra kért, hogy tudassam vele: mikor érek Bagdadba? A figyelmes konzulnak táviratilag válaszoltam és most már gyorsitott menetben indultunk Keletnek egykor világhirü városába. Termékeny, mivelés alatt levő földek között haladtunk. A sik területen számtalan csatorna van, mely rendszeres öntözésre szolgál. A pálmaligetek mint zöld szigetek emelkednek ki a szántóföldeken. Közbe-közbe birkákat, tevéket legeltetnek. Az Eufratesen kellett átkelni, hogy bemehessünk Feludja, egy mintegy 4000 lakosu elég élénk városba, melynek bazáraiban főleg a beduinoknak szükséges

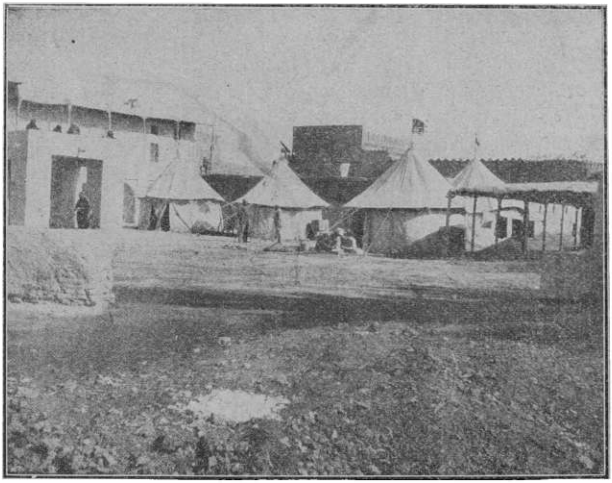

RUMADIE.

szerszámokat, teve-, öszvér- és lónyergeket és élelmi czikkeket árulnak. A hajóhidon azonban nem volt éppen a legkönnyebb dolog átkelni. A hidnak csak itt-ott volt korlátja s helylyelközzel 15—20 cm. hézagok voltak a hidon, a lovakat kötőféken vezették, az öszvérek azonban pontosan kikerülték a hézagokat. A hajóhid mintegy 200 méter hosszu. Mezopotámiában voltunk, az emberiség ez ősrégi helyén, hol már az ó-testamentomi népek éltek, a honnét az emberiség szétszéledt a világ minden tája felé. A parton ütöttünk sátort s csakhamar a kiváncsiaknak olyan tömege szaladt össze, hogy a katonáknak kellett föntartani a rendet, nehogy a bámész nép a mieinkkel összekeveredjék. El is kellett az őrház udvarára menni, hogy a kandi emberek alkalmatlankodásától megszabaduljunk. Ilyen apró vesződések után indultunk az arab kalifák városába: Bagdad felé s reméltük, hogy ott több szerencsénk lesz s megvételre alkalmas lovakra találunk. Már hatalmas utat tettünk, előre kémlelve folyton a tájékot, mikor látjuk meg, ha csak a messze távolban is, Abd el Kadernek, a siita mohamedánusok harczos emirjének, a kit a siiták később profétául fogadtak, tiszteletére épitett hires templom négy aranyos kupoláját, melyet a persa sah saját költségére épitett, — midőn a kiséretül mellénk adott egyik török katona megszólalt:

— Tudja valaki Bagdadban, hogy mi oda megérkezünk?

— Igen. A konzul.

— Akkor a konzul elébünk jött és azon a dombon az vár, a hová a bagdadiak ki szoktak az érkezők elébe jönni.

Ugy is volt. A bagdadi osztrák-magyar konzul, Rappaport Alfréd várt ránk. Mindkét részről kölcsönös volt az öröm, hogy minden baj nélkül megérkeztünk. A bemutatkozás után a sivatagon pompás hüsitővel kedveskedett konzulunk: pilseni sörrel. A karaván vezetését Halácsy főhadnagyra biztam, magam pedig a konzul szives hivására kocsijába ültem s igy mentünk be a Keletnek egykor mesés városába.

BAGDAD.

Bagdad a Tigris folyó mindkét partján terül el. Egykor kalifák székhelye, ma egy török vialet főhelye. A két városrészt négy hajóhid köti össze, melyeken lebonyolódik Bagdad élénk forgalma, de igen sok kellekhajók is állanak a parton, ezeken kivül eredeti közlekedési eszköz is: furcsa formáju ladikok; pálmalevélből való gömbölyü csolnakok ezek, melyek hézagai és alja hiti-i aszfalttal vannak kitöltve; olyan az alakja, mint a felébe vágott görög dinnyéé és a ki nem tud hozzá, ugyancsak hiába erőlködik: se előre, se hátra nem birja hajtani. A hajóhidak rozzantak, ódonak. Legérdekesebb része a városnak a Tigris mindkét partja. Midőn feléje tartottunk, nem győztem szépségével betelni. Mindenütt pálmafák, narancsligetek. Minden iczi-piczi térség kultivált.

Belseje azonban korántsem igazolja azt az elragadtatást, melylyel arab regények szólanak felőle. A középkorban állitólag ez volt a földgömb legnagyobb, legszebb és leggazdagabb városa, mintegy két millió lakossal, ma mintegy 180 ezer lakosa van. A konzul kocsisa a legjobb utat választotta s csak később, midőn a városban szétnézegettem, láttam a város elhagyatottabb részeit. A legtöbb kapu ma már be van dőlve, közelükben pedig romhalmaz, posványok és tisztátalan csatornák, melyekből a karavánok által megriasztott vad kutyák kullognak ki.

A város fölött a sivatag kondora kering, s itt ez elha-

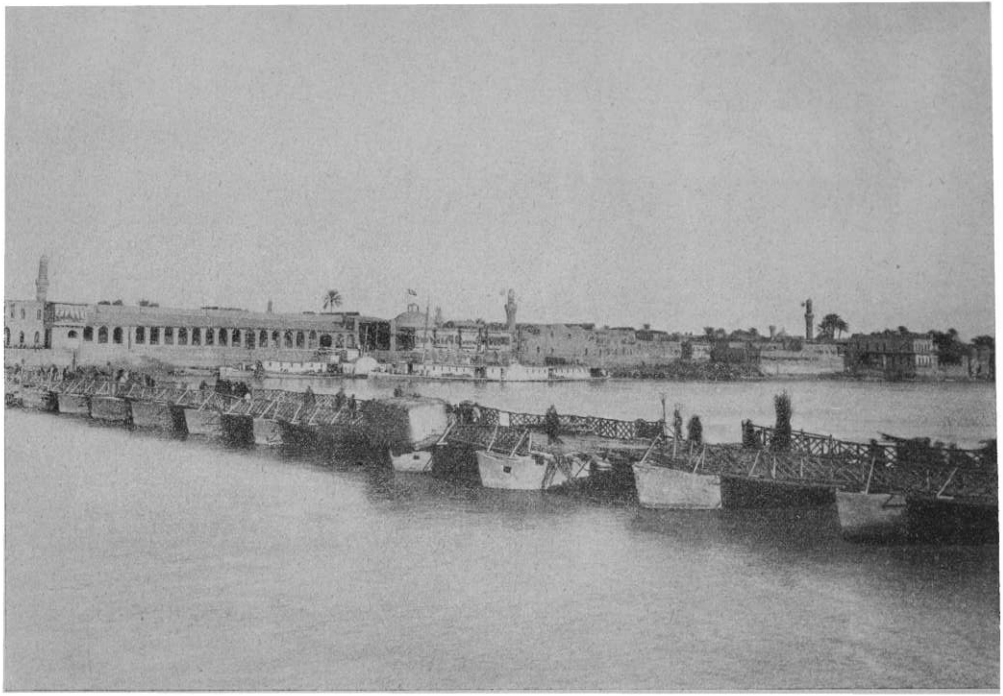

A BAGDADI HAJÓHID.

gyott piszkos külső városrészén az elhullott állatok hulláin holló-csapatok lakmároznak.

De nem az egész város ilyen visszataszitó. A mozgalmas város egy-egy utczája határozottan szép és az idegennek sok néznivalóit kinálja. Egyik érdekessége, a melylyel léptennyomon találkozunk, a fehér szamáron való szamaragolás. Férfiak, nők, és főleg nők, mert az divatos, az utczákon fehér szamarakon járnak-kelnek. Ezekből az arab fehér szamarakból Bábolnán is van most néhány.

Bagdadban 500—600 forint között váltakozik áruk. A nők szamarai igen szépen vannak szerszámozva s az utczai életnek ők legnagyobb érdekességei.

Igy igen szép és kellemes látványt nyujt az ó-várost körülvevő mintegy öt kilométernyi hosszu datolyapálmaerdő és a narancsliget. A kalifák idejéből egyedül Zobeidnek, Harun al Rasid kedvelt feleségének mauzoleuma maradt fönn. A mohamedán szentek sirjai is, a melyek egykor jelentékeny bucsujáró helylyé lettek, nagyobbára összedőltek. A modern épületek közül tetszetősek a vámház, az angol palota, Chazim pasának az Eufrates jobb partján épült keleti stilü palotája.

Konzulunk Menachemnek, a sziriai Krözusnak bérházában lakik, mely szintén egyike Bagdad legszebb épületeinek, hasonlóképen szép a német konzuli épület is.

A vámház mellett kötnek ki a gőzhajók, melyek a Tigrisen Tekzitig járnak, gyakoriabbak a felfujt kecsketömlőkből készült kellekhajók, melyek helyiérdekü forgalmat bonyolitanak le egyik szomszédos városból a másikba. Bagdad egyike azoknak a keleti városoknak, melyekben a legkülönbözőbb vallásu emberek laknak. A hitfelekezetek számát valami huszra tehetjük, a keresztény és izlám szektákon kivül vannak itt tűz-, ördög-imádók, braminok és Konfudzse követői. A keresztények vallásuk gyakorlatában szokatlan szabadságot élveznek. Mindenesetre érdemes fölemliteni, hogy pl. Bagdadban harangozni is szabad, a mi oly sok keleti városban erősen tilalmas dolog. Nem tapasztaljuk itt a mohamedánusnak keresztény letelepült polgártársaitól való azt a nagy idegenkedését és elzárkózottságát, a mi Keleten annyira föltünő. A társalgás jobbára arab

BAGDAD, JOBBOLDALON AZ ABD EL KADER MECSETTEL.

Az arabok rokonszenves emberek s Bagdad mulása nem egészen az arab törzslakók kényelemszeretetének, de egészen más tényezőknek, főleg a Tigris gyakori kiáradásának tulajdonitható. Ma is érintkezési pontja Indiának és Perzsiának. A lakosok nagyobbára szunnita mohamedánok, ezek valamint az izraeliták és a többféle felekezetü keresztények a legnagyobb városrészekben laknak. A jobbparton jobbára siita mohamedánusok és csekély számban hinduk telepedtek le. Bagdadnak egykori hires ipara kétségkivül alóhanyatlott, de ma is készit szattyánbőröket, ló- és teveszerszámokat, selyem- és pamutkelméket, szőnyegeket, sálokat, ékszereket és czüst disztárgyakat, melyekből — de leginkább datolyából — egy kis kivitele is van. Bagdad gyüjtő állomása azoknak az összevásárolt lovaknak, melyeket az angolok Indiába visznek. Évenkint 4—5 ezer ló megy Bagdadból külföldre. A bazárokban igen sok az indiai áru, selyem, aczél, arany és bőrkészitmények, gyapotáruk. Legnagyobb fénykorát Harun al Rasid korában élte a IX. században.

*

Sátrainkat a Tigris partján ütöttük föl, de mivel a Tigris áradóban volt s a következő éjjelen már majd sátraink szélét nyaldosta, és egyébként is, mivel Bagdadban és környékén heteket szándékoztam tölteni, igy azt főhadiszállásunknak tekintettem, egy udvart béreltem ki, a hová sátrainkat fölállittattuk. Különben meg kell emlitenem, hogy az európait nem igen engedik itt a városban magára. Ha a kavasz nem volt velünk, akkor török katonának kellett kisérnie. Világitásról szó sincs. S ha a pihenés napjain este a konzulok valamelyikéhez hivatalosak voltunk, egy lámpavivő világitotta meg előttünk az utat. Ilyen lámpavivővel megy este mindenki, a kinek dolga akad.

Mindenek előtt a konzult látogattuk meg. Szentkirályi, az expediczió volontőrje, itt rosszullétről panaszkodott. A konzul az angol ezredorvost kérte meg, hogy Szentkirályi betegségét állapitsa meg. Az ezredorvos azt konstatálta, hogy Szentkirályi napszurásban beteg. Szerencsére betegünk a konzulnál jó otthonra és ápolásra talá't s hat hétig feküdt ott, mig betegségét kiheverte. A napszurás itt, főleg idegenek között, igen gyakori

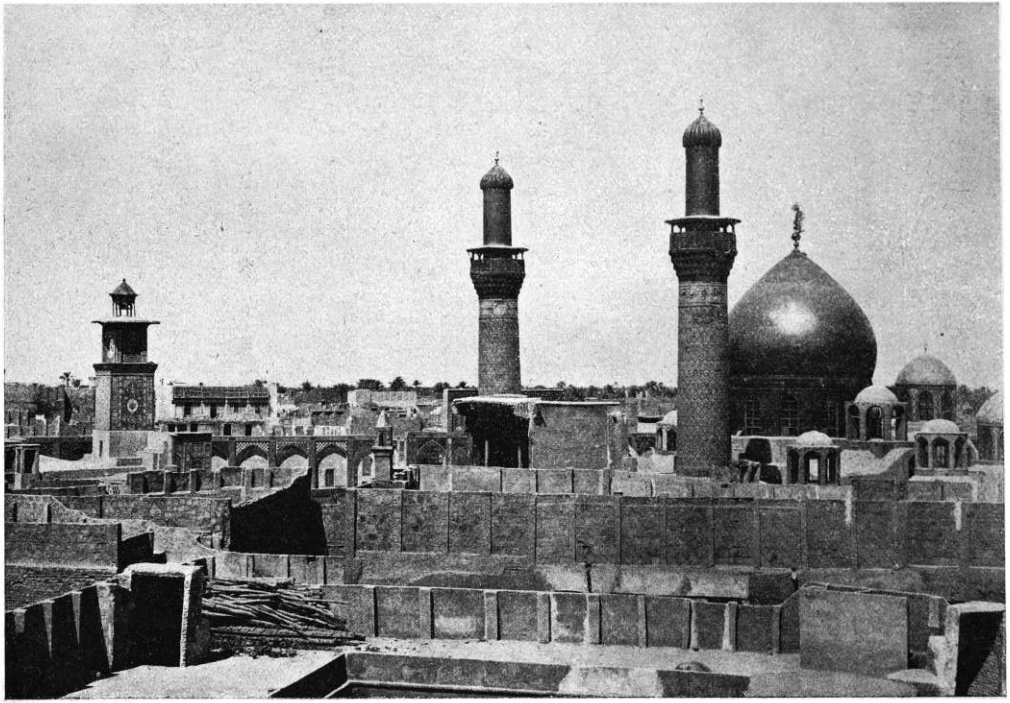

RÉSZLET BAGDADBÓL.

betegség. Kegyetlen meleg van itt, nyarantszaka olykor 50 Celsius is. Ilyenkor Bagdad utczái néptelenek. Az emberek elsötétitett földszinti lakásaikon alusznak, vagy huzódnak a földbe vájt üregekbe.

A munka zaja éjjel van. Egyik specziálitás az éjszakai házfedélen való séta és beszélgetés, de van ennél kellemetlenebb specziálitás, a legyek, melyek a nagy melegben nem mutatkoznak, de mihelyt alább hágy a meleg, oly óriási számmal röpködnek, hogy az minden képzelmet felülmul.

Hosszu idő után most részesültem abban, hogy négy fal között vetett ágyban pihenhettem ki uti fáradalmaimat. Másnap a többi konzult is meglátogattam. Az osztrák-magyar konzulunk megkérdeztette a vált, hogy mikor fogadhat? S meglátogattuk Chazim pasát, altábornokot, hadtestparancsnok-helyettest, a szultán sógorát, egy mintegy 45 éves, magas férfiut, a ki a cserkesz fajnak prototipusa. Nővére a szultán felesége. A tisztelgő látogatás kölcsönös udvariasságokra szoritkozott.

*

Másnap diplomácziai uton kérdeztük meg a derék Chazim pasát, hogy mint kiváló lókedvelő és ménestulajdonos, lovainak megtekintését engedje meg. A kérelmet második látogatásom alkalmával szóval is megismételtem.

Annál inkább vágyom látni — mondtam a derék Chazim pasának — mert régóta tudom, — hogy milyen kiváló ménese van.

A mi lovaimat illeti — felelte a pasa — azok nem érdemesek a megtekintésre, de ha éppen kivánod uram, készséggel megadom rá az engedelmet.

Bagdadban más irányban is minden lehetőt elkövettem, hogy a közelben levő beduin törzsek, a sammárok minél több lovat vezessenek föl. Ebben a váli is előzékenyen segitségemre volt.

Egyébként is a bagdadi válinak felettébb le vagyok kötelezve. A legelőzékenyebb módon, nagy igyekezettel fáradozott, hogy czélt érjek. Konzulunk előzékeny és tapintatos közbelépésének köszönhettem, hogy Chazim pasa méneseit megtekinthettem.

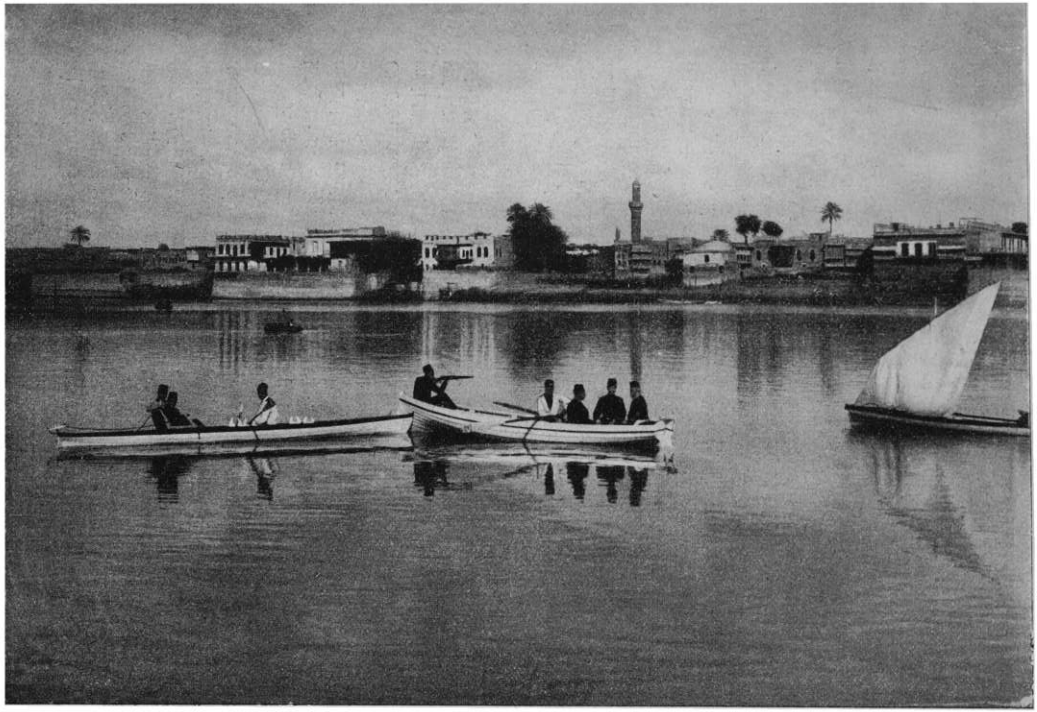

CHAZIM PASA HIVATALÁBA VITETI MAGÁT.

A pasának Bagdadban levő lovait nem számítva, három helyen voltak ménesben lovai. Egyik ménese Bagdadtól két óra járásnyira volt.

Előbb ezt tekintettem meg. A bemutatott tizenkét kancza közül kettőt megvételre előjegyeztem.

Fölhivták figyelmemet Hammed pasának, a dehistani cserkesznek lovaira. Meglátogattam Hammed pasát is.

Tizennégy ménjéből kettőt mint megvételre alkalmasat itt is előjegyeztem. Már Fuad bégtől, ki Bábolnán is megfordult és a ki még akkor fölajánlotta, hogy legközelebbi expedicziómban segélyemre lesz, megtudtam, hogy Vezirieben közel Bagdadhoz, a szultánnak is van ménese.

Igy, midőn Bagdad vidékén való lószemléim programmját megállapitottam, tervbe vettem a szultán ménesének megtekintését is. De ez nem ment oly könnyen. Mivel sulyt helyeztem a szultán ménesének megtekintésére, diplomácziai uton tárgyaltunk, hogy az engedélyt megkapjam.

De csak nagyobb utánjárásra nyerhettem azt meg. A szultáni ménesben 21 mént, 80 anyakanczát, köztük 32 arabs lovat láttam. Volt annyi fajta ló, hogy szinte szemléltetni lehetne a különféle országok lófajtáit. Orosz, arabs, magyar és még több fajta ló volt itt. A mi fokozottabb igényeink szerint való lónevelés és lógondozás nyomait alig láttuk s hogy a ménesről többet nem mondok — pedig volna még mondani valóm — ennek az az oka, hogy a közbejáró angol konzulnak megigértem, hogy a ménesről minél kevesebbet fogok odahaza szólani.

A szultáni ménes megtekintése különben igen ünnepélyes fogadtatások közben történt. A ménesparancsnoknak (alezredes) sok kedveskedésében volt részünk.

Szemlénk befejezése után visszatértünk Bagdadba, hogy már másnap két napig tartó útra induljunk Hammed pasa másik ménesének megtekintésére. A ménes a Kthesifon romvárostól éjszakra volt Dauerben, túl van a Diala folyón.

Kthesifon romvárosban még látható a szaszanidák trónterme, egy széles nagy terem, melyből a romboló idő egyetmást megkimélt. Itt-ott kivehetők még a trónterem bolthajtásai

Minden baj nélkül érkeztünk Dauerbe. A pasa ménese megérdemelte a megtekintést. Igen szép, nemes, tiszta arabs lovakat láttam itt, csakhogy öregeket, finomakat, kicsinyeket, a mi igényeinknek nem alkalmasakat. Tehát a nélkül, hogy megvételre alkalmas lovat találhattam volna, innét is visszatértem ujra Bagdadba.

Legközelebbi kirándulásom Chazim basa Fhéli birtokára volt, hol a basa ménesében tiz kiváló kancza költötte föl figyelmemet és kettőt megvételre elő is jegyeztem.

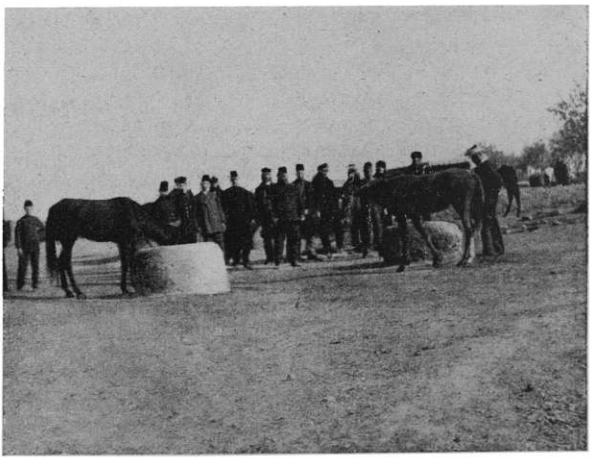

A SZULTÁN MÉNESE.

Megjegyzem, hogy azokon a napokon, mikor föladatom végzésében Bagdadban való veszteglésre voltam kényszeritve, a konzuloknak a legszivesebb vendégszeretetét élveztem, a kiket aztán viszonzásul én is vendégemül sátramban láttam, sőt a derék diplomácziai kart egy specziális magyar füszerrel is megajándékoztam: szegedi paprikával. Örömömre szolgált, hogy izlett nekik.

Bagdad és vidéke klimája szinte türhetetlen volt. Deczem-

bertől február elejéig tartózkodtunk ezen a vidéken, de zulukalap nélkül nem járhattunk, a török katonák is turbánt hordottak, a török fez valóban megcsudálni való ritkaság a kalifák e meleg székvárosában. Még ez semmi ahhoz a meleghez, a mi később Bagdadban lesz, — vigasztaltak.

Bagdadban különben már alig volt valami keresni valóm. Hiszen valamennyi előjegyzett ménest megtekintettem; Chazim pasánál való utolsó látogatásom alkalmával fölhivta figyelmemet a sammarok seikjére, Mezsuelre. Ajánlotta, hogy e törzset okvetetlen látogassam meg, mert e törzsnek messze vidéken hires lovai vannak. Megköszöntem a figyelmeztetéseit és elhatároztam, hogy e törzs lóanyagát szemügyre veszem. Több nebigénél is tettem még látogatást, mert hallottam, hogy megvételre alkalmas lovaik lesznek. Itt-amott elő is jegyeztem egy-két lovat, de sajnos, megfelelőt, föltétlenül megvételre alkalmasat nem találtam. És miután oly sok időt töltöttem már Bagdadban és még egy lovat sem vásároltam: kezdtek bennünk gyanakodni. Sugdosták itt-ott, hogy nem is lóvásárlásért jöttünk mi ide.

A lóvásárlás csak ürügy — mondották, sepegték többen — és valami titkos czél hozott erre felé... Helyzetem mind nehezebbé vált. Mindennap ujabb meg ujabb lovakat vezettek elém, de hiába! Megvásárolni való lóra nem akadtam. Mivel most már alig remélhettem, hogy Bagdadban és vidékén, Chazim pasa lovain kivül, megfelelő lovakra találok, deczember 22-én délnek vettük az utat s megindulunk — de Szentkirályi nélkül, ki még az ágyat nyomta — Babilon felé.

A falvak között elterülő halmokon a számtalan cserép a legkülönbözőbb szinekben tünik föl, mind megannyi siremlék ez vagy még épen, vagy már elpusztulva. Alattuk ki tudja mióta nyugoszszák csöndes álmaikat Mohamed igaz hivei. A kiszáradt csatornák között a legtikkasztóbb hőség uralkodott. A levegő sürü és fojtó. Szürke párák lengenek ide-tova, mint valami szellőtől bokrozott tó. A páratömegből csak a pálmafák koronái magaslanak ki a kékesszürke ködtengerbe. Valóságos délibáb-vidék. A szántóföldeken durah-ültetvényeken, rizstelepeken flamingókat és pelikánokat látunk olykor.

KARÁCSONYEST BABILONBAN.

Deczember hó 24-én értünk Bab-Ilu-ba (az isten kapuja) romvárosba, a honnét az ó-testamentomi nép elszéledt a világ minden tája felé. És itt ünnepeltük meg a karácsonyt. Mikor e sorokat irom, egy esztendő telt el, éppen karácsonyi hangulat fog el, mert a kereszténység ünnepétől most is alig néhány nap választ el és visszagondolok egy év előtti karácsonyi hangulatomra. Milyen más is volt az! Milyen nehéz, hogy elszakadva otthonunktól e messzeségben varázsolom elő gyermekálmaimat, a fenyőgalyas karácsonyi ünnep örömét. Babilonban három német tudósra akadtunk, kik már harmadik éve kutatnak Nabukodonozor kétezer év óta romokban heverő nagy városában. Az eddig fölkutatott romok közül, a tudósok szerint, megtalálták a kaszrt, a királyi palotát, a hol Nagy Sándor lakott és meghalt.

Koldovay, André, Weisbach a német tudós triumvirátus a nagy ünnep közeledtére abbahagyta Nabukodonozor kastélyának ásását s nagy szeretettel ölelte keblére a magyar jövevényeket. Udvarukon ütöttük fel sátrainkat s nyomban meghivtak, hogy karácsony este vendégeik legyünk. Este kegyeletes szokás szerint karácsonyfát is állitottunk. A fenyő zöld galyait (ki tudna itt fenyőgalyat szerezni!) zöld papiros pótolta, hanem egyikük valóban ügyesen imitálta meg tamariszkbokorra tett zöld diszekkel a fenyőfa galyait. És kedves volt, mikor este a Megváltó születése napján ez ó-testamentumi

helyen odajárultunk a gyertyácskáival ragyogó fenyőfához! Meg voltunk illetődve. Gondoskodtunk, hogy a szeretetnek ez ünnepén mindenkinek jusson egy kis ajándék s a khaldeai stilusu étlap tanuskodik a mellett, hogy az emberiség ez ősi helyén, mint egyesültek a szivek szeretetben. A magyar jövevények mint találtak vendégszerető otthonra e napon azok körében, kik a tudománynak szolgálatában három évig nélkülözik a haza éltető levegőjét, — melynek hiánya — legalább ez emlékezetes szép napon — minket, a magyar expediczió tagjait annyira elfogódottakká tett. Karácsony első napján Chalil, a mi arab szakácsunk tett ki magáért. Viszonzásul mi láttuk vendégül a tudomány férfiait s ők is szülőföldjükre gondolván, bizonyos elfogódással jegyezték meg, hogy három év óta még másutt, mint a maguk otthonában nem ettek.

Karácsony másnapján indultunk Hilleh felé. Bagdadban a konzulunk ajánlólevelet adott Menachemhez, egy fölötte gazdag izraelita birtokoshoz, a kinek szép házában a konzulátus is el van Bagdadban helyezve. Menachemnek nemcsak Hillehben, de a környező vidéken is nagy hire és befolyása van.

Hilleh élénk város az Eufrates mellett. Lakosainak száma 25—30 ezerre tehető.

Sátort ütvén, látogatást tettem a mutasarifnál. Már értesült jövetelemről, a bagdadi váli tudatta érkezésemet. Igen barátságosan fogadott.

Biztatott, hogy megvételre alkalmas lovakat bizonyosan találok, mert a beduinok közel vannak. A sammároknak is irtam, hogy szeretném lovaikat megtekinteni. Tervemet azonban a beduin sajátszerü adózási rendszer tönkre tette. Négy napig küldönczökkel kerestettem a sammárokat a pusztában, de a szél elfujta lábuk nyomát. És negyednapra küldönczeim visszajöttek azzal a hirrel, hogy a még néhány nap előtt a közelben tanyázó pásztornép a sivatag ismeretlen helyére vonult, mert csak igy menekülhetett meg a teveadó megfizetésétől, mely fölötte esedékessé vált. Száz zabtie indult keresésükre, hogy az adót beszedje. A sammá-

rok elvonultak és igy csak nem találkozhattam Mezsuellel, a sammárok seikjével, a kire már Bagdadban fölhivta figyelmemet Chazim pasa. Üthettem bottal a nyomukat.

A hir kellemetlenül érintett. De nem volt ok min sokáig mit tanakodni, talán később mégis ráakadok az elszalasztott sammárokra, igy elhatároztam, hogy Meshed Ali felé indulok, annál is inkább, mert meghallottam, hogy utban érem az Annase Ruellákat, kik a lovaikkal háboruba mentek. A hir szerint ez a törzs Meshed Ali táján sátoroz. De más is rábirt az indulásra. Halácsy főhadnagy, mint pihenése legtöbb idejében, — itt is a hillehi tanácsházról fénykép fölvételeket eszközölt. És ennek nagy szele lett. Eljutott Bagdadba is.

Ugyanis a helyi fantázia ebből a körülményből egyenesen azt okoskodta ki, hogy nem lóvásárlók vagyunk mi (mert különben már legalább egy lovat vehettünk is volna), hanem kémek, s gyanujokat meg is sürgönyözték Bagdadba. Nehogy tehát ottmaradásunk e gyanut növelje, megindultunk annál is inkább, mert az ujabban megigért és egy izben elszalajtott beduinok ugy eltüntek, mint a mesebeli hamupipőke: köd előttük, köd mögöttük.

Az elindulás előtt azonban bucsut mondottam a mutasarifnek és Menachemnek, ennek az irak-arábiai Krözusnak, a kinek a szultán után a legtöbb földje van. Menachem ajánló levelet adott a meshed ali-i kajmakánhoz, a kinek — mint mondotta — igen jó lovai vannak s megirta jó arabul, hogy igen jó üzletre lehet a kajmakánnak kilátása, csak engem teljes bizalommal fogadjon.

Hillehben, melynek lakói vegyesen siiták, mohamedánok, izraeliták, — módunkban volt a mohamedán elfogultságot (talán másnak is mondhatnám) megismerni.

Vizszállitónk Hillehben mohamedán volt.

Két napig hiven végezte a dolgát. Két nap mulva fölmondotta a szolgálatot és kérdésünkre sajnálkozva jegyezte meg, hogy tovább nem hozhat nekünk tömlőjében vizet, mert ha ezt tenné, rendes vevőit végkép elvesziti. A hillehi mohamedánusok ugyanis tudtára adták, ha nekünk tovább is vizet szállit, a kik nem vagyunk a próféta hivei, akkor az ő töm-

lőikbe ugyanabból a beszennyezett edényből nem fog többé vizet tölteni. És nem is bocsátják meg, a ki vallása iránt igy vétkezett.

Az ilyesmit hivják érdekösszeütközésnek.

Meg tudtam érteni vizszállitónk buját és más uton-módon gondoskodtunk ezután a karavánunknak szükséges vizről.

A BUCSUJÁRÓHELYEK FELÉ.

Utunk czélja, egyébként mint emlitettem Meshed-Ali volt, hol a siiták vértanuja nyugszik, a nagy Ali.

Egyenesen déli irányban haladtunk egyhangu sivatagi tájon s nagyobb pihenőnk Kifa volt, a hol Ezekiel zsidó próféta, a kit Indiából Nabukodonozor király helyezett, élt s hirdette a zsidó vallást. Gyönyörü siremlék hirdeti nagyságát, mely csodálatos épen áll máig és remeke a mór épitészetnek. Kifa a Hindie csatorna mellett van. Hogy utunkat folytathassuk, a csatornán át kellett kelni, a mi nem volt éppen olyan könnyü. Sem hid, sem valami megfelelő közlekedési eszköz, csak nagyobbfajta ladikok állottak a parton, melyekbe össze-vissza nyolcz ló fért el. Ez az alkotmány is igen-igen rozoga volt. Ladikokon kelletett tehát átkelni. És igy az átkelést bármennyire siettettem is, órákat vett igénybe. De mindez a lassu átczihelődés még kellemes kezdete volt annak, a mi ezután várt reánk. A Hindie csatorna tulsó partja, a mély sik, a hogy végigszemléltem a vidéket, mintegy másfél kilométer szélességben mocsaras volt, a melyen a szellő piszkos megüllepedett vizet fodrozott.

Nem volt más megoldás: a csatorna mocsaras kiöntését végig kellett gázolni.

Halácsy főhadnagy fölvétele érdekesen mutatja be azt a vidéket. A Hindie csatorna tulsó részén másfél kilométerre mocsaras kiöntés volt.

Megindultunk.

Lassu, nehéz átgázolás volt ez. A lovaknak hasig ért a viz. De nem volt nagyobb baj most se.

Csak egy öszvér lépett félre és már-már közel volt a vizbefuláshoz, a mikor a mellette gázoló mokári fölemelte a szegény válságos állapotban levő öszvér fejét s valahogy kivonszolta a mélyebb vizből.

Valóságos vergődés volt ez az ut s megizzadt ember és állat.

Aztán még két óráig haladtunk előre s akkor a messzeségben föltünt Meshed Alinak, a siita vallás prófétájának négy aranykupolás mecsetje, a melynek táján már nagy élénkség volt. Karaván karaván ra találtunk, melyek a nagy fordulónapnak megünneplésére igyekeztek a szent városba. A világnak sokfajta népe: perzsák, indusok, kinaiak. S egész utunk szinte temető között vezetett, mert Meshed Aliról éppen ugy mint Kerbeléről azt tartja a siiták hite, hogy mindazok, a kik a szent sir közelében élnek, avagy ott csak egyszer is megfordultak a nagy Ali napján, pláne ha ide temetkezhetnek, elkerülik a poklot, sőt az utolsó ítéletet is.

Ezért valahol csak siiták élnek, de leginkább Perzsiából ezrével hozzák ide a hullákat eltemetni s mivel mi éppen a ramadhán ünnepek idején mentünk e bucsujáró helyre, a mikor a legnagyobb bucsujárás ideje van, minden felől láttuk, hogy a menet oldalán öszvérek koporsókat czipelnek. E boldog siiták elérték életük legnagyobb kivánságát: oda temetkezhetnek a nagy Ali sirja közelébe. Hogy micsoda méretet ölt ide és Kerbelébe a halottaknak messzeföldről való szállitása, arról fogalmat nyujt, hogy minden ötven bucsujáróra jut legalább egy halott.

A halottnak tehát ugy tisztessége mint jövendő boldogsága, ha itt alhatja örök álmait; de az élők közül azoknak, a kik Meshed Alit megjárták, ez életüknek legnagyobb büszkesége.

Két óra hosszáig haladtunk már előre és mindig csak sirok és sirok között. A sirok jobbára zöld, fehér cserépből, vagy agyagból valók, ugyan olyan a fejfa is, avagy márványoszlop, melyre a Koránból jelmondatok vannak vésve. Legtöbb siremlék tetején turbán van, jeléül, hogy igazhitü mohamedánus

KIFA, EZEKIEL SIREMLÉKÉVEL A HINDU CSATORNA PARTJÁN.

nyugszik alatta. Szinte végnélkülinek látszik itt tiz kilométer hosszban az enyészet országa, sirok és sirok. A halál mindenható hatalmának tudata foglalkoztatja láttára lelkünket és szinte szeretnénk már belőle kijutni, a mikor csak az elején vagyunk még.

Mivel a próféta halálának évforduló napja volt, jóval több volt a zarándok, mint máskor, ugy hogy jónak láttam Selim Daraounit a kajmakánhoz küldeni, hogy ebben az emberforgatagban lenne szives nekünk megfelelő helyet kijelölni, a hol sátort üthetnénk. A derék kajmakán azt üzente, hogy tekintettel az összeverődött népre, ennek vallási áhitatára, mely közben a vele nem egyhitü ellen még türelmetlenebb; legjobb lesz a sereilban (tanácsházban) megtelepedni. Megérkezésünk után nyomban meglátogattam a kajmakánt, Raschid pasát, a kinek gondoskodását megköszöntem. Ebben a siita szent városban töltöttem a Szilveszter-estét s bizony még soha ilyen szilveszteri estém nem volt. A városban tömérdek igazhitü siita gyült egybe, a kiknek csodás imájuk kolosszális hangzavarban hallatszott. Legtanácsosabb volt nem is mutatkozni, nehogy a vallásuk gyakorlásában elmélyedt igazhitüeket a távol országnak szerintük hitetlen emberei izgassák, avagy zavarják. A kajmakán is ezt ajánlotta és este meglátogatott, hogy utam czélja érdekében egyetmást közöljön velem. Én a derék Raschid pasa udvarias látogatását azzal viszonoztam, hogy előhozattam a fonográfot s vendégemet takaros török s arab nótákkal mulattattam. A kajmakán, noha igen jól érezte magát, csak rövid ideig volt vendégem, mert nem akarta, hogy a bucsura összegyült siiták megtudják, hogy ő Ali proféta nagy halálünnepélyét gyaurok társaságában töltötte.

Másnapra a kajmakán katonákat adott mellénk, hogy kellő katonai kiséret mellett megtekintsük az érdekes sivatagi szent várost.

*

Meshed-Ali hirét és nagy forgalmát Alinak köszönheti. Ali, a ki Mohamed unokaöcscse volt s férje a próféta egyik leányának, Fatimenek, 656-ban különféle ármányok legyőzése után kalifává lett, de nem sokáig uralkodott, mert Kufában

meggyilkolták s holttestét egy tevére tették, a teve a mostani Meshed-Aliig vitte a meggyilkolt holttestét. Itt a próféta holtteste leesett a teve hátáról. E helyen emelték diszes sirját, mely máig a siitáknak zarándokhelye.

Kétségkivül legszebb itt a mecset, melynek aranyos kupolája már messziről előnkbe ragyogott.

A perzsa sah, a kinek őse a siita vallást államvallássá tette, azzal adott kifejezést vallásos kegyeletének, hogy Ali mecsetjét ujra felépitette.

Csak a tornyok aranyozása tizenegy millió frank költséggel történt.

Természetes, hogy csak kivülről gyönyörködtünk benne, mert Ali templomába csak igazhitű léphet.

Meshed-Ali bazárai elevenek, a szünet nélkül való bucsujárók vesznek itt kegyeletes emlékeket, de a sivatagon kedvező fekvésü várost a karavánok, beduinok is fölkeresik, a kik itt szerzik be élelmüket, ruházatukat.

Meshed-Ali kőfallal van körülvéve, mert félnek, hogy a beduinok kirabolják őket.

Azért a kapukat már este 8 órakor bezárják s azontul senkit sem eresztenek a városba. Meshed-Alinak mintegy 40.000 lakosa van.

A kajmakán átlag 50.000-re teszi a zarándokok számát s hogy mennyi siita mohamedán temetkezik itt, fogalmat nyujt az, hogy sirhelyekért 70—80 ezer török aranyat vesznek be évenként.

*

Alinak halálnapja borzalmas fájdalomra nyujtott alkalmat.

Mindenki a Meshed-Ali tájára vonult titokzatos és zürzavaros zsolozsmák között. A menetben férfiak, asszonyok elegyesen és szivettépő fájdalmukban ütve mellüket, közbe fájdalmasan sikoltozva.

Mindezt azonban nem egészen a vallási kegyelet tényének vegyük. Ugyanis a tépő fájdalom halálvonaglásai és a fanatikus groteszk mozgások nem a meggyilkolt kalifáért való odaadás és fájdalom jelei, hanem ügyes szcenéria, a végből, hogy az ünnep feledhetetlenné váljék a résztvevőre. Ezért a nagyobb

emóciókra, az erősebb fájdalomkitörésekre napidijért asszonyokat fogadnak s ezeknek fájdalomkitörései a legjobban borzongatták a csöndes szemlélőt.

Minket állandóan zabtiek és négy katona kisért, s ha az utczán végigmentünk közre fogtak s bizony igy is sok szurós tekintettel találkoztunk.

A városban az ut közepén számtalan üregre akadtam, melyet rostaszerü fedőlap borit. Voltaképpen ez az élet utja. Mert letekintve a fedőlap likacsain, 30—40 lépcsős lejáratot láttam a földbe s a lejárat alól szétágazó üregekre oszlik.

A nyári gyilkos melegben ezekben a földalatti üregekben van a meshed-aliak szállása, mert a pörkölő melegben lehetetlen lenne a földön tartózkodni. Hogy milyen gyilkos klima van itt, bizonyithatja az is, hogy január másodikán éjjel 16 fok meleg volt és csak miután az ablakokat kinyitottuk, tudtunk csak nyugodni. Nappal olykor 33 fok R. volt.

Az izlám bucsujáró helyén megfordulván, nem tartom érdektelennek néhány általánosságban való szóval az izlám vallásról megemlékezni. Arabul az «izlám» odaadást jelent, Mohamed vallása tehát azon alapszik, hogy magát az ember Istennek odaadja. Dogmája az egyetlen és mindenható Istenben (Allah) való hit, a ki egyetlen és mindenható isteni akaratát prófétákkal tudatja. Mohamed az isteni kinyilatkozás utolsó közlője volt. Mohamedről tudjuk, hogy tanait prófétai pályafutása alatt fokonként fejtette ki. Mekkában hirdetett vallási elvein sok konczessziókat tett. Rendszere tervszerüen összefoglalva az, hogy nincs más Istenség, csakis Allah, és Mohamed az ő követe. Az igazhitü naponta ötször tartozik imádkozni. Elrendelte, hogy a szegényekkel jót kell tenni; szigoru megtartását irta elő a ramadhan havi bőjtnek és elrendelte a mekkai zarándoklást. Előirta a vallás rituális részét is, a hol igen bölcs higienikus elveknek hódolt; a mosakodás mellett megtiltotta a borivást, — de bizony magam voltam tanuja itt is, hogy Mohamednek ezt a parancsát sokan megszegik. Bizony sokan áldoznak itt a tilalom ellenére Bachusnak.

Megtiltotta Mohamed a szerencsejátékot is. Az izlám könyve a «Korán», az isteni kinyilatkozások könyve. Köteles-

séggé tette az «izlám» fejedelmének a dzsidád-ot, azaz a vallásháborut a hitetlenek ellen, azzal a czéllal, hogy az igaz hitnek országát terjeszszék. Az «Izlám» sektái nem dogmatikus kérdésekből és vitákból nőttek ki, hanem az államjogi harczok következtében támadtak. Első sorban az imáni méltóság adott okot azon szkizma keletkezésére, mely vallásbeli eltérésekben a siiták és sunniták között van. A sunniták nem tartják a kalifai méltóságot a próféta leszármazottjai között örökölhető hivatalnak, ellenben a siiták csakis Alit és ennek egyenesen leszármazó ivadékait tartják jogos imánoknak. Igy a siiták a kalifátus történelmi fejlődését jogtalannak vélik.

Utunk jobbára siita mohamedánusok között vezetett.

AZ ELSŐ LÓ.

Másnap déltájban ujra látogatóba mentem a kajmakánhoz. Megemlékezve Menachemnek arról a mondásáról, hogy a meshed-alii kajmakánnak kitünő lovai vannak, kértem, mutassa meg lovait.

Két ménje és három kanczája volt.

Az egyik mén különösen megtetszett. A pasa Ibn el Raschidtól kapta. A származás is kitünő: Kohajlan Adjuze faj. 161 cm. magas, öt éves. Apja Kohajlan Mradi, anyja Koheila.

Ezt a lovat borravalóval együtt 150 török aranyért megvettem s mivel a mén Kohajlan-faj volt és Ibn el Raschid emirtől származott: Kohajlan Raschid nevet adtam neki. S mihelyt megvolt az alku, megsürgönyöztem az örvendetes eredményt a bagdadi konzulnak. Tehát végre sikerült lovat vásárolnom. Igy a kilétünk s czéljaink felől aggodalmaskodóknak nincs többé okuk kételkedni és bennünk mást, mint lóvásárlókat látni. A konzul is megörült a hirnek, mert rá nézve is kellemetlen volt már, hogy lóvásárló utam során nem találok megvételre alkalmas lovat, aztán az arabok gyanakodása is bántotta. Néhány napig vesztegeltem még a bucsujárók városában, mert még mindig a beduinok Annase törzsét vártam. De hiába! Igy aztán fölszedettem sátrainkat, megindultunk vissza Irak-Arábiába, a nagy arábiai sivatagról és érdekes szent városából, Meshed-Aliból.

Harmadnap Kerbelébe érkeztünk. Itt is, mint Meshed-Ali előtt, két óráig siita-sirok között haladtunk. A végtelennek látszó temető szakasztott olyan, mint a meshed-alii.

*

Kerbele, a siita mohamedánok második szent városa. Itt van eltemetve Huszejn Ali, Alinak és a próféta Fatime leányának második fia, a ki bátyja Haszán halála után a kalifaságra igényt tartott és a ki 679-ben ezen igényével nyiltan föllépett, de I. Jezid kalifa megveri és az ütközetben Kerbele mellett maga is elesik. A siiták a vallás martirjaként tisztelik és halálának helyén (Meshed-Huszein) nagy mecsetet alapitottak és azt bucsujáró helylyé avatták. Kerbele a Hindie csatorna mellett épült, az Eufrat jobb partja közelében. Lakosainak száma mintegy 75.000. Szintén nagy kereskedő város, mely virágzását az ide özönlő ájtatos siitáknak köszönheti. Legszebb épülete ennek is a templom s a gazdag negibek kényelmes házai.

Mekka után Kerbele a legszentebb bucsujáró helye a perzsa és egyéb siita mohamedánusoknak. A temető a város közepén van. Mondanom sem kell, hogy a kerbeleiak szintén igen megbámultak minket. Nem tudták mire vélni, hogy ott, a hová a siita mohamedánok vallásos kegyeletből zarándokolnak, mit keresünk mi?

A kerbelei mutasaref igen figyelmes volt irányunkban. Egy tiszt vezetése alatt tiz főből álló katonai őrjáratot küldött elébünk, eljött az angol konzul helyettesének kavasza is.

Kerbelébe érkezve, meglátogattam az angol helyettes-konzult, a ki indiai származásu. Nagyon szivesen látott s megkérdezte, hogy hol óhajtom sátrainkat fölállitani.

A mutasarefnél is voltam látogatóban s úgy a konzul, mint a pasa tanácsára a sereil udvarán helyezkedtünk el.

Másnap nemcsak a mutasaref lovait tekintettem meg, hanem azt a mintegy 60 drb lovat is, melyet fölvezettek. A mutasarefnek egy kanczáját, a szürke, felette szép nemes állatot szerettem volna megvenni és a bábolnai anyakanczáink számát gyarapitani, sajnos azonban, hogy éppen ezt a szép arabs kanczát a szultánnak ajánlották föl.

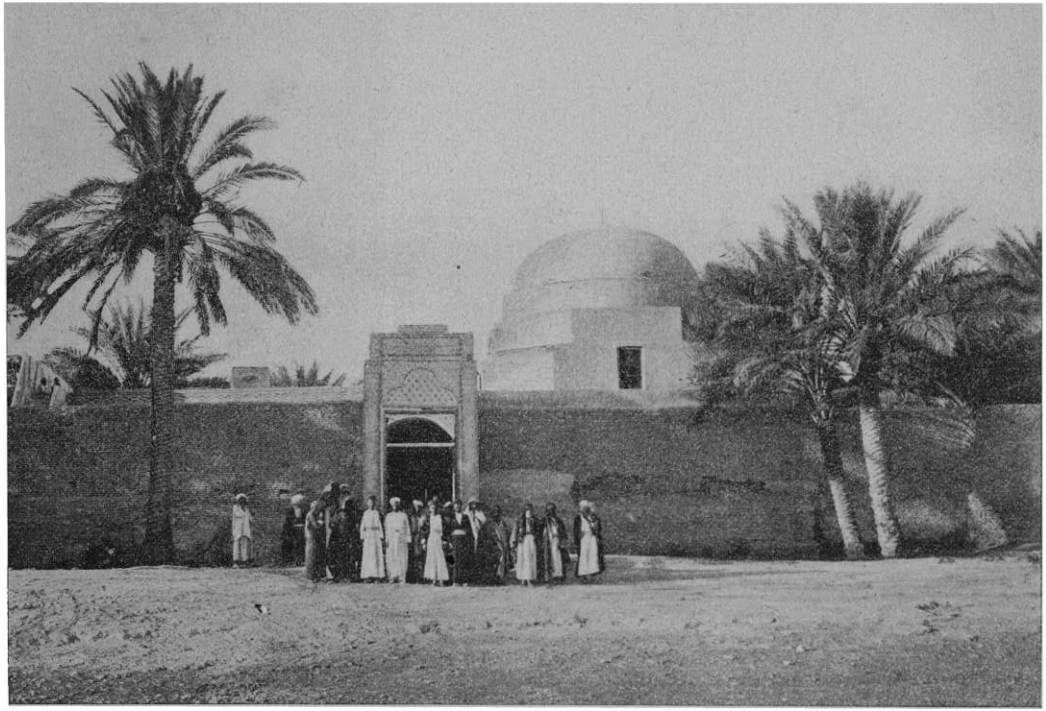

A DERVIS-KAPU KERBELÉBEN.

Száz nap óta voltunk már uton és még mindig csak azt az egyetlen lovat vezettük kézen, melyet Raschid pasától vásároltam.

Mikor vehetem meg legalább már a párját is? Okvetlenül föl kell keresnem a sammárok törzsét, kikről, a hová csak eljutottam, mindenütt azt hallottam, hogy igen szép, nemes lovaik vannak. Nincs más teendő, vissza kell menni Hillehbe, mert csak itt tudhatom meg, hogy a sammárok merre vannak a sivatagban? Hiszen időnként Hillehbe benéz a törzs néhány tagja, mert innét szokták magukat élelmezni.

Vissza tehát Hillehbe!

Északkeletnek vettük az utat Muzajibea felé, a hol nemsokára elértük az Eufrates partját. Innét aztán a folyó partján haladtunk. Sok bajt, nehézséget, idővesztegetést okoztak azonban azok a számtalan kisebb-nagyobb csatornák, melyek sürün hálózzák be az Eufrates mentét.

Hogy átvergődjünk ezen a vidéken is, a csatornákat be kellett tömni, és hogy az öszvérek átmehessenek, átjárókat kellett csinálni. A mokárik valóságos kubikos-munkát teljesitettek. Szerencsére ezek az öntöző csatornák nem voltak tulságos mélyek és szélesek.

Pihenőnk Moszeidban volt, a hol már jövetelünkről értesitve voltak.

Egy kis pálmaerdőcskében ütöttünk sátort. Hajnaltájt harczi riadóra ébredtünk. Több lövés hangzott; nyergeltek, lovak dübörögtek s egy kis ütközet puskaporszagát éreztük.

Egyszerüen az történt, hogy mintegy 200—300 főre tehető tevekaravánt rablók támadtak meg s erőszakkal néhány tevét el akartak hajtani. Szóval a beduin tulajdonjogot, az ügyesség és erő jogán akarták eldönteni, mint azt ezen a vidéken oly gyakran. Ilyenkor pedig a tulajdonjogot a töltött fegyver oldja meg.

A támadó csapat azonban, ugy látszik, nem volt elég számmal, hogy a népes karavánnal a siker reményében fölvegye a harczot. Mikor a nap biborágyából fölkelt, csak egy kis csetepaténak, egy viharos éjjelnek nyomaira hintette sugarait.

S a megtámadott beduin-csapat méltatlankodott.

Talán már azóta meg is fizettek azért az éjszakáért.

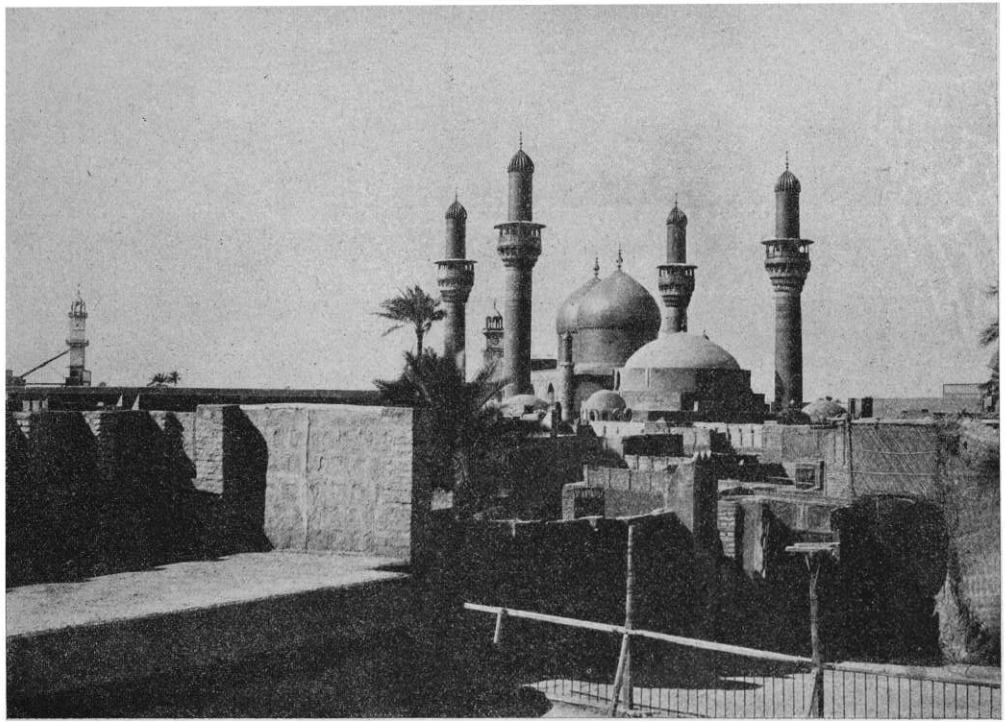

HUSSZEIN SIRJA KERBELÉBEN.

Odahagyva a méltatlankodó beduinokat, ismét az Eufratesnek egy rozzant fahidján kellett átmenni, hogy a tulsó parton sátorozó beduinok lovait megtekinthessük.

Itt vásároltam aztán 80 török aranyon a második lovat, a Farha szürkét: apja Siglavy, anyja Gehelt Adjuze, 156 cm. magas, hat éves. Kedvező jelek arra birtak, hogy eltérőleg eredeti szándékomtól, néhány nappal meghosszabbitsam itt való tartózkodásomat. A sammárok törzse is érdeklődött már lóvásárlásom iránt. S a törzs egyik tagja eladás czéljából ide vezette fedező ménjét. Hat éves, gesztenye pej, 157 cm. magas volt a ló, határozott nemes arab telivér, apja: Kohajlan Adjuze, anyja, Schéha Djlilfe. Ezt a lovat, Schechan Shammárt, 50 török aranyon megvásároltam.

Minden a környékben tanyázó beduin törzset küldöttem kereste föl. Három irányban kerestettem a sammárok törzsét is. Ezenkivül irtam a sammárok seikjének is, a kinek válaszát a hatódik napon megbizottja hozta el. A válasz azt tartalmazta, hogy igen jó lovaik vannak és jövetelemet szivesen várják.

Keressük föl tehát a sammárokat.

Ujra fölszedtük sátrainkat és neki indultunk a sivatagnak. Rappaport Alfréd bagdadi konzulnak pedig sürgönyöztem, a ki fölkért, hogy bárhová vezet utam, vele azt tudassam mindig, hogy biztonságunk és utunk akadálytalan végzése érdekében, a mennyire lehetséges, a szükséges intézkedéseket megtehesse. Megsürgönyöztem, hogy utban vagyunk a sivatag felé, hogy mikor jutok vissza, nem tudom. Bojtárt megfelelő katonai kisérettel Hilléhbe küldtem a három vásárolt lóval, hogy ott várjon be.

Az első falu, melyet elértünk, Avadel volt; husz zbédi (letelepedett) család él itt, kezdetleges földmivelődéssel tengődve. A község seikje elébünk jött és a szokásos módon üdvözölt: szivére, homlokára és szájára tette a jobb kezét, a kelet majesztózus előkelőségével és tiszteletet parancsoló nyugalmával.

Elmondtam utam czélját és megmondtam, hogy a sammárokat szeretném valahol a sivatagban megtalálni. Különösen a sef-Nayef törzsét szeretném fölkeresni, mint a kiknek jó lovairól már hetek óta és minden oldalról oly sok jót hallottam. A seik

jóakaratu figyelemmel hallgatott és maga is bizonyitotta, hogy a hir igaz: a sef-Nayef törzsnek valóban jó lovai vannak.

*

Alig egy óra mulva ujra fölkeresett és elmondotta, hogy a katonák, kik a sammárok után mentek a teveadót beszedni, visszajöttek és Avadel falu közelében, alig egy óra járásnyira egy másik faluban táboroznak. A hir kapóra jött. Reméleni kezdtem, hogy a megszaladt beduinokra akadok.

A török katonák parancsnokának levelet irtam menten, fölkérve, tudassa velem, hogy a beduinok elmentek-e és ha elmentek, hol lehetnek most? A felelet nem is késett soká.

A török katonák parancsnoka készséggel válaszolt. A renitens adófizetők a nagy pusztaságban ugy eltüntek, hogy halavány sejtelme sincs arról, valjon merre lehetnek?

Azt is tudatta velem, sorsunk iránt való aggódással, hogy ne is menjek utánuk, mert utam veszedelmekbe sodorhat.

A levelet sátramban hangosan olvasta föl Szelim Daraouni s a levél tartalmát egyik-másik török katona meg is hallotta azok közül, a kik éppen sátram közelében álltak.

Csak éppen ez kellett!

A levél hallatára a török katonák között ijedelem támadt. Szeppegve beszélték egymás között, hogy veszedelem küszöbén állunk. Ekkor tapasztaltam, hogy a török katonák mennyire félnek azoktól a beduinoktól, kik ellenállásra határozták magukat. Mondhatom: bosszankodtam a török katonák félelmén. Hiszen igy az expediczió czéljait legjobban veszélyeztető hangulat terjedhet szét, a bátortalanság és félelem.

A török katonák parancsnokának, az őrnagynak jóakaratu figyelmeztetésére egyébként az adott okot, hogy két év előtt egy ilyen adószedéstől megriadt beduin-törzs, kiket a török katonák üzőbe vettek, hét katonát meggyilkoltak. A meggyilkolt katonák emléke felujult és a mi ilyenkor szokásos, egyik a másikat rémitgette a várható fejleményekkel, melyek veszélyt rejtenek s talán életük is koczkán forog ebben a válságos napokban.

Helyzetem nehéz volt.

Visszatérni nem lehetett többé. Ám ha a félelem mégis erőt vesz az expediczió tagjain, — vesztett ügyem van.

Az egyik mokáritól tudtam meg, hogy miket beszélnek a török katonák. Határoztam.

Magam elé hivtam őket és himezés-hámozás nélkül tudattam velük, hogy hallottam, miket beszélnek egymás között. Kijelentettem, hogy visszatérni nincsen semmi hajlandóságom, én megyek föltétlenül. Megyek előre abban az esetben is, ha ők nem jönnek. Tegyék, a mit akarnak. Tetszésükre bizom, velünk tartanak-e, vagy visszatérnek Hilléhbe?

Ez a határozott föllépés használt.

A török katonák Allah nevére, a próféta szakállára esküdöztek, hogy ők nem a maguk bőrét féltik. Hiszen ők az én biztonságomért aggódnak. Az én drága életemet féltik, mert mi történnék velük, ha csak egy hajam szálát is bántanák, miután a padisah valamennyiüket, a kiket kisérnek, rájuk bizta.

A fogadkozások után igen erélyesen hivtam föl őket, hogy ha ez igy van, akkor kövessenek. A közös sors elé pedig nézzünk bátorsággal, férfiasan és együtt.

Készülődtünk és virradóra kelve megindultunk.

A török katonák jönni jöttek ugyan velünk, de hangulatukat rózsásaknak semmi esetre sem lehet mondani. Szótlanul, mogorván haladtak előre. Egy szó, egy hang nélkül. A hol pedig a vidék az ő órákra terjedő egyhanguságáról amugy is melancholiát terjeszt, csak a jó kedély az, a mi a sivatagi utazást elviselhetővé teszi. Nem volt meg a karavánnak régi hangulata, s nem lehetetlen, hogy egyik-másiknak a szive hevesebben dobogott.

Mondhatom, hogy ez mindnyájunkat, a kiknek helyén volt a szivük, lehangolt. Az ilyen desperált kedély a veszedelem előtt, ha ugyan az mégis előnkbe bukkannék, fél veszteség. A katona, a kinek ütközet előtt a csizmaszárba huzódott a szive, kész prédája az ellenfélnek. Helyzetem valóban nem volt könnyü. Ebben a nehéz órákban nekem és közvetetlen kiséretemnek kellett megmutatnom, hogy bármilyen zavarok, akadályok és veszedelmekre bukkanunk is, fejünket nem veszitjük el. Különösen nekem, ki az expedicziót vezettem, kellett megmutatnom, hogy a veszély hire erélyemet növelte és reám mindenkor számithat az, kinek sorsát végzete oltalmam alá helyezte. A sivatagnak olyan részén kellett végigmennünk, a

hol még európai ember nem járt. Az emberséges seik szolgálatomra lovast rendelt, a ki az uttalan utakon kalauzolt.

Eleinte kultivált földek között haladtunk. A gabona kifejlés előtt, térdig érő szép zöld árpa és buzavetések.

A sivatagban ujra találkoztam Mezsuel seikkel, a kivel Chazim pasánál időzésemkor ismerkedtem meg. Mezsuel a sammárok elcsapott seikje volt és most három török katona kisérte, hogy élete ellen ne törjenek. Az elcsapott seik büne csupán az volt, hogy a teveadót szedő török katonáknak kezére akart játszani. De ezt a törzs nem bocsájtotta meg és opponálva, helyesebben: megszaladván a sivatagba, az első dolga az volt, hogy seikjét hatalmától megfosztotta. Meglátva az ex-seikot, elébe lovagoltam.

— Hol akadnánk derék seik a törzsedre? kérdeztem tőle.

— Csak lovagolj előre, — mindig előre, — majd csak rájuk találsz . . . volt a dodonai jóslatokat is megszégyenitő, keleti fatálizmus hajtásán termett válasz.

Biz ez nem volt biztató. Allah nevével vett bucsut Mezsuel. Elhagytuk a kis oázist buja vegetációjával és északfelé tartván, kezdetét vette a monoton sivatagi utazás. Homokbuczkákon föl-le s üzőbe vett, a mi a sivatagon a legkellemetlenebb, a szél. Szerencsére a nappali szelek a sivatagon rendszerint elülnek esti alkonyatra. Igy volt most is. De nappal nagy kellemetlenségünkre volt. Rakonczátlan szárnyai fölkapták, kiemelték a puszta homokját s mint a tenger morajló hulláma csapott fülünkbe a homokfelhővel rohanó sivitó szél. Mindenünket belepte a sivatagi homok, ugy hogy egymást se tudtuk fölismerni.

Reggeltől délután három óráig haladtunk ebben a sivatagi kegyetlen szélben és pedig a nélkül, hogy a lóról leszálltunk volna. Egyedül csak Pegauradem seik lovasának kalauzolásában biztunk, hogy majd valami alkalmas helyre vezet, a hol eldugott kutak vannak és a hol sátort üthetünk. Délfelé a ló hátán ettünk, a mit éppen lehetett: egy darab kenyeret és ittunk rá egy-két korty bort, a mit Szelim Darauni osztott szét.

És órákig nem láttunk a homokfelhőn keresztül, akár csak egy sötétlő pálmafa árnyékát, vagy akár a vegetácziónak valami

csekély jelét. Mindenütt homok, melyet szárnyára kapott a forgószél és hátunkat, arczunkat üti, arczunkat éri.

És még hálát kellett adni a gondviselésnek, hogy ez a gazdátlan szél hátba kapott bennünket, mert ha ellenkező irányban fujt volna, akkor egyszerüen megállit. A széllel, mely a sivatag homokját szemedbe szórná, tehetetlen vagy.

Elernyedt idegekkel és e monoton utazás közben valami változásért epedve, a délután folyamán a kisérőnkké adott lovas kalauz előre mutatott és figyelmemet fölhivta, hogy látok-e abban az irányban egy mélyebb helyet?

— Nem látok semmit, — feleltem.

Midőn száz lépésnyit haladtunk előre, oda értünk arra a helyre, melyet csak a beduinok ismernek: az eldugott kutakra. Puszta emberkéz, minden különösebb szerszám nélkül ásta a két kutat. Amint az egyikbe bepillantottunk, láttuk, hogy «holt kut», olyan, melynek vizét már kimeritették azok a beduinok, kik előttünk e helyen járhattak. A másik kut fenekén volt valami kis viz, a mi nagy szerencse volt, hiszen a Tigris partjától tiz órányira lehettünk. Ebből enyhitettük szomjuságunkat s adtunk, a mennyit lehetett, az állatoknak is.

Itt ütöttünk sátort. Nehéz nap fájdalmát kellett kipihenni.

Hogy a fáradság csakugyan szokatlanul erőt vett embereimen, arról ellenőrző éjjeli szemlém alkalmával győződtem meg. Az egyik török katonát a buzgóság elnyomta és bár hangosan szólitottam, nem ébredt föl. Ha ilyen mély alvókból áll az egész őrség, akkor a beduinok minden különösebb fondorlat nélkül is ránk törhetnek. Nem volt más hátra, mint az éjjeli őrszolgálatot akként szervezni, hogy vegyesen mokarik és katonák őrködjenek. A mokarik jobban birták az expediczió fáradalmait és éberségük, odaadó szolgálatuk ellen komoly kifogást nem tehettem.

Napfölkeltekor ujra fölszedtük sátrunkat s folytattuk utunkat a sivatagban. Az előbbi szeles, kellemetlen nap után gyönyörü hajnal köszöntött. Tiszta a mennyboltozat, olyan tiszta, a milyen tiszta csak az arábiai égbolt lehet. Jobb kedvvel indultunk utnak, remélve, hogy a sammárokra fogunk akadni.

Egyre csak a sivatag homokját róttuk, azt a homokréteget, melyet talán a tegnapi szél hajtott, tett le ide. Hosszabb menetelés után emelkedős tájéknak vitt utunk. Itt-ott cserépdarab, egy-egy elpusztult sir, aztán kultivált vidék.

Itt-ott néhány sakált, keselyüt is láttunk, aztán gazellákat, melyek a sivatagban csak igen közelről vehetők észre. Szinük ép olyan, mint a sivatagi homok. Igy védi meg a természet ezeket a félénk állatokat. Ha a gazella a sivatag homokjában fekszik, tizenöt-husz lépésről is alig látni a meleg párás levegőben. Utközben szerencsénk volt egy hajdani asszir király nyaralójának romjaira akadni. Január 20-ika volt. És olyan melegen pörkölt a nap, hogy a hőmérő 20 fok R. meleget mutatott. Ezt a palotát se választanám nyári kéjlaknak, még ha asszir király lettem volna is — gondoltam, mikor veritékes homlokomat megtörültem a romok mellett.

A SAMMÁROK.

A nap feljöttétől délután három óráig lovagoltunk már. A lovas kalauz ismét a messzeségbe mutatott. Ráakadtunk volna az oly régen keresett beduin-törzsre?

Elővettük a messzelátókat, hogy megbizonyosodjunk, mi az a messze távolból látszó fekete tömeg? Körvonalai lassanként kibontakoztak s mikor előre haladtunk, szabad szemmel is jól kivehettük a legelésző tevék alakjait, a fekete tömegből mindjobban kibontakozott a sátorozó beduin-törzs képe. Nem hiszem, hogy Kolumbus a Szabadulás szigetének látásakor nagyobb örömet érezhetett, mint én, hogy viszontagságos utunk során beduinokra akadtunk, talán éppen arra a beduintörzsre, melyet kerestünk. Az egyik emberemet előre küldöttem, hogy nyugtassa meg a beduin-törzset békességes szándékunk felől és kérdezze meg, hogy vajjon adnak-e helyet, a hol sátort üthetünk?

Emberem megnyugtató válaszszal jött vissza. A seik nincs otthon, de testvérei készen állanak fogadtatásunkra. Elém is jöttek, tisztelegtek s fölajánlották a helyet sátrainknak. Sátraink helyét közvetlen a seik sátora szomszédságában jelölték ki, a mi nagy bizalom és kitüntetésnek a jele. Az előzékeny fogadtatást köszönettel fogadtam és mindjárt hozzá is fogtunk a sátor fölveréséhez. Most pedig szerencsecsillagom, te segits, hogy czélt érjek!

De szerencsecsillagom most nem ragyogott. Igaz, hogy a

sammárok közzé segitett minden nagyobb baj nélkül, de Szelim Daraouni azzal a kellemetlen hirrel keresett föl, hogy sehol sincs viz. A seik egyik testvéréhez fordultam, hogy számunkra a Tigrisből vizet, legalább annyi vizet hozasson, a mennyi az állatainknak szükséges. Ezt emberségesen meg is tette a seik testvére és a maga vizkészletéből adott vizet megfelelő pénzért. Embereim másnap a Tigrishez mentek vizért, csak Halácsy, a dragomán és én maradtunk a törzs vendégeiül. Az nap a beduin-törzs lovait nem tekintettük meg.

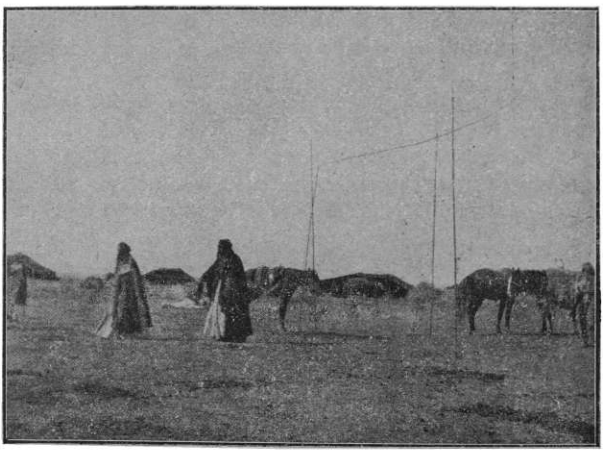

A SAMMÁROK.

Nem olyan egyszeribe megy az! Meg kellett előznie egy kis keleti izü antisambrirozásnak.

Reggel meglátogattam a seikot, Nayefet, Mezsuel utódját, egy klasszikus szépségü arabot. A sammárok uj seikja sef-Nayef deli férfiu volt, mintegy 25—28 éves. Bátorságáért a bálványozásig szereti törzse. A kölcsönös üdvözlés után mindenekelőtt a teveganéjon levő kannában állandóan gőzölgő kávéból, mint a vendéglátás italából egy csészével kebeleztetett be velem, arab módra leültünk a szőnyegre s néztünk az egymás

— szemébe. Mert az arabs előbb is a szemedbe néz s abból olvas lelkedben s az önérzetes, bátor magatartás, az illemes, tiszteletadó tekintet egyszerre részedre hóditja.

Előbb csak általános diskurzuson kezdtem, — de bár az én seikem előre tudta, hová lyukadunk ki, — nem tört a czél felé. Az arabnak van ideje. Majd csak arra is rá kerül a szó, a mi a dologra tartozik. A formalitások után rá került a sor a lovakra. A baksis klasszikus földjén ki csodálkoznék azon, hogy én a harczban, támadásban vitéz és rettenthetetlen derék Nayefnek már előljárójában tiz aranyat igértem minden egyes ló után, melyet a törzstől megveszek. A hanyattfekvő barna fiunak csak a pillája rezgett. De ez a rezgés azt mondotta: a hangod, az ajánlatod tetszik nekem, idegen. Jóllehet az uj seik nálunk még a fiatalsága révén ifju legény számba menne, nevének már több rendbeli örököse is volt, a kik a sátorból ki-be szaladgáltak. Ezeknek a kis arab ficzkóknak a czifra papirosba göngyölt czukkerli, a mit a kis kezükbe adtam, egyszeribe mosolygóra változtatta az ábrázatjukat. Az édes apjuk is ellágyult kissé.

Mégis csak a jó sors vezette elébem — látszott mondani nyugodt ábrázata — ezt a becsületes idegent. S kiment a sátorból, hogy intézkedjék. Elő kell vezetni minden lovat! Az nap délelőtt száz kanczánál jóval többet mutattak meg. Két ménjüket is megtekintettem. A mének gyöngék voltak, de a kanczák közül néhányat, mint a megvételre alkalmasakat előjegyeztem.

A mennybolt tetejéről melegen sütött le a nap. Szemlém során észrevettem, hogy egyes befolyásosabb törzstagok, a seiknek aféle tanácsosai, titkos értekezéseket folytatnak. Nem volt ez a halk beszélgetés olyan, hogy egy-egy hang s a mozdulatok ne tájékoztattak volna arról, hogy küszöbén állunk egy beduin-lakomának.

— Okvetlenül meg kell vendégelnünk az idegeneket, szóltak a seik oldaltanácsosai. Reggel óta sem nem ettek, sem nem ittak.

— Van egy darab tevehus, jut abból az idegeneknek is, — szóltak mások.

Megköszöntem. Rólunk ne gondoskodjanak. Van nekünk ennivalónk elég. Sőt Nayefet, a seikot meg is hivtam, tartson inkább velünk; de ő a meghivást nem fogadta el. Ha a meghivást, a teveganéjon sült tevehust sikerült is elháritanom, érdeme szerint méltányoltam a sammárok vendégszeretetét. Hiszen a meghivás az európai jövevénynek nem kis hóditása volt. És pedig oly nomád beduin-törzsnek bizalmát nyertük meg, a kik idegenekkel szemben fölötte bizalmatlanok.

NAYEF, A SAMMÁR SEIK, SZERECSEN RABSZOLGÁJA, KÖZBÜL A KÖNYVIRÓ.

Utazásom során igen sok beduin-törzset láttam, de oly vadra, idegengyülölőre és kevésbé vendégszeretőre, mint a sammárok, — nem akadtam.

Azt kellett hinnem, hogy bizalmukat a kölcsönös érintkezés hozta meg, melynek során meggyőződtek becsületes szándékainkról és fölismerték emberséges magatartásunkat.

A szemlét délután is folytattuk. Ujabb és ujabb lovakat vezettek el egész napestig. Már az esthajnali szellő lengedezett, a mikor befejeztük.

A szemle végeztével táboromba indultam. Karavánom Breili községben a Tigris partján, két óra járásnyira tőlünk sátorozott. A sammárok deli seikjétől, sef-Nayeftől azzal váltam el, hogy másnap ismét visszajövök. Ugyanis a törzs többfelé táborozott. Itt mindössze kétszáz sátor lehetett. A törzs nem volt együtt, a kik távolabbra sátoroztak, azoknak lovait csak másnap vezetteti elő a seik, a mint távozásomkor igérte.

Mikor másnap a sammárok tábora felé igyekeztünk, néhány beduin vágtatott elébünk kifeszitett lándzsával, a hogyan elleneikre szoktak támadni.

Nem tudtam ezt mire vélni.

Valjon mit akarnak?

Ellenséges szándékuk lenne?

Már közel voltak hozzánk, midőn a vágtató paripákat hirtelen megállitották. Megismertem Nayef seik egyik testvérét, ki előző napon a lovak elővezetésével foglalatoskodott. Egy szerecsen rabszolga állott mellette.

— Mi kell? — szóltam hozzá.

— Pénz.

De inkább kérte, mint követelte. Aztán elmondotta, hogy a városba megy és nincs pénze. Tiz ezüst medjidiere volt szüksége.

Ha nem Nayef testvére lett volna, a kinek jó véleményére szükségem volt a lóvásárlásoknál, a tolakodó kérelmet egyszerüen elutasitom, de jobbnak véltem üres kézzel el nem engedni. És tudtam, hogy ha az arab tiz medjidiet kér, hárommal is beéri.

— Nincs több apró pénzem három medjidienél, mondtam a lándzsás beduinnak s a kezébe nyomtam a három török pénzdarabot. Örömmel kapott utána s hálálkodva köszönte meg és mint a ki dolgát legjobban végezte, vágtatott neki a sivatagnak. . .

A második napon is igen sok lovat vezettek föl. Néhány kanczát ujra kiszemeltem s különösen egy kancza igen megtetszett.

— Ezt megvenném, szóltam a mint a lovat elvezette előttem a gazdája.

— Ha ezt a sátort — és a seik legnagyobb sátorára mutatott — tele aranynyal nekem adod, még akkor sem adom el ezt a lovat, — szólt a ló gazdája.

Ismerem már a lóra büszke beduint, nem firtattam a dolgot tovább.

Általában a lóvásárlás nagy tapintatot igényel. A beduinnak hiába dicséred a lovát, ő tudja az értékét és véleményétől el nem téritheted. De a ló hibáival előhozakodni se szabad,

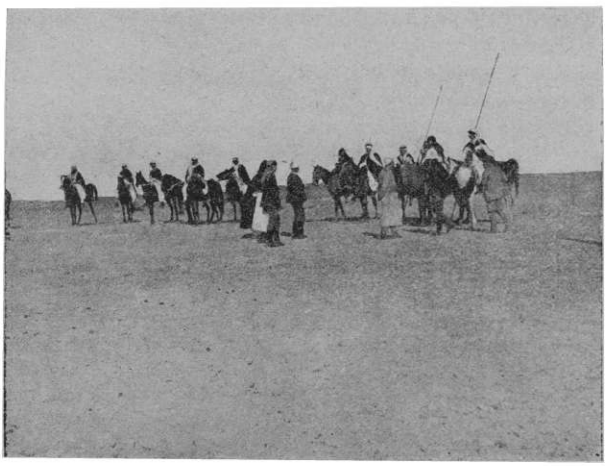

LÓSZEMLE A SAMMÁROK KÖZÖTT.

ez sérti büszkeségét s aztán semmikép sem boldogulsz vele, sőt kinevet, a tudatlanságodat neveti. A beduin existenciájának alapja az ő gyorslábu lova. Ez minden büszkesége és nem sértheted meg jobban érzelmeiben, mintha a lovát gáncsolod. Azt azonban, hogy a fölvezetett ló egyáltalában nem eladó, nem kell egész komolyan venni. Ha az arab azt mondja, a lova nem eladó, még az nem az utolsó szó, mert ha nem eladó, akkor elő sem vezetteti, vagy csak a legritkább esetben. Öt év előtt lóvásárló expedicióm során nagyon megjártam.

Hammában a megvételre fölvezetett lovakat nézegettem. A szemle végeztével a pasa azt mondotta, hogy van neki egy ménje, de meg sem mutatja, mert ugy se eladó. Ám a kedvemért mégis megmutatja. Hadd lássak egy igazi gyönyörü arabs nemes állatot. Azonban ismételten kijelenti, hogy nem eladó.

A mént fölvezették.

A hogy rátekintettem, sok hibáját észleltem s eszem ágában se lett volna megvenni, még ha eladó is lett volna. És akkor még nem tudván, hogy az oktalan dicséret koczkáztatása veszedelmes és mivel a lovat amugy se óhajtotta a pasa eladni, hogy jó napot csináljak neki, néhány dicsérő szót koczkáztattam meg. S nem is gondoltam, hogy ez a néhány udvarias szó még kellemetlen helyzetbe sodor.

Nem sok idő mulva, hogy a szemle végbe ment, a pasa titkárja keresett föl és igy szólt:

— Üdvözöl az én hatalmas gazdám. Mivel neked nagyon megtetszett a ménje, ámbár szándékában soha sem állott azt eladni, nem akarja kedvedet rontani, fölajánlja a mént: megveheted. Mit adsz érte?

Mit adok érette?

Ha az a titkár tudott volna az arczvonásaimról olvasni, ugyancsak furcsákat olvashatott volna le. Hogy én mit adok azért a lóért?

Tessék most eludvariaskodni ezt a komoly ajánlatot, hogy dehogy is fosztom meg a pasát attól a remek szép állattól! Dehogy is tudnám én azt az embertelenséget elkövetni! És a többi, és a többi. Ekkor megfogadtam, hogy lóvásárlás alkalmával sohasem nem nyilatkozom. Az én ajakomról dicsérő vagy gáncsoló szó ki nem szalad soha.

A szemle szünetei között barátságosan beszélgettünk, barátkoztunk.

Én czigarettákkal kináltam meg néhány törzsembert s jellemző a fidélis ficzkókra, hogy utóbb már egész kedélyesen a zsebemben kotorásztak s igy szedegették elő a czigarettákat. De mindezt olyan szeretetreméltó módon cselekedték, hogy eszemben sem volt megharagudni érette.

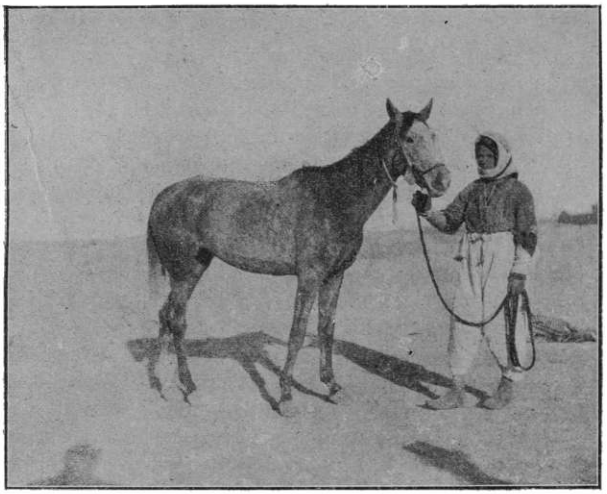

AIDA.

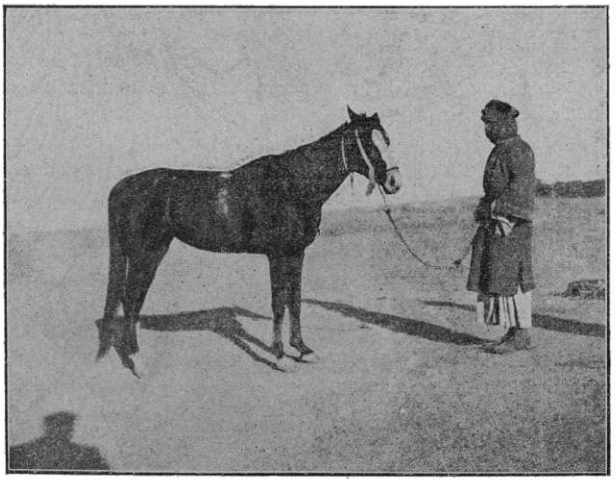

HAGYALE.

Igy telt el a második nap is s a szokott módon visszatértem karavánomhoz.

A harmadik napon még mindig a messzebb táborozó törzsek érkeztek lovaikkal. Ezen a napon elővezettek egy két és fél éves 149 cm. magas szürke ményt s jóllehet a ló kicsiny volt, megfelelőnek megvételre, alkalmasnak találtam. Igértem is érette ötven török aranyat. Tulajdonosa nem akarta eladni.

Szóltam ahhoz a beduinhoz is, a ki lovától egy sátor aranyon se akart megválni, hogy nem gondolta-e meg a dolgot?

— Minek akarod a testet elválasztani a lélektől, szólt lovára fanatikus szeretettel tekintve, s busan sátorába vonult.

És bizonnyal ezen az éjszakán a beduinnak szomoru bucsuzkodása volt a lovától, mert mindeneket összevéve mégis meggondolta a dolgot s harmadnap 130 török aranyért megvettem tőle Em Tiurt, a mi arab nyelven azt jelenti: a madarak anyja. Ezt a büszke nevet a ló gyorsaságáért kapta.

Ugyanis a beduin lovait kedvencz szokása szerint allegorikus névvel tiszteli meg. A ló neve azt jelentette, hogy a levegőt szelő, gyors szárnyu madárnak is az anyja lehetne ez a nemes állat.

Ámbár a csillogó 130 arany sokban enyhitette a beduin fájdalmát, de megható volt nézni, a hogyan utoljára lovára tekintett.

. . . Este már a lélek a Tigris partján volt; a test, már mint az Em Tiur bánatos gazdája, talán aranyait pengette. . . A sammárok törzsénél vettem meg Aidát, három és fél éves szürke kanczát 125 török aranyon és ebbe az összegbe bele volt számitva a borravaló és a seiknek külön proviziója.

Itt vásároltam Semriet, a hat esztendős szürke kanczát 80 török aranyon. Megvettem még a seiknek pej kanczáját Hagyale-t, melyet ő egy évvel az Annase törzsektől háboruban szerzett. Ezért 200 aranyat fizettem, ám az élelmes seik a tőle vásárolt ló után is követelte a tiz arany proviziót és nem fért a fejébe, hogy miután a lovat tőle veszem, ez után provizió nem jár. Igy aztán a Hagyale borravalóval együtt 220 török arany árán a bábolnai ménes egyik valóban szép lova lett.

LÓALKU ÉS FIZETÉS.

Következett a megvásárolt lovak árának kifizetése.

És ennél a munkánál (valóban illik rá a szó) sóhajtva gondoltam az európai fizetési formákra, midőn a banknak utalványt irok és aztán az, kinek szól, szépen elmegy a bankba és bemutatván az utalványt, felveszi a pénzt.

A lovak kifizetése nehéz, sulyos és körülményes munka volt.

Darabonként olvasgattam az aranyakat. Minden egyes darabnál annak valódiságát és azt, ha valjon nem kopott-e az arany, körülményesen megvizsgálta a pénznek uj gazdája. Mivel pedig a mesopotámiai sivatagnak ezen a részén hiába ejtette volna az aranyat a földre, nem csöngött volna, az arany pengéséről más módon győződtek meg. Minden egyes darabot a lándzsán levő vaspánthoz vertek, hallgatták: tisztán peng-e, aztán hosszadalmasan megforgatták jobbra, balra, a mibe ők is beleizzadtak, de én is.

Pedig már az alku is körülményes, nehéz és fárasztó dolog.

A beduin soha sem mondja meg, mit kér a lováért, hanem azt, hogy mit adsz?

S valósággal dőreség lenne a végső összeget megmondani, A lóért az ár egy harmadrészét kell igérni, mint némely ruhásboltban. Aztán 5, legfeljebb 10 aranynyal kell hosszu alku után az ajánlott összeget felemelni. Ha figyelemmel vagyunk arra, hogy a lótulajdonos éppen a négyszeres árát adja a lovának, elképzelhető, hogy órákra tartó tárgyalás után juthatunk oly összeghez, mely elfogadható. Nem egy izben történt, hogy maga az alku három napig tartott. Türelem kell hozzá és idő.

mely az arabnál valóban nem számit, hiszen az arab az idővesztegetést egyáltalában nem ismeri; de talán képtelen is lenne szabott árak mellett adni vagy venni. Azt hinné, kegyetlenül meg van csalva.

Az alkuvás ideje alatt kedveskedésekkel is kellett a ló gazdáját puhitani. Egy-egy kafienek, abajének igérése, revolvertöltények, fegyver mint ajándék, páratlan hatással van a makacs eladóval szemben. Ezeket a nehézségeket számba véve, még nem is kellett az időt sokalnom, hogy négy nap alatt négy lovat meg tudtam venni.

Miután a törzsnek egy része legelőhiány miatt ismeretlen tájakra húzódott, nem volt többé reményem, hogy az elkalandozottakat megvárhatom, igy tehát kézen vezettetve a négy megvásárolt lovat, karavánomhoz Breili községbe indultunk.

A mudir a szerailt jelölte ki, a hol a megvásárolt lovak biztonságban lehetnek.

Be is akartuk őket kötni az udvarba. De ez fölötte nagy munka volt! Mikor a tanácsház kapuján be akartuk a lovakat terelni, mintha a lovak lába gyökeret vert volna. Nem akartak a kapun átlépni s félelmükben remegtek.

A pusztának e nemes állatai soha még kaput nem léptek át.

Miután könyvemnek az ad jelentőséget, hogy a jövőben eszközlendő állami lóvásárlóknak kalauza lesz, irásomon keresztül az a vezető gondolatom, hogy minden oly körülményt, melynek a különleges viszonyok között a lóvásárló hasznát vehetné, el ne hallgassak. Ezek sorában kétségkivül legjelentőségesebb a megvett lovak őrzése és hazaszállitása. Hiszen a benszülötteknek állandó panasza, hogy egy-egy lovukat elhajtották és azért békózzák éjjelente le a szegény állatokat. Itt a tulajdont féltve és a legnagyobb vigyázattal kell őrizni, mert ha egyszer a lovat ellopták, azt ugyan élő ember vissza nem szerzi. A közbiztonsági állapotok ultra-ázsiaiak. A lopás hajlandósága az arabnak vérében van. És kitől lopna szivesebben, mint az idegentől, a ki — mint mi is — száz meg száz vásárolt lovuk közül a legjobbat vesszük meg és azért annyi szív vérzik. Ha lovat vett az ember, legajánlatosabb, ha az ember kézen vezeti.

A lóvezető mindig az expedicziót vezető tiszt mellett haladjon. Ha az expediczió táborba érkezik, estére pihenőre helyezkedik, az expediczió tagjait két körben kell elhelyezni. A belső körbe jutnak és pedig vasbékóban a vásárolt lovak. Aztán a vezető személyesen győződjék meg, — különösen veszedelem idején, — hogy a békók rendben vannak-e?

*

Európai embernek fogalma sincs arról, hogy ezek a sok utánjárással szerzett lovak minő állapotban voltak. Az az oldalbordáit mutogató sovány gebe, melyen a debreczeni hetivásárokra a falvakból jönnek, hasonlithatatlanul szemrevalóbb, mutogatósabb, mint a mi fényes aranyon nagy költséggel vásárolt lovaink. Némi módon a Halácsy főhadnagy fölvételei, melyeket előbb talált az olvasó, is megmutatják vásárolt lovaink elhanyagolt siralmas állapotát.

Milyen legelőn nőttek föl ezek az állatok? Két éve nem volt azon a vidéken eső, a hol a sammárok törzse a sivatag oázisait kereste. A nyomoruság és elcsigázottság bágyadt tekintete pislogott a lovak szemeiben. Szőrük hosszu, gondozatlan, gubanczos. Jobbadán tüskekórót rágcsáltak egész életükben és a rendszeres táplálkozástól elszoktak. Gondolhatjuk, micsoda tengődés volt az állatok élete, ha tudjuk, hogy e sivár esőtlen vidéken a birka táplálék hiányában előbb elhullajtotta szőrét, aztán eldöglött, a teve zsirpupját a folytonos koplalásban elapasztotta. Aztán a beduin napokig nyargal a lován és a hol megüli kipálik, kisebesedik a lova háta. Ha avatatlan ember látta volna az én állami lóvásárlásomat ebben a siralmas állapotában, aligha kerülöm el szigoru megrovását. Szegény lovainkat az első napon nem is lehetett kellő módon táplálni, nehogy nélkülözésekhez szokott gyomruknak megártson az uj ételporczió. Mindössze 3 okka (nem egész 4 kg.) árpa és szecskán delektálták magukat. Az arabs lónak küllemét, származását, hibáit és előnyeit, összes tulajdonságait nem sorolom föl. Ezt megtették előttem. Leirom azonban azt a legendát, melyet minden arab gyermek első meseként hallgat, hogyan lett az arab népnek a legjobb lova a kerek világon.

Hiszen a nép meséje, a nép karaktere!

LEGENDA AZ ARAB LÓRÓL.

A mesék országában történt.

Tulnyomó nagy sereggel támadtak egy vitéz kis népre. Megölték a királyt és elfoglalták a földet. A király fia is csak álruhában tudott menekülni. És bolyongva sokáig uttalan utakon, lovászgyereknek állott be egy királyi istállóba. Ott folytonosan a lovak között forgolódott mindig és olyan ügyesen végezte dolgát, hogy lovászmester lett belőle. De ugyan furcsán gondozta a királyi istálló lovait. Nyolcz napig még egy korty vizet se adott a lovaknak.

A nyolczadik napon pedig eleresztette a lovászmester a királyi ménes valamennyi lovát a viznek, a tenger felé. A szomjazó állatok megpillantván a tengert, feléje iramodtak, vágtattak, száguldtak, hogy nyolcz napi szomjuságukat enyhitsék.

Egy vén öreg kancza nem követte a többit. Adjuze (arabul öreg), megállott a tenger partján. (Az arabnak Adjuze minden öreg, akár ló, akár asszony.) Ez az öreg Adjuze mintha nem is látná a vizet.

Ugy állt ott mozdulatlanul, mintha nem szomjazott volna ő is a többi lóval nyolcz napon keresztül. Pedig a nyolcz napon keresztül mint a többi ló, ő sem látott egy csöpp vizet, nem hogy ivott volna.

Mélázva állott a tengerparton az öreg Adjuze, a vén kancza. Kis vártatva a tengerből egy mén jött ki. Ez a tengerből kilépő mén meghágta a parton álló kanczát. Igy lett a Kohailan el Adjuze.

Ismét két esztendő telt el.

Két év mulva megint nyolcz napig, egy korty viz nem sok, de annyit sem adott a lovászmester a lovának.

A nyolczadik nap elmultával ujra kieresztette az istállóból a lovakat.

Azok pedig pihegve a szomjuságtól, mohón itták a vizet. Rettenetesen szomjaztak már.

Az öreg Adjuze ismét megállott a parton s meg sem kóstolta a vizet, mintha nem is látta volna. A tengerből pedig kilépett a mén, meghágta, s kancza lett utána.

Az álruhában lovászmesterként szolgáló királyi ifju ennek a Kohajlan el Adjuzenak és Kohajlannak az ivadékát gondosan nevelte. Mintha tudta, mintha sejtette volna, hogy ez a nemes vérből való állat fölviszi még az ő napját.

Ebben az időben kegyetlen haragban volt egymással a két szomszédkirály. Háborut viseltek, véres háborut.

Már régen viaskodtak s egyik se tudott a másikon győzelmet venni. Megsokalták az oktalan vérontást. S az ellenség ifju királya párviadalra hivta ki az öreg királyt. A nép helyett harczoljanak meg ők. A ki a harczban elesik: annak népe meghódol az ellenségnek. Ezt az ajánlatot tette. Lázongott mindenki, de legjobban az álruhás királyfi, a lovászmester. Milyen egyenetlen harcz lesz az. Az ellenség királya ifju volt, erős aczélos karu. Az ő gazdája pedig öreg, reszkettek is már inai. Amaz élte virágjában, ez már a sir felé hajolva.

Tehetetlen haragjában a ház falára ment, ráült a falra, mintha lovagolta volna s meg is sarkantyuzta a ház falát és olyanokat mondott: «Csak én a szivedben megforgathatnám a lándzsámat, te kegyetlen király, ki az én királyi gazdámnak ádáz ellensége vagy».

És mérgében a sarkával ütötte a ház falát, hogy abból kiserkedt a vér és pirosra festette a falat.

— Igy verném én szét a te fejedet bősz királyi ellenség, a ki a gazdám, a király ellen támadtál, a ki annak legyőzhetetlen ellenfele vagy.

A királynak szépséges leánya megleste a lovászmestert és meg is hallotta, mit mondogat az mérgesen magában.

És az apja királyi trónusa elé járult.

— Én édes királyi apám! Nem hallgathatom el, a miknek látója, a miknek hallója voltam.

— Miket láttál és miket hallottál én édes leányom, — szólt busan az öreg király.

— Azt láttam, hogy a lovászmester fölment a ház tetejére s mérgében a ház falát ütötte, hogy a bokájából kiserkedt a vér és pirosra festette a ház falát, — közben pedig ezt mondotta: igy verném én szét a te fejedet bősz király, — királyi gazdámnak legyőzhetetlen ellenfele.

Az öreg király pedig szóla az őröknek:

— Hivjátok a lovászmestert királyi szinem elé.

Az álruhában levő királyi ifju régen várta már ezt. Büszkén lépett a király elé, pedig a fénylő arany trónus csak ugy kápráztatta a szemét.

— Ki vagy te? — szólt az öreg király hozzá.

— Nevem Zir, Manzurnak, a harczban elesett királynak a bujdosó fia vagyok. Hontalan. Mikor ellenségeim országunkat elfoglalták, elmentem uj hazát keresni. Nemeslelkűséged, vendégszereteted hire messze ismerős. Jó sorsom hozott ide s álruhában itt állok szolgálatodra régóta s egyetlen vágyam csak az volna, hogy ellenségedet, az én ellenségemet is, legyőzve lássam.

— Tudod-e, hogy ellenségünk kihivott bennünket párbajra, — szólt az öreg király és mélyen belenézett az ifju szemébe.

— Tudom.

— Megvivsz-e helyettem a legdrágább kincsért? — és leányára mutatott.

A lovászmester epedő szemekkel nézett a szép királyi szüzre s igy felelt:

— Le fogom győzni ilyen bérért a legyőzhetetlent is.

— Menj királyi istállómba és válaszsz lovat; menj fegyvertáramba és válaszsz lándzsát.

A királyi ifju pedig lement az istállóba. Negyven lovat próbált ki és mind a negyven, a hogy ágyékukon megfogta őket, lerogytak vasmarka alatt.

A negyvenegyedik az a ló volt, melyet ő nevelt az után

a kancza után, mely nyolcz napon át sem nem evett, sem nem ivott, s a mely a tengerből kikelt méntől származott. Ez a szép mén, a Kohajlan el Adjuze kényesen fölemelte a fejét s várta a jelt, hogy előre száguldjon, mint a villám, mint a sziklák királyi madara.

De még lándzsát is kellett választani.

Bement az álruhában szolgáló lovászmester, a hogy az öreg király megparancsolta, a királyi fegyvertárba. Ott aztán kezébe vette a lándzsákat, de azok mint a száradt kóró sorra széttörtek. Napestig keresett már és egész halommal hevert előtte a sok eltörött lándzsa.

Meghallotta ezt a király s megcsóválta ősz fejét.

Aztán a saját lándzsáját nyujtotta át a lovászfiunak. Ez már aztán az igazi volt. Mikor ezt megütötte, csörgött, mint az arany és szikrát hányt, mint a haragos ember szeme.

De ellenfele sem volt ám aféle pipogya legény, azonfelül igen jó lova is volt. Mindennap más lovon szállott hadba. Egyik lova jobb volt, mint a másik.

Tiz napon át tartott már a két ellenséges tábor között a rettenetes párharcz, de még egyiknek teste se festette pirosra a puszta sárga homokját.

Mikor a tizenegyedik napon a vitéz ifju királyfi ujra nekivágtatott a bősz ellenfélnek és érezte, hogy a ló enged, már nem rohan oly villámgyorsan az ellenség felé, a lova nyakára hajolt, átölelte és ezeket sugta a lova fülébe:

— Kohajlan Ibn el Adjuze, kedves ménem! Atyád a tenger, vizben él, iparkodj, hogy ma az ellenséget legyőzzem.

A mén visszafordult és megszólalt:

— Én édes gazdám! Tiz napig nem ettem, sem nem ittam. A vas a lábamon elkopott! . . .

Aztán mint az égből sistergő haragos villám rohant az ellenfélnek.

Nem látott olyat azóta se a világ!

A tizenegyedik napon rövid tusa után a legyőzhetetlen ellenfél szivében forgatta meg az ifju lándzsáját.

És a Kohajlan el Adjuzenek, a melyiken büszkén lovagolt a királyi sátor felé, nem is habzott a háta.

A királyi sátorból pedig leszállt a deli szüz, a király szépséges lánya, a hős vitéz elébe járult és ne is kérdezzétek, hogy mit sugott a fülébe!

... De az bizonyos, hogy egy pár lett belőlük, a diadalmában, mármorban uszó nép nagy örömére.

Eddig az arabs ló legendája.

Az öreg Adjuzetől, melynek nyolcz napi szomjuság után se kellett viz és a melyet a tengerből kikelt mén fedezett, nevelte az álkirályfi azt a lovat, mely tiz napig tudta türni az éhséget és szomjuságot és a tizenegyedik napon mégis az ellenfél legjobb lovát s lovasát boritotta föl.

Ettől származott a puszták beduinjének legnagyobb büszkesége: a lova, — mondják, mesélik száz meg száz évek óta a vándorló arabok.

Mikor a beduin gyerek először hallja ezt a mesét, kimegy a sátor elé, a hol vasbilincsben áll a lovuk és megöleli, tán könnyét is hullatja rája...

Tradicziók tartották fönn az arabs fajnak tiszta vérben való nevelését. Nem ritka egyes lovak nyakán a gazella bőrzacskó, melyben a ló családfáját őrzik. A hires lovaknak messze földön hire van; és ha Helena elrablásáért tiz esztendős háboru lehetett, — itt is megtörténik, hogy egy-egy lólopásért évekig tartó háboru folyik a törzsek között.

A BEDUIN LOVA.

Ha az arabbal beszélsz, másról ne beszélj vele, csak a lováról. De erről aztán szeret beszélni. Ilyenkor fekete szeme megvillog, alakja kiegyenesedik. S lovára ugy tekint, mint szerelmesére. Nem tudna olyan összeget elképzelni, melyet lóért adni nem lehetne, ha az a ló igazán jó. És éppen ezen elfogultsága az oka, hogy nehéz tőle lovat venni. S nála nem azok a nézőpontok, a melylyel a ló értékét megállapitja, mint a mieink. Nem nézi az arab, milyen a ló termete, milyen a lába, csak azt, milyen a származása, milyen gyors és milyen kitartó. Hogy a lova milyen szinü, erre se nagyon tekint; de annál többet, hogy milyen jegyek vannak a lován. Ha például a ló homlokán két szőrcsiga van, akkor igyekszik rajta minél előbb túladni, mert azt tartja, hogy az ilyen ló a gazdájának a koporsóját a hátán viszi. Ha a szőrcsiga nem a homlokán, de lejebb van a fején, az se jó, csak azt veszi kedvező jelnek és az ilyen ló értékesebb, ha a szőrcsiga balfelől és magasan van. Szereti az arab, ha a lovának két hátulsó lába kesely, valamint kedvező az is, ha a két hátulsó és az első bal láb kesely. Az olyan lovakon, melyen kedvezőtlen jelek vannak, könnyedén tulad, még ha a legkiválóbb arab telivér is. Annál jobban megbecsüli a kedvező jegyü lovát.

Meg kell jegyeznem azt is, hogy nem minden beduin lova arabs telivér és a vevőnek kiváló lóismerőnek kell lenni, mert az eladásnál próbát tesznek vele, hogy a ki velük szemben

alkuban áll, megismeri-e biztosan, milyen kvalitásu lovat vezettek el előtte.

Sokszor a ló közös tulajdona a törzs néhány tagiának. Az ilyen közös lovat felette nehéz tőlük megvenni sőt egyáltalában a lehetetlenséggel határos. Olyan helyzetet létesit ez a közös tulajdon-viszony, mint nálunk a latifundiumok tulajdonjogi állapota. A minthogy az arab mindig nehezen válik meg lovától.

A pusztának e nomád gyermeke harczban bátor és bizó, ha lova jó. Ez társa a győzelemben, életének megmentője, ha kell. És ló nélkül a sivatag vándorát ne is képzeljük. A tevének, a «sivatag hajójának» tán nagyobb hasznát veszi s talán még nagyobb szolgálatokat tesz neki, mint a ló, mert a szomjuságot és éhséget jobban birja, de ezt még sem becsüli annyira. Minden előkelő beduinnak van egy-két kanczája, ritka dolog és az már nagy előkelőség jele, a kinek három kanczája van. Ha az arab sátort ütött, lova éjjel-nappal vasbilincsben a sátor előtt áll s meg van kötve. Az első két lába van vasban; és ez valóban szükséges is, mert a hol a tulajdonjog tiszteletét nem ismerik, ez óvrendszabályok nélkül még gyakoriabbak lennének a lólopások. A ló egyuttal minden pillanatban készenlétben áll és a nyereg éjjel-nappal a ló hátán van.

Hogy a lovat gondozni és tisztitani kell, az, bár mint szeresse is lovát, sohasem jut az eszébe az arabnak. Majd elvégzi ezt Allah, mondja bölcs nyugalommal és csak megmosolyogia az európait, ha a lovával bíbelődni látja. A lópatkolást a mi fogalmunk szerint egyáltalában nem ismeri. A kész vasat és szögeket a karaván-fölszereléseket áruló bazárokból vásárolják s itt-amott van egy, ugy a hogy, hozzá értő beduin, a ki föl is tudja azt verni. Maga a lópatkó egy lapos vas, hat-nyolcz szeggel, melyek egyszersmind a sarkokat is képezik. Imitt-amott akad-akad a nomád táborokban egy-egy ember, a ki a patkó felveréshez valamit konyit.

Sokszor megtörténik, hogy a vásárolt vas nem illik a patára, ilyenkor éppen ellenkezőleg a mi szokásainkhoz, legtöbbnyire a patát igazitják a vashoz kezdetlegesen, az állatot meglehetősen megkinozva.

A vasdarabnak, a mit a lóra szegeznek a közepén lyuk

van. Ezt a lyukas vasdarabot szögezik a patához mint föntebb emlitettem, 6—8 szöggel. Hogyan néz ki az ilyen barbár módon megpatkolt ló, el lehet képzelni; valóban csodálni, hogy egészséges patáju lovakat lehet a beduin birtokában találni. Legtöbb lónak formátlan a körme.

Egy-egy törzsnek alig van két-három ménjénél többje. A fedeztetésért ott is fizetni kell. A fedeztetési dij rendszerint egy medjidije. A kanczát négy éves korukban viszik először fedezni. S ha nincs megfelelő fedező ménjük, öt-hat napig tartó utra is elmennek, csakhogy megfelelő ménnel fedeztessenek. A beduin szereti a beltenyésztést, Kohajlan Adjuzet megint ezzel a fajtával párositja. Legtöbbre is ezt a fajtát becsüli.

Ha a lova megtermékenyült, lovát éppenséggel nem kiméli. Megtörténik, hogy az ellés előtt három-négy nappal előbb még a hátán ült és lovagolt rajta. Mikor a kancza megellett, ez a beduin legnagyobb ünnepe. Az uj jövevényt a részükről kifejthető legnagyobb pompával ünneplik. Nem is családi ünnep ez, de a törzsnek közös nagy ünnepe. Ilyenkor szerencsekivánataival siet minden törzstag. Körülállják a törzs tagjai és elmondják a jókivánatokat. S elhangzanak ezek a kivánságok:

— Légy hűséges a gazdádhoz!

— Repitsd gazdádat mint a levegőég gyorsan szálló madara!

— Mindig győzedelmesen vidd a hátadon a gazdádat!

— Soha szemmel meg ne verjenek!

Egy-egy amulettet is akasztanak a kis csikó nyakába, a mely az ő sajátszerü babonájuk szerint, megóvja a lovat a rossz szemtől és betegségtől.

Hogy a ló konya fülü ne legyen, a fület kifurják s a hegyét vékony zsineggel fölkötik a bőr alatt és ez igy marad tizenhattizennyolcz napig. És közben a kis csikó aranjuezi napjait éli. De bizony nem ritka az az eset sem, hogy a szegény kis csikó már egy napos korában lábon követi anyját. Általában azonban dédelgetik. Tiz-tizenkét hónapig szopik.

Kis csikó korában a farkát, sörényét lenyirják, hogy szebb sörénye nőjjön.

Aztán milyen szeretettel veszik körül. Dédelgetik, beczéz-

getik, neki udvarol az egész család. Magam láttam, hogy mily otthonosan lép be a csikó a beduin sátrába s mint esik neki kicsi, nagy; beczéző néven szólitják, simogatják, kedveskednek neki a hogyan csak tőlük telik. Ott áll a kis csikó a teveganéj mellett s melengetik, ha hidegebb idő jár, féltik és óvják, mint a család legdrágább kincsét. Megosztják a csikóval mindenüket, a gyerekek, asszonyok gondozzák és ugyszólván mint a család tagja szerepel. Szabadon szaladgál a sátor körül, addig szophat, mig anyja engedi. Igy nevekedik mindannyiok örömére a kis csikó egy éves koráig.

Másfél éves korában már a beduingyerek rákap a csikó hátára s megszalajtatja egy-egy kicsit. Ilyenkor már könnyebb nyerget tesznek hátára. A beduin-nyereg nemez-féle teveszőrből való igen egyszerü, a kengyelvasat nem ismerik, természetesen kantár nélkül, csupán kötőféken. Ezzel megszünt a csikó játszi gyermekkora, éjjelenként békó jut a lábára; többnyire csak 2—2½ éves korukban vasalják meg.

A beduin lova soha sincs zablával, csak kötőféken. Zablát csak akkor tesznek a ló szájába, mikor háboruba mennek. Mikor a két évet elérte, megpatkolják. S attól az időtől, mikor a rendszeres lovaglásra betogják, ha pihen, békó van a lábán.

Hogy aztán a nyerget levegyék a lóról, az a legnagyobb ritkaság.

Ritka ló az olyan, melynek a nyereg alatt teste ki ne sebesednék vagy a szőr szine el nem veszne. A legtöbbnél fehér, csupa seb, csupa hegedés a nyeregkápa alatt! Mily szivósság van ebben az állatban, hogy ilyen «gondozás» mellett nem degenerálódott el, főleg, ha meggondoljuk, hogy nyáron nappal 50° meleg is van, télen pedig kint a sátor előtt fagyos hideget kell eltürnie.

A beduin nem ismeri a kengyelvasat, igy hát nyeregbe akként ül, hogy a fiatalabb ficzkók egyszerüen ráugornak a lóra, az élemedetteknek pedig egyik lábát fölemelik, a többi aztán a lovas dolga. És hogy milyen lóra termett ez a nomád pusztai nép, sokszor csodálkozva láttam. Öreg rokkant emberek délczegen ülték meg a lovat, hogy csupa gyönyörüség volt nézni. Testük kinyult, tartásuk elegáns, szemükből önérzet

látszott. Egész lényük átalakul. A gyalogos beduin, meg a lovon ülő beduin az egészen más. Az arab lován érzi biztosan magát; a mi nem is csoda, mikor gyermekkorában lóra pattanva megy előre. Neki ez az iskolája, foglalkozása, meddig Allah bölcsessége el nem szólítja az élők sorából. És talán mikor lelke költözik, hogy érdeme szerint Allah valamelyik paradicsomában élvezze örökre a gyönyörök gyönyörét, akkor is a lovára gondol.

Mikor az arab lovagol, a nyereghez erősítve elől a kantár, hátul a békó. Ha sátort ütöttek és a mi kevés fű van a sátor közelében, azt lelegeli a szegény állat, éjjel a ló közvetlenül a sátor előtt áll vasbékóban, ha vándorolnak és e közben oázisra találnak, kézen legeltetik.

Hogy nemcsak legelőn etetik lovaikat, hanem a tilosban (gabonaföldeken) is, az mindennapos dolog és a letelepült beduinok állandó panaszkodása. A nomád arab nem nézi, mi az övé, mi a másé. Soha nem gondol avval, hogy ha a lovát a kalászban levő árpába, buzába ereszti, a földnek veritékes tulajdonosa ám sirva nézhet, mit arat utána. Az ő erkölcse az, hogy ha a másé is, de ha lovát jól tarthatja, meg kell a lovának szerezni. Az ő felfogása az, hogy a mit a szeme lát, az az övé és kóbor utazása közben gyakran legeltetnek tilosban. Az arab a szabad természetnek rakonczátlan gyermeke. A ló abrakja árpával kevert szecskából áll, melyet rendes tarisznyából etetnek, persze nem valami dusan. A legjobb esetben két okka (két és fél kiló) ilyen vegyes abrakot adagolnak.

És micsoda fanatikus szeretettel csüng a viszontagságos nomád életen.

Ezelőtt tizenhét évvel, egy itteni utam alkalmával az Annase el Spara törzsnél tanyáztam.

Seikjük Bthéni idős ember volt, beszédes öreg ember, meglehetős tisztult nézetekkel.

— Miért nem mégy be öreg létedre a városba lakni? — kérdeztem tőle.

Rám nézett és mosolygott.

— Láttad-e a tevéimet, mikor tegnap itatni hajtották őket?

— Láttam.

— Tudod-e, hogy tizezer darab van együtt?

— Soknak láttam magam is.

— Nézd meg a két kancza lovamat, a mik a sátor előtt állanak.

Elmentem vele. Megnéztem a lovait. Gyönyörü nemesvérü állatok voltak.

Ezután megfogta a kezemet. Bevezetett a melléksátorába. Megmutatta a két feleségét, a kik valamikor szépek lehettek, de bizony már nekik is elviritott.

Mikor feleségeit is bemutatta, kivezetett a sátora mellett lévő emelkedettebb helyre, a honnét messze elpillanthattunk a végtelen sikon, a hol az ég a földdel találkozni látszott.

Az öreg seik szeme a messze távolba révedezett. A naplemente aranyozta be ránczos arczát, hófehér szakállát.

— Láttad tevéimet, láttad lovaimat, láttad két feleségemet és látod ezt a földet messze-messze, mely mind az enyém, melynek addig, a hol az ég a földdel ölelkezik, én vagyok az ura! És nézd, milyen szép az én házam. Tekints föl mennyezetére. Mily szép kék, arany csillagokkal van kihimezve. Meddig kellene nektek meszelni, mázolni és ilyet még se tudnátok kimesterkedni! Mit kivánod, hogy a városba menjek lakni. Hogy akkor feküdjek le, mikor parancsolják, hogy ha haragszik a föld és haragjában megrázkódik, összédöntse a fejem fölött a házat s maga alá temessen?... A városba menjek én, mikor itt minden az enyém és a városban meg van szabva az a kicsi, a mely enyém lehet. Ha te azt kivánod, nem is tudod, hogy mi a szabadság!...

... És elfogódott pillantása, lelkes szeretete, hangjának rezgése még többet mondott, mint a beszéde.

Hitvallást a beduin szeretetéről a nomád vándorlás és a puszta iránt. S látva a mindezekhez való ezt a fanatikus szeretetet, elgondoltam, hogy a mindent nivelláló művelődés vajjon mikor hatol erre a nagy homokpusztára az ő mindent átalakitó nagy eszközeivel? Mikor lesz itt czivilizáczió és micsoda lassu folyamata a kulturának töri meg a nomád életnek fanatikus szeretetét? Vagy megmarad ez a föld időtlen-időkig a

sivatag vándorának, a hová a czivilizácziót be nem engedi, egy nagy darab földnek, mely tanitani fogja a polgárisult művelt nemzeteket, hogy milyen volt az ősember, midőn még nem polgáriasult, midőn még a kultura át nem hatotta és uj eszmények, uj czélok, uj világnézlet felé nem sodorta?...

És tudja Isten, van a kulturemberben is — legalább néha — olyan vágy, hogy legyen a földnek ilyen nem czivilizált része is. Különösen az olyan ember vágya ez, a ki közvetetlenül, a maga tapasztalásából látja, hogy milyen boldogok ezek a nomád emberek...

De mondjunk el egyet-mást az arab lótenyésztés mai helyzetéről.

Általánosan ismeretes, hogy a lótenyésztés évekkel ezelőtt sokkal virágzóbb volt Arábiában, mint ma. Ugyszólván napról napra fogy Sziriában és Arábiában az arabs telivér ló. Ennek oka, hogy Elő-Ázsia ma sokkal ismertebb a külföld előtt, mint csak néhány évtizeddel előbb, a külföldiek felkeresik a helyeket és a tömeges kivitel következtében az anyag megfogyott annál is inkább, mert sok nomád beduin-törzs telepedett le. A letelepedett beduin pedig mezőgazdaságot űz és inkább tevéket tart. Az Annaze-törzsnek például ezelőtt igen sok és nemes vérü lovai voltak; de ez a törzs legkönnyebben lévén felkereshető az idegen részéről, ma már alig találunk náluk, kivált a mi viszonyainknak megfelelő lovat. Csupán az egyes karavánok fejénél, a seikeknél akadunk egy-egy telivér lóra. S hogy mily gonddal vannak a jobb vérü lovakra, jelzi az is, hogy az előkelőknek, a váliknak, perzsáknak megbizottaik állandóan informálva vannak a felől, hogy messze vidéken kiknek vannak jó lovaik? Ezeket vagy megveszik, vagy — a mi nem is oly ritkaság — csellel szerzik meg, bárhogy szabadkoznék ellene az a beduin, a kitől elviszik.

Azért a beduin irtózik lovával a városba menni, nehogy kénytelen legyen lovától, a mi neki a legkedvesebb, a mi neki dédelgetett barátja, megválni. Persze ezek a lovak a tenyésztés számára elvesznek. Chazim pasa, a ki már husz év óta Bagdadban lakik és a ki passzionátus lóbarát (a Keleten minden előkelő férfiu arabs-lovon lovagol) mindig tudja, hogy hol

található az a jó ló, melyet udvartartása részére megvesz, mert a nomád seikekkel élénk összeköttetései vannak és ezenkivül messze vidéken megbizottai azonnal informálják, ha jobb lóról szereznek tudomást. Egyébiránt Chazim pasának három ménese van, melyeknek anyakancza-állomása huszonnyolcz drb telivér. Ebből négy kanczát, nemkülönben két ményt vettem meg az állam részére.

Az arab telivér jó hátu, igen szép lapoczka-fekvésü, többnyire bezuzott könyökü, hátrahajlott és tehénállásu, többnyire kicsiny, 148—156 cm., ritkán 160 cmnél magasabb. A kardállás is gyakori. Mostani expedicziót során körülbelül négyezer lovat vezettek el, de köztük szembajos lovat nem láttam, ugy szintén csonthibákban levőt se, kivéve Bagdadban, a hol néhány csánkpókos lóra akadtam.

Az arab ló hátrahajlott alakja szerintem onnan van, hogy az arab ló csikó korától kezdve, takarmányát folytonosan a földről kénytelen szedni, mig a tehénállásnak okozója az, hogy a lovakat éveken át békózzák, aztán az arab ló a zord idő következtében összehuzódott állásban a szabadban egész éjjeleket összegémberedve tölt el.

A tenyésztés nem okszerű, csupán egyes beduinoknál vannak tekintettel a küllemre is. A fődolog a vér, gyorsaság és szivósság. Mint emlitettem, előfordul az is, hogy ha európai vevők jönnek, a letelepedettek lovaikra beduin-kantárt, nyerget, pokróczot raknak, sőt olykor valóságos nomád beduinokkal vezettetik elő, csakhogy az idegennel elhitessék, hogy beduinlóval van dolguk. Ilyen csalafintaságok ellen elővigyázatosnak kell lenni, mert könnyen rászedik a vevőt. Azelőtt a beduinnak esküdnie kellett, hogy lova telivér. De az eskü szentségének tudata nem él a beduin karakterében, igy mit ért az eskü, ha sokszor hamis volt. Némi tájékozást nyujt, ha megfigyeljük, hogy a beduin kanczáját hova viszi fedeztetni. Ugyanis a városok lakói többnyire a kávéházak elé vezetik kanczáikat; jönnek ugyan nagy néha nomád beduinok is, de csak azok, kik a városhoz közel sátoroznak. A kávéházak előtt lévő fedező ének igy a városok és letelepedett zbédi-beduinok anyakanczáit fedezik és kevés köztük a telivér mén. A ének a

kávéházak előtt vannak kikötve. Ez a hely pótolja náluk a mi fedeztető állomásainkat. A mének egyesek tulajdonát képezik, a fedeztetési dij egy, legfeljebb két medjidie (4—8 kor.).

Hogy nem minden beduin-törzs lova telivér, arra élénk világot vet az a körülmény, hogy a sammár-törzsnél, mely törzsnek pedig még a legkevésbé megfogyatkozott és elég gazdag lóanyaga van, az elém vezetett 400 lóból csak 52 volt telivér.

Az Annaze-Ruela és a Wolt-Ali törzseknek azelőtt hires lovaik voltak, de háboruskodás és lovaik elszedése következtében nagyon elszegényedtek. Aztán a kivitel is jelentékeny. Körülbelül 3500—4000 lovat Bagdadból és környékéről Bassrán exportálnak át Indiába. Az Indiába exportált lovak közül azonban kevés a telivér. A kivitelt nagyon megkönnyiti a szállitás olcsósága, például Bassrából Bombai-jig egy-egy ló szállitási dija mindössze 22 Rupia (Egy rupia 1 kor. 80 fill.) A szállitási engedély megváltása (vám) se tekinthető oly magasnak, de amugy is India jelentékeny szükségletét Bagdadban szerzi be, azért Bagdadot kell az irak-arábiai lóexport főpiaczának tartanunk.

A BEDUIN ÉLETE.

A beduinnal, a természetnek e szabad gyermekével bánni is kell tudni. Ha arabbal van találkozód és vele ügyed, légy vele komoly, ám nem tulkomoly és mogorva. Érezze lényed önérzetes voltát, de ne tegyél rá olyan benyomást, hogy pökhendi vágy. Csodálatos e barangoló népnek udvariassága és lovagias felfogása. Udvariasnak és lovagiasnak kell neked is lenned vele szemben. A magatartásodból, lényedből érezze ki bátorságodat, de ne hallja bátorságodról való dicsekvésedet. Mert a ki bátorságával dicsekszik, könnyen nevetségessé válik előtte. Az arabnak a bátorságát fitogtatóról az az egészséges vélekedése, hogy a bátorságnak fitogtatása a gyávaságnak leplezése.

Az a férfi, a ki veszélyben bátor, mikor békességet élvez, nem fitogtatja bátorságát, melyet nem szóval, de tettel kell kimutatni. Mint a hogy az arab általán megveti a fecsegőt, és sehol sem gyökerezett mélyebben az a szentenczia, hogy a hallgatás arany s a beszéd ezüst, mint az arabnál. Sohasem szabad mutatnod, hogy félsz. Mindig határozottságodat lássa és azt, hogy komoly pillanatban nem veszted el a fejedet.

Ez a gavallér-faj megveti a fösvényt és kalmárt.

Hajlandóságát nemcsak magatartásoddal, de borravalóiddal is — és főleg ezzel — nyerted meg. És mikor ajándékozni akarsz, ne feszélyezzen ebben semmi. Mert az ajándékot elfogadja szegény és gazdag, felnőtt és gyermek egyaránt; aztán tehetségéhez képest viszonozza is.

Ha sátorába lépsz, illedelmesen fölkel valamennyi; de fölkel mindannyiszor, valahányszor a családfőnél öregebb vendég látogat be.

A családi szeretet meleg és benső. A gyermekeknek szülőkhöz való ragaszkodása és szeretete meginditó.

Tizennyolcz éves korban a beduin a maga szárnyára megy, vagyis külön otthont alakit. Tizenkét éves korában a beduin leány menyecskévé lesz s rendesen érette valami biztositékot tesz le a férje. Ez a biztositék arra való, hogy ha netalán a beduin elválnék feleségétől, a mi igen könnyen megy náluk, a hoppon maradt menyecskének legyen miből megélnie. Mindazonáltal, hogy az elválás oly könnyü, ez a lehető legritkább; még ritkább dolog az, hogy a beduin másnak a feleségére vesse a szemét. Hűség és a családi érzelmek tisztaságában a beduin példát adó. Nehéz lenne megdicsérni a tisztaságukért! Fürdeni akkor fürdenek, ha a folyó innenső partjától a tulsó partjára igyekeznek. Az asszony nem egyenrangu társa férjének, de nem is rabszolgája. Rendesen a tüzet éleszti, a kenyérnek való buzát darálja, a csikót beczézgeti, mely besétál a sátorba, a juhokat feji, a tejéből vajat készit. Ez a vajkészités akként történik, hogy a birka bőrét szőrével befelé forditván, aféle tömlőt készitenek, melybe beleöntik a juhtejet s addig görgetik, ringatják a tömlőt, mig a tej zavaros része ki nem válik és vaj lesz belőle; akár ilyen kezdetleges módon köpül, akár más dolgot végez az arab asszony, bizony nem sürög-forog, hanem a keleti lassuság melancholiájával végzi dolgát. De Éva leánya, csak Éva leánya. A tetszeni vágyás hiusága él lelkében. Ezért hódol a divatnak, az ő sajátszerü formái szerint. A szája szélét tetovirozza s ha a sátorba idegen lép, kaczéran, avagy a szemének fellobbanó sugarával elárulja, hogy mi sem simogatná ugy hiuságát, mintha az idegennek feltünnék szépséges alakja. De ez az ártatlan hiuság őt teljesen ki is elégiti. A férj hűségével hasonló az arab nőé is.

A nomád beduin hűséges hitvallója az izlamnak, büszke vallására, de nem gyakorolja. Ritka ember, aki elmondhatja, hogy imádkozó beduint látott.

Rokkant emberek térnek csak magukba és mikor erőtlenül leestek a lábukról, hogy lóra többé soha ne ülhessenek, fordulnak zsolozsmáikkal Mekka felé. Legnagyobb rémük a fekete himlő, mely rettenetes pusztitást tesz köztük. És ezen nem is lehet csodálkozni, hiszen mindég együtt élnek és még csak nem is gondolnak a rémes betegség ellen való óvintézkedésre.

Az arab kevéssel megelégedő, szótlanul tudja a nélkülözéseket elszenvedni, szivós és kitartó s e nyáron rettenetes

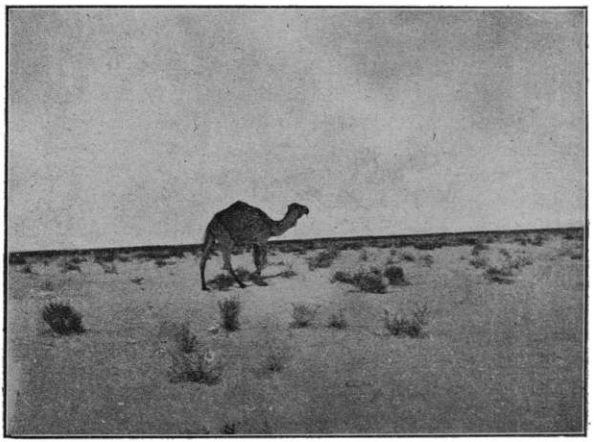

LEGELÉSZŐ TEVE.

klimát teljes egészségében éli. Ragaszkodik a legitim törzsfőnökhöz, ám ha az méltatlannak mutatkozik, habozás nélkül letaszitja és másikat választ. Vagyonuknak zöme nem a lovaikban, hanem a tevéikben van. Lova egy-kettő van az arabnak, de az se mindegyiknek, csak az előkelőbbjének; tevéje néha tiz, sőt olykor ezerig való. A tevének ára 8—12 arany között váltakozik. A tevének egész élete koplalás, ő a sivatag proletárja. Néha olyan rémes koplalás jut osztályrészéül, hogy még zsirpupja is elapad. A teve februárban párzik s méltán lehet

az arab legnagyobb javának számitani. Ez a legjobb táplálléka, sátrait, málháit ez viszi. Teve hiján igen siralmas élete lenne az arabnak, sőt meg sem élhetne.

*

De térjünk vissza expediczióm történetéhez. Ott hagytam el, hogy nagy ügygyel-bajjal a lovakat mégis csak beterelték a kapun át. Megvettem, a mikre szükségem volt s készültem visszaindulni Hillehbe. A készülődések közben a mudir látogatott meg és azt tanácsolta, hogy ne menjek azon az uton, a melyen jöttem vissza Hillehbe, mert az veszedelmes. Más uton mentünk Hilleh felé a Tigris partján. Már egy órát haladtunk, a mikor a sammároknak arra a törzsére akadtunk, a kiktől a lovakat vásároltuk és a kik lovaikat és tevéiket a Tigrishez terelték, hogy megitassák. A beduin törzset éppen derékben találtuk, kitérni már nem lehetett előttük.

Megzavarodott a beduin törzs, vagy minket akart megzavarni, egyelőre nem tudtuk. Óriási lármával fogadtak s egykét revolverből a levegőbe lőttek. Mindenekelőtt a karavánomat kellett jól összetartanom, Halácsy főhadnagy s két katona állandóan a megvásárolt lovak mellett voltak. Két dolgot kelletett föltételeznem, vagy azt, hogy ezt a zavart mesterségesen rendezik, hogy a zavarosban egyet-mást ellophassanak, vagy azt kelletett föltételeznem, hogy a találkozás nem is véletlen műve és a már megvett lovakat akarják tőlünk visszalopni. El voltam határozva, hogy ha gonosz szándékkal vannak hozzánk, fegyvereinket mi is használni fogjuk. De ebből a zavarból is kikeveredtünk, valahogy csak elvonultunk és este a Tigris partján sátort ütöttünk.

Nem igen messze voltam ahhoz a Tel el Raszasz letelepedett beduintörzshöz, a kiknek lovaikat megtekinteni óhajtottam. Már előbb irtam seikjüknek Albufarhamnak, a kinek a mint hallottam igen jó ménje van, hogy szeretném ezt a ményt megtekinteni. Másnap tehát oda mentünk, de már a mén nem volt otthon, a seik értesülvén jövetelemről, azt Hillehbe elébünk vezettette. A letelepedett zbédi-bedüinok arra kértek, hogy

tekintsem meg a lovaikat. A seikkel nem beszélhettünk, mert beteg volt, öcscse és két fia fogadtak.

A zbédiek csakhamar elő is vezették a lovaikat, de megvételre alkalmasra nem találtam.

Körükben tanyáztam és beszélgettünk és este vendégeik voltunk.

A sátor előtt folyt le ez az emlékezetes lakoma a puszta földön, melyre hasra vagy oldalt feküdtünk. Nagy tálban és az ő ünnepi eledelükkel kináltak meg: rizses birkahussal.

Hatalmas tálban tették le a földre az ételt, olyan hatalmas tálban, hogy a rizs mennyiségét legalább fél métermázsára kell tennem; benne egy-két birkának a husa piroslott.

Először én nyultam a tálhoz, a melyet körülültünk, aztán expediczióm tagjai; a seik öcscse, hogy kedvemben járjon, puszta kézzel kikotorta a jobb falatokat és a nagy tálnak arra az oldalára dobta, a hova én nyultam. Mint az ősmagyarok, természetesen mi is villa és kanál nélkül ettünk.

Az öt ujjunkkal szedegettük ki a falatokat és a három ujjunk közé csiptük a rizst s igy lakmároztunk. Lakoma végén látcsövet ajándékoztam a seik fiának, de azt is nagy szabadkozva és szerénykedve fogadta el.

Másnap is a Tigris partján haladtunk előre a Nilnek nevezett vidéken, a hol már a letelepedett beduinok kezdetleges földmivelésének nyomait láttuk. Árpa és buzavetéseket, durrahültetvényeket. Itt-ott a parton pálmákat.

Estére hajolván az idő, ismét letelepedett beduinok közelében ütöttük föl sátorunkat, a hol lovainknak takarmányt kellett beszerezni, de bizony — mint annyiszor — ez most is igen nehezen ment. A letelepedett zbédiek a török katonákat meglátva, nem igen akartak semmit eladni. Mert mi türés, tagadás, a török katonák rendszerint arra a bizonyos nagyharangra bizzák a fizetést s ez alapos okból elcsukdostak előttünk is mindent. Csak mikor látták, hogy jó pénzzel fizetünk, bátorodtak föl.

Reggelre zimankós időre virradtunk. Az öntöző csatornák

VESZTEGLŐ LADIKOK A TIGRISEN.

vize befagyott. Öt R. fok hideg volt. A szellős sátorban eléggé fáztunk.

A lovak, jóllehet le voltak pokróczozva, a hideg időben reszkettek.

Mire azonban a nap fölkelt, megenyhült a lég s a legszebb tavasztáji utazásunk volt bájos délibábos vidéken. A napsugár játéka a fölmelegedett párában messze tünő városok forditott képét mutatta, mintha a tengerből nőttek volna ki a pálmafák koronái.

Közelben pedig durrah-ültetvények telve flamingókkal és pelikánokkal. Elragadtatva szemléltük a természetnek szépségét. Milyen kár, hogy az ember az ilyen fönséges kép láttára nem rendelkezik szavakkal. Leirni a napnak százféle szinhatását, a mint az exotikus vidéket megfesti. Valóban azt leirni nem tudom; sőt azt hiszem, leirni egyáltalában nem is lehet. Ezt látni kell!

Igy értünk Hillehbe, a hol a régi tanyánkra igyekeztünk.

Mint előbb is jeleztem, itt hagytam Bojtár őrmestert a már előbb megvett három lóval. Hillehben nagy örömre Szentkirályi is mosolygó arczczal üdvözölt, ki betegségéből felépülve Bagdadból elébünk jött, hogy mielőbb európai utitársaival együtt legyen. Szentkirályi magával hozta az addig Bagdadba érkezett iratokat és leveleimet s egy kellemetlen hirrel is megijesztett, avval, hogy Bagdadban a pestis kiütött.

Ez baj!

Hiszen nekem Chazim pasához okvetlen vissza kell mennem, hogy az előjegyzett lovakat megvegyem.

Katonák voltunk mindnyájan, tehát a következő konkluzióra jutottunk: ha a pestis el akar vinni, itt is megtalál. Vissza fogunk menni Bagdadba. Sürgönyöztem a konzulnak: Megyünk; minket a pestis sem tart vissza. Hiszen meg kell vásárolnunk Chazim pasától a kiszemelt lovakat. A konzul válasza volt: Bagdad vesztegzár alatt van. Eddig csak öt napi vesztegzár van megállapitva, de ha a betegség terjedni fog, a vesztegzárt tizenöt napra terjesztik ki.

Ha tetszik, ám jöjjek. Egyébként megnyugtat, hogy nagy veszedelem nincs.

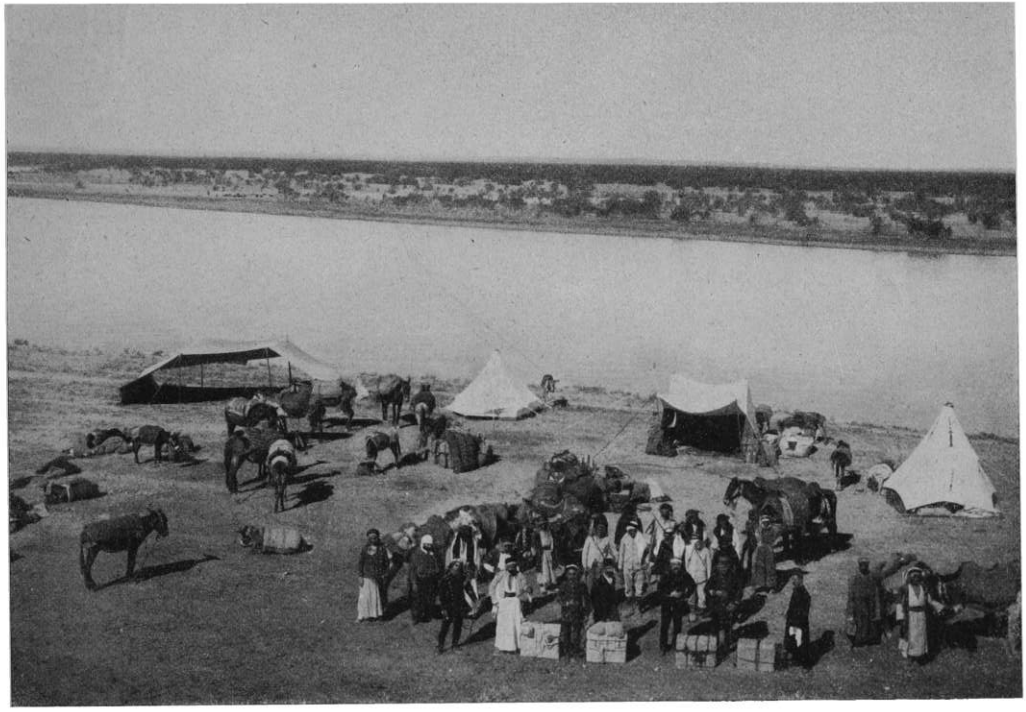

A KARAVÁN MEGPIHEN A TIGRIS PARTJÁN.

Január 30-án Hillehből megindultunk Bagdadba.

Első este egy Hasszuában, egy khán mellett ütöttünk sátort.

Már sátorunkban voltunk és éppen az estebédnél, mikor valamennyien riadtan ugrotunk ki sátorunkból.

Lövés hallatszott.

Óriási lárma és a beduinok ismeretes csatakiáltása.

Több lövés durrogott és golyók süvitettek.

A török katonák tiszthelyettese és a kiséretünkben lévő katonák is kilőtték fegyverüket.

Ez azonban nem volt komoly riadalom. Igy szokták a zabtiek összebeszélve, a perzsa karavánokat megtréfálni és őket kifosztani.

Szinlelt támadást intéznek, a zavarban vagy ellopnak valamit, vagy formaliter megmentik a megtámadottakat, a kiknek egy részük megszalad, a többiek üzőbe veszik, aztán visszajönnek a borravalóért.

Rendszerint a Meshed-Aliba, Kerbelébe törekvő ájtatos szándéku perzsa bucsus siitákat részeltetik ebben a kedveskedésben.

A mostani zenebonát is ilyen örv alatt rendezték. Sőt a török katonai őrtanyán levő egyik katona, mikor reggel a szokott módon a borravalókat osztogattam ki köztük, elmondotta igen fontoskodó ábrázattal, hogy — testi épségünkért — négyszer lőtt az ellenségre s neki az állam nem ád töltényt.

— Mibe kerül az a négy lövés?

— Négy piaszterbe.

A borravalóból a lövések váltságdija is bőven kitellett és a kis éjjeli zürzavaron hamar átestünk s másnap a megvett lovakkal Mahmudie felé indultunk, a hol aztán meg is háltunk.

A bagdadi konzul, Rappaport Alfréd két órai utat tett s elébünk jött, s hat heti távollét után ujra találkoztunk és együtt reggeliztünk a pusztán.

A konzul megnyugtatott.

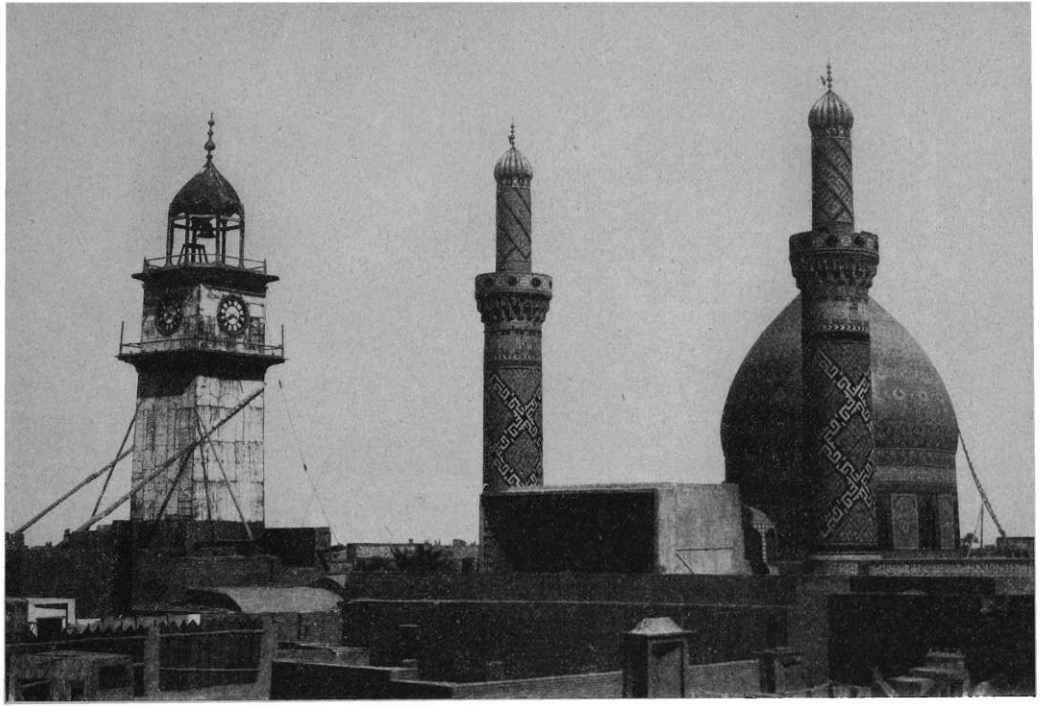

A BAGDADI TORNACZOS MECSET.

A bagdadi pestis igen enyhe lefolyásu, sőt az angol ezredorvos nem is pestisnek minősiti.

Tudatta velem, hogy szállásunkról gondoskodott s egy negibe udvarát kibérelte, a kinek udvarán sátorunkat fölüthetjük és elhelyezhetjük a lovakat.

Együtt mentünk ujra Bagdadba. Egyedüli föladatom volt most már Chazim pasa lovait megvenni.

CHAZIM PASA LOVAI.

Ez azonban nem olyan könnyü föladat. A váli titkára, maga a váli is, ugy voltak értesülve, hogy a pasa nem ád el lovat. Nem adott el még soha.

Naponként látogatást tettem nála. A lovak felől beszélgettünk, ám lóvásárlásról egy szó sem volt.

Harmadik nap felemlitettem, hogy nagyon szeretnék tőle lovakat venni.

Erre ő a negyedik napon nyilatkozott.

— A melyik ló tetszik neked, azt odaadom neked ingyen.

— Értsd meg derék pasa! A ló nem nekem kell, hanem az országnak. Az ország pedig azt tőled ingyen nem kivánhatja.

Az ötödik napon sem jutottunk előbbre.

A hatodik napon egy papirlapra irtam, hogy mindegyik lóért, melyet meg akarok venni, mit adok egyenként.

A hetedik napon a pasa ugyancsak papirosra irta, mennyit kér ő érettük. Ezer fontot kért.

Én nyolczszáznegyven fontot igértem.

Chazim pasának jelzett ajánlatát azonban el lehetett fogadni. azért ildomosan megirtam neki, hogy a kért ár-összeget megadom. Kilenczszázötven fontot a vételárba és 50 font borravalót a személyzetnek. A pasa ajánlatomat elfogadta és a következő lovakat vásároltam, és pedig két mént, a Mersuchot és Siglavy Bagdadyt. Mersuch 4 éves, 157 cm. magas penészszürke mén, apja: Schmed Kohailan, anyja Hamdani Semri; a Siglavy

Bagdady apja Siglavy, anyja Saklavy Gidran, 156 cm. magas fehérszürke mén; vásároltam továbbá még a következő kanczákat: Delalet, apja Kohailan Schveni, anyja Manehgie; hat éves, 157 cm. magas, gesztenyepej. Delilaht, apja Manehgie, anyja O-Bajan, 9 éves, tüzött barna pejkancza, 157 cm. magas; Kheilat, apja Dzselfan, anyja Kheila, 6 éves, fehér-szürke, 160 cm. magas kanczát, s végül a Scheriffet, apja Saklavy, anyja Gehelt el Scherif, seregély szürke, 158 cm. magas, nyolcz éves. Mersuch a pasa saját nevelése, Siglavy Bagdady az Annaze-Rueláktól való, Kheilát a zbädi beduin-törzs nevelte, Scherifet a sammárok, Delilaht az Anase el Sbaa-törzs, Delalet pedig Ebn el Raschid nedjedi emir nevelte.

Most már a nebigék, azok, a kiket Indiából internált az angol kormány, vagy a khalifák utódai, emirek s egyéb előkelőségek is jobban érdeklődtek bagdadi tartózkodásom iránt és a váli utján fölkértek, hogy tekintsem meg az ő lovaikat is. Mindenütt nagy pompával fogadtak. Teával kináltak meg, elhalmoztak szeretetreméltóságaikkal. Valami tiz gazdag nebigét látogattam meg, kik a pusztáról elő is hozatták lovaikat, de minden eredmény nélkül. Hazulról pedig sürgettek, hogy ha több lovat nem tudok venni, jőjjek haza.

Meg is indultam volna, de öt napig tartó vesztegzárat kellett még előbb elszenvednünk. És ettől csak a török kormány menthetett föl. Diplomácziai uton fordultunk e végből a portához.

A bagdadiak nagy érdeklődéssel kisérték, hogy milyen lovakat vásároltam.

Általában az egész uton lovaink iránt általános érdeklődés volt s egyiknek egyik, másiknak a másik vásárolt lovunk tetszett. Chazim pasának, az avatott lóismerőnek az volt a véleménye, hogy ilyen kiváló telivér és sok arab ló egyszerre még nem ment Európába és a vételhez melegen gratulált.

*

A vesztegzár elengedéseért való kérelmemre késett a válasz. Az időt azzal töltöttem, hogy készültem az utra. A lovakat ujra megvasaltattam, a hiányzó felszerelési tárgyakat meg-

vásároltam s mivel a válasz még mindig késett, arra kértem a török kormányt, hogy miután Bagdad környékén két vesztegzár volt, az egyik északkeletre, a másik dél felé és nekem nyugati irányban kellett haladnom, számomra és karavánom számára Bagdadtól nyugati irányban jelöljenek ki olyan helyet, a hol az öt napi veszteglést kiálljuk.

Végre megjött az óhajtott válasz. A váli, a ki megkapta, szives készséggel tudatta. Csak az volt a hiba, hogy az nem sokat használt.

A válasz ezt tartalmazta:

«Az ezredes minden kivánságát készségesen teljesiteni kell. Igy teljesen rábizandó, hogy a megállapitott vesztegzári utak közül melyiket választja s hol akarja a vesztegzári időt eltölteni.»

Melyik vesztegzári utat? Mikor nekem nyugatnak kell mennem s a vesztegzárak, mint fentebb jeleztem északkeletre, illetőleg délfelé voltak.

Mit tegyek most?

A következő nap a bucsuzkodással telt el. Érzékeny bucsut vettem az angol és német főkonzultól, kiknek valóban sok szivességével voltam és kiknek, valamint az előzékeny török hatóságoknak köszönhetem, hogy küldetésem ilyen sikerrel is járt.

Mikor a válinál voltam bucsulátogatáson, előzékenyen közölte velem, hogy rendelkezésemre bocsájt egy tisztet, a ki százzal fölér. A következmények azonban azt igazolták, hogy a váli nem jól ismeri embereit. Mert ennek az oldalam mellé adott tisztnek az utban nem sok szerencséje volt.

Rapaport konzul eddigi szivességét még azzal tetézte, hogy eljött velünk Mahmudiébe és a vesztegzár idejét is velünk töltötte, nemcsak hogy a veszteglés ideje könnyebben teljék, de azért is, hogy a tovább utazás esetleges nehézségeit elháritani segitsen.

Mahmudie egy kis nyomorult falu a mellette lévő csatorna mentén.

És itt szorongtak kelet minden tájáról és népéből az ott rekedt karavánok: törökök, perzsák, beduintörzsek. Hiszen

Mesopotámia e tája a legiártabb karaván-ut és Bagdad is nagy kereskedelmével messze vidék embereit vonzza.

Micsoda rondaság és micsoda zsinatolás! És nem tudtam elképzelni, hogy ez a vesztegzári intézmény a pestis elhurczolása ellen való lenne.

Hiszen ha soha pestisben nem lennél és itt meg nem kapod, hálát adhatsz a hatalmas Gondvíselésnek, kinek bölcs gondoskodásából még e félszeg egészségügyi intézmény sem vált ez időszerint a pestis főfészkévé.

Kijelölték ugyan a khán udvarát és épületeit, a hová a megrekesztett karavánok helyezzék holmijaikat, de biz az semmi védelmet nem nyujtott. Sőt e gyülevész csőcselék népség között napirenden voltak a lopások. Jobbnak láttam, ha lovaink a mi őrködésünk alatt maradnak.

Beduin szokás szerint a sátor előtt állottak lovaink éjjel bilincsben s őreink is fokozott éberséggel teljesitették szolgálataikat. Ezeken a tétlenségre kárhoztatott napokon más szórakozás hiján azzal töltöttük az időt, hogy czélba lőttünk. Orvosunk arab volt s igen könnyen lehetett volna már az első napon megváltani egy néhány fonton a szabadságot. Tovább mehettünk volna, ha a baksist leszurjuk. Azonban éppen nekem nem volt szabad ezt koczkáztatnom. Hiszen egész utamban azt tapasztaltam, hogy velem, mint idegen ország lakójával szemben, minden rendelkezést szigorubban foganatositottak s már küldetésem czélja is fölhivta a figyelmet; igy ha az arab orvos a vesztegzár alól föl is oldana, nem lehetetlen, hogy napok mulva sült volna ki, hogy a vesztegzár idejét megröviditettük, miután a Mahmudieban kezünkhöz adott iratok szerint az indulás ideje pontosan föl volt irva.

Ennek pedig alig lehetett volna más következménye, hogy a hosszu utról visszaküldenek.

Nehogy ily kellemetlen eshetőségnek tegyük ki magunkat, bármily nehéz volt a vesztegzári időt eltölteni, azt is elszenvedtük emberül. És igy példát szolgáltunk, hogy a mi hatósági intézkedés, azt tisztelettel fogadjuk.

Végre, miután mindenféle dolognak vége szokott lenni, még a vesztegzárnak is, elkövetkezett a valóban szomoru bucsu-

CSOLNAKJAVÍTÓ BENSZÜLÖTTEK, HÁTTÉRBEN A KORMÁNYZÓSÁGI ÉPÜLETEK BAGDADBAN.

zás konzulunktól, kinek akkor is megköszöntem, de itt e helyen is megköszönöm nemcsak azt a körültekintő és eredményes fáradozást, melyet kiküldetésem czélja iránt tanusitott és küldetésem czéljához segitett, és hálásan köszönöm azt a lekötelező barátságot és vendégszeretetet is, melylyel fogadott és egész bagdadi tartózkodásunkat kellemessé tette. Betegünknek menhelyet adott, velünk volt mindig, a mi valóban messze tulhaladta azt a hivatalától folyó kötelezettségét, melyre expedicióm sikere végett a kormány fölhivta.

Valóban gratulálni lehet a konzuli karnak, ha minél többen vannak ilyen pályájukra rátermett kiváló férfiak.

Hálásan őrzöm szivemben barátságát és készségesen elismerem, hogy nélküle alig érek valamelyes czélt.

NYUGTALAN ÉJSZAKÁK.

Az én török tisztemet, ki a váli szerint százzal fölér, Ali Agát megkérdeztem, hogy ismeri-e alaposan az utat és a vidéket, a melyen végig fog vezetni. Bagdad környéke telve lévén öntöző csatornákkal, a számos rajtuk lévő hidon valóban csak a vidéket teljesen ismerő ember kalauzolására lehet támaszkodni.

— Tehát tudja, hogy melyik hidon kell átmenni? kérdeztem a tisztet.

— Oh, hogyne! szólt ő mosolyogva.

Nyugatnak indultunk; mindenütt szántóföldek, melyet időnként a csatornák vizével árasztanak el. Feludjába kelletett érkeznünk. De az én tisztem ötölt-hatolt, hogy merre is van Abugréb őrház, melyet a Feludjába igyekvőnek utba kell ejteni.

Erre-e vagy amarra?

Két embert kellett fogadnom, a kik az utat mutassák. És a tájékozatlan vezetésnek köszönhettem, hogy kilencz órai lovaglás után, mikor már esteledni kezdett, olyan tájékon, hol azt se tudtam hol vagyunk, csatorna mentén kellett sátort ütni.

Éppen azért, mert ilyen bizonytalanságban voltam, fokozott óvatossággal tettem meg az éjjeli őrködésre való parancsokat.

Mikor a táborban nyugalomra vonult mindenki, megnéztem, hogy vajjon meg vannak-e vasalva a lovak? Meg vannak-e kötözve a mokárik lovai? A tábor négy sarkán katonaőrséget állitottam föl.

Itt jegyzem meg, hogy mikor Bagdadból elindultunk, néhány petroleum-lámpát szereztem be, azokat gondosan külön ládába tétettem, hogy üvegjük el ne törjék és egész uton külön öszvér czipelte. Ezeket a lámpákat hosszu póznára tétetvén, a karaván több pontján fölállittattam és meggyujtattam, hogy az őrség minden gyanus embert távol tudjon tartani.

Tizenkét óra tájon egy szó riasztott föl.

— Haramie! haramie! — kiáltottak a mokárik.

Persze hogy az egész sátor fölriadt. Vilhem, a druz mokári látta meg, hogy idegen ember kuszott a sátora felé és egy zsákot el akart emelni. Mikor észrevette, hogy a mokári rálesett, aszfaltos végü buzogányával ráütött. Fájdalmában orditotta el magát Vilhem. Az hangzott oly riasztóan a csöndes éjszakában.

A török tisztet fölkértem, hogy fokozott éberséggel őrködjék az éjszaka, mert ugy látszik, a bagdadi vialet legveszédelmesebb vidékén vagyunk.

Ugy is volt.

A dlémi letelepedett beduinok a leghirhedtebb tolvajok a bagdadi vialetben és ide vetődtünk fáradalmaink kipihenésére.

A tábor ujra elcsendesedett. Két óra táján még nagyobb zaj riasztott föl.

Ujra a haramie kiáltás hangzott, melyet néhány puskalövés követett.

A dlémiek még egy kisérletet tettek. Odalopództak sátrainkhoz és Aszab, druz mokárinak a szamarát akarták elvezetni. Már elvágták a kötelet és Aszab kiabálva utánuk rohant.

A lövésekre és óriási kavarodasra kisiettem sátramból, a mokárik jelentették, hogy mintegy tizenöt ember hason csuszva közeledett a tábor felé. Ez szokott módja a beduin csapatos lopásnak. Igy ijesztik meg a karavánok lovait, melyek ijedtükben fölugrálnak, toporzékolnak. A megriasztott karaván persze legelőször a lovakat akarja biztonságba helyezni s a tolvajok a zavarban aztán elviszik, a mi kezük ügyébe esik.

Most is ilyen csellel közeledtek hozzánk. Aszabnak el is

vitték a kasmir kendőjét, a mit Bagdadban vett, a mit büszkén mutogatott az egész uton társainak, a mit gondosan a tarisznyájában helyezett el. Szegény egészen oda volt fájdalmában. Csak ő tudja, micsoda meglepetésre számitotta ő azt: feleségének akart kedveskedni vele. Óh, az a gonosz dlémi! Már láttam, hogy nyugalmunk nem lesz az éjjel, még három lampiont gyujtattam meg, mivel a lámpák nem világitották be egész sátorunkat.

De még igy is igen gyér világitás volt, mivel meglehetős térséges táborunk volt.

Ettől kezdve nem feküdtem le. Többször megnéztem az őröket. Végre fölvirradt a hajnal.

*

Másnap eljutottunk Feludjába, oda, a hol négy hónap előtt már megfordultunk. Feludjában Chazim pasának harmadik ménese van. Valamennyi lovát megtekintettem itt is. Itt láttam Mersuch anyját, egy tizennyolcz éves sárga kanczát, de nem akarták egyáltalában eladni. Sok szép fejlődésben lévő csikó nyerte meg a ménesben tetszésünket, melyek Siglavy Bagdady, az innét importált lovunk ivadékai voltak, de ezeket amugy sem vettem volna meg, különben is nem voltak eladók.

Az én százzal főlérő katonámat pedig a dlémiek körében szerzett éjjeli tapasztalatai arra az elhatározásra birták, hogy Feludjában tiz főből álló katonai őrjáratot kérjen. Csakhogy már ebbe én is beleszóltam.

Elvégre a kiséretül mellénk adott katonákat nekem kellett élelmezni és zsolddal ellátni, s egyébként is csak Ali Aga szemében volt az expedicziónak szüksége a katonák szaporitására.

Ali Aga az első napon velünk reggelizett. De csak az első nap.

Ugyanis irigylendő nyugalommal szedte ki egyenként a falatokat előttünk és ha beleharapván, nem izlett ez a keleti gourmandnak, bámulatos fesztelenséggel lökte vissza a közös tálba és tovább turkált az ételben.

Ennek a feszteleségnek aztán az volt a következménye, hogy ezután nem a mi tálunkba rakosgatta vissza az ételeket, miket nem talált finnyás gyomrába való elég ízes falatoknak.

Feludjából szép rendben zavartalanul haladtunk Hitig. Itt aztán utólért az, a miért a mohamedánusok ajkán két év óta hasztalanul hangzott el zsolozsma: csöndes, szitáló, permetező áldott eső.

Felüdült minden.

Ember, állat mohón szítta be az üde levegőt.

Ettől kezdve az égnek meg-megeredő csatornája sok viszontagságos napot szerzett karavánunknak. Az Eufrates mellett ütöttünk sátort s legelébb Ali Agára nem valami biztató körülmények között, mert azt beszélték, hogy e tájon három nappal ezelőtt egy karavánt kiraboltak.

Képzelhető, hogy az én Agám milyen rémséges félelmet állott ki. Annyira meg volt ijedve, hogy minden utas ember láttára, lett légyen a karavánunktól bármily messze, — levegőbe lőtt.

És ha a sivatagon bármily békességgel ember ment, akár kétezer lépésre is, Aga azonnal puskájához kapott.

Én ezt fölöslegesnek tartottam.

Közben történt hogy inkább véletlen vadászszerencsémnek eredményeképpen, mint a jó lövőt dicsérve, valami 3—4 száz lépésnyi távolságról Mauseremmel pelikánt lőttem le az Eufrates másik partján.

Ez a véletlen sikerült lövésem mértéktelenül imponált mindenkinek, különösen Aga tekintett rám olyan szemekkel, mint valami felsőbb lényre.

Majdnem mosolyra birt, hogyan fogadta azt a kijelentésemet, hogy ha jövőben gyanus embereket lát, hát ne lövöldözzön, hanem csak hivjon engem, majd elbánok én vele.

Ali Aga ezt olyan arczczal fogadta, mint a ki elhiszi, hogy akár ezer lépésről is lelövöm azt, a ki gonosz szándékkal van hozzánk.

Aga legnagyobb örömére itt nem volt semmi veszedelem, minden baj nélkül megérkeztünk Annába, a hol hosszasabb ideig kellett pihennünk, mert lovaink ki voltak merülve.

A pálmák alatt ütöttünk sátort az Eufrates partján. És gondoltuk, hogy csöndes, nyugodalmas pihenésünk lesz az éjszaka. De bizony ez nem igy volt. Most változatosság okáért a felséges természet mutatta haragját.

Megeredt az eső. Mindig nagyobb és nagyobb cseppekben hullt és aztán orkánt kavart a szél, a nehéz felhők egész tartalmukat ráeresztették a tikkadt földre. Mint minden jelensége a természetnek, ez is fönséges volt. Zúgott a szélvész orgonája, hajlongtak a dus koronás pálmák, majd a sürün ismétlődő czikázó felhők fényénél életemben a legnagyobb felhőszakadást láttam.

Ebben a rettenetes időben csak a lovakat sajnáltam. Mennyire reszkettek a szegények. A szélvész mind haragosan bömbölt és attól kellett félnem, hogy e viharos éjszakában — a mi nem szokatlan — egy másik elemi veszedelem is meglep: az árviz. Ha Arméniában előbb ilyen esőzések voltak, akkor az Eufrates ugy megdagad, hogy a mi karaván unkat kiöntheti, mint az ürgéket.

Sátrainkat az Eufrates partjánál mindössze egy méterrel voltak magasabb helyen.

Az árviz pedig nem szokatlan veszedelem itt.

Egyszer kétszer ismétlődik minden évben. Nincs itt se táviró, se telefon, se országos vizrajzi osztály, hanem ha eső van, akkor közelében ne szállásold el magadat, mert sohasem tudhatod, hogy mikor önt ki. A szélvész össze-vissza zavarta a pálmafákat s erős aggodalmakat állottam ki, hogy a vihar ne törje ki a lovak közelében lévő nagy pálmafa sudarát, mely agyonsujthatta volna őket.

Aggodalmaim közepette megigézett a természetnek dörgő, vad haragja. Az égen patkó alaku villámok villantak elő sürűn, mint valami nagy bizarr tüzijáték a messzeségben.

A mitől féltem bekövetkezett.

Egyik sátrunkba, mely alacsonyabb helyen állott, beszivárgott a viz.

Gyorsan szárazra!

Az Eufrates ugy megdagadt, hogy szélesebb volt, mint rendes vizállásánál Budapesten a Duna. Ezen a kegyetlen éjsza-

kán különösen mokáriaink végeztek emberfölötti munkát. A kegyetlen szél folyton fölkapni készült a sátrainkat. Szüntelenül, és pedig szakadó esőben, a köteleket kelletett erősítgetni.

A szivós legények ezen a kegyetlen éjszakán bizonyitották be, hogy mi telik tőlük. Teljesen meg voltam velük elégedve.

Szerencsére napfölkeltével elvonultak a fekete felhők, ismét legszebb azurkék ég mosolygott reánk. Mint a puszta sziget Robinsonja az első napokban, mi is ruháinkat, sátrainkat száritgattuk.

Két napig tartott, mig a természet viharja után, ruháink, málháink valahogyan összeszáradtak és elindulhattunk.

De az ut most sem volt kedvező.

A szél előlről kapkodott és menetelünket fölötte akadályozta. Különösen a málháinkat vivő öszvérek haladtak a szokottnál lassabban. A megázott holmik is sokkal nehezebbek voltak.

Valóban megesett a szivem a szegény mokárikon, hogy ujra ilyen nehéz napjuk van. Biztattam őket, ajándékokat igértem, hogy csak menjünk előre, mert az égen ujra felhők mutatkoztak és esőre hajlott az idő, aztán nemsokára meg is lett az eső, már-már azt kellett hinnem, hogy embereim kidőlnek, mielőtt valami rendes pihenőre érkezünk.

Jó szóval sokra lehet menni.

A jó indulatu derék fiuk tovább is kitartottak s megigértem nekik, hogy mihelyest a letelepedett beduinok közé érünk: megpihenünk. És hogy a nehéz nap fáradalma még tovább tartson, arról az Eufrates is gondoskodott, a rendes karavánutat kiáradása eliszapolta s nekünk két órai kitérő uton kellett haladnunk czélunk felé.

De végre!

A völgyben, a melybe érkeztünk, egy sátor tünt föl.

A sátor lakója kényelmesen, a pilláját se mozgatva megvárt és kötelességéhez hiven megkérdezte, hogy honnan jövünk?

— Bagdadból.

— Ugy? Akkor nektek várnotok kell, mig az orvos kijön és megvizsgál benneteket.

— És mikor jön az orvos?

— Ha érette küldök.

Az orvos csakugyan kijött elébünk. Nagy tudománynyal végezte hivatalos kötelességét. Megnézegette nyelvünket, megfogdosta ütőerünket.

Egészen a legujabb modern orvosi tempók szerint. És mi hűségesen engedelmeskedtünk, kiöltöttük a nyelvünket, odaadtuk a kezeinket, hogy az érverésünk rendben van-e?

Később tudtuk meg, hogy a ki minket ekkora szigorusággal megvizsgált, becsületes mesterségére borbély és Deir el Zorban évekig folytatta első mesterségét, mig arra a másikra adta a fejét.

Nyelvünk, szájunk és ütőerünk megszemlélése után következett a vesztegzári irások szigoru megszemlélése, nem jelentéktelen aktus e közben a szokásos baksisok kellő zsebredugása s mehettünk Abugamal felé.

Itt istállót akartunk kibérelni, de nem lehetett. Egy napi sátorozás után, pedig ez nem volt elég pihenés annyi fáradalom után, ujra neki indultunk.

SZAKADÓ ESŐK.

Utunk tamariszk-cserjéken vezetett keresztül és ujra olyan zápor zudult ránk, hogy egy csöpp se maradt rajtunk szárazon.

A természet tehát elég szépen kárpótolt. Hónapokig hirét se hallottuk az esőnek, most pedig napok óta részesitett benne.

Csuronvizesek voltunk, ember, állaton nagy kimerültség vett erőt, mikor a Szalahie nevü őrház elé értünk. Csakhogy az őrház tája vizben állott, a hol sátrainkat nem tudtuk fölütni. A letelepedett beduinok fát hoztak, máglyát raktunk és ennek tüzénél száritottuk az éjszakában ruháinkat. Másnap kemény napunk volt, hogy ennél jobb tanyára érjünk, hosszu utat kelletett tenni. Azért már reggel négy órakor megindultunk, hogy naplemente előtt olyan helyre érjünk, a hol meg lehet pihenni. Gyönyörü szép helyen haladtunk. Február hónap, az őszi baraczk s a mandula virágzott. Tavaszi pompájában a természet, melynek gazdag vegetácziója éltetni látszott a gazdag, áldásos eső.

A merre széttekintettünk, virágkoronával voltak boritva a fák.

Gondviselő Isten, milyen nagy a te hatalmad!

Ennyi szépség láttára szivünket eléntötte az áhitat érzelme.

Kedvesen gondolok ez ihletett perczekre, melyek az életben sokért kárpótoltak, melyek az expediczió fáradtságát is

feledtetik velem. Számyaló lelkem Istent találta meg. A vén katona ugy el volt érzékenyülve, mint még életében soha . . .

Mindenütt kultivált vidék, mezőség, rajta legelésző birkák.

Négy órakor délután Mehadinba érkeztünk, a hol a lovaknak szükséges takarmányt, abrakot beszerezni reméltem, a hol a mi élelmünket is beszerezhetni véltem. Mehadin 4000 lakosu város és a rendes körülmények között, azt hiszem, be is vásárolhattuk volna a szükségeseket. De az történt, hogy az előző nap 6000 perzsa zarándok, a kik Mekkába igyekeztek, — elfogyasztottak és elvásároltak előttünk mindent. Csak durraht és szecskát tudtak embereim vásárolni, melyhez a lovak nem is nyultak. Csak a szamarak ették . . .

Tehát még mindig nélkülözni és várni kellett, a mig jobb napok virradnak föl karavánunkra.

Hiszen közel voltunk már Deir el Zorhoz, a hová másnap délután érkeztünk meg. Öt kilométerre a város előtt ujra föltünt a sátor, melyben a karavánokat föntartó hatalmasság lakozott.

Természetesen nem enged tovább, mig az orvos meg nem vizsgál.

Mi pedig már égtünk a vágytól, hogy rendes helyen kipihenjük fáradalmainkat.

Valahogy kiegyeztem a cerberussal, hogy lovas embert küldök az orvos után. El is küldtem az emberemet. Ámde mig küldetésében eljár, az is legkevesebb másfél óra.

Ez a másfél óra pedig igen sok volt akkor. Ugy ki volt expedicziónk minden tagja merülve! . . .

— Mi nem várunk oly sokáig, mig az orvos kijön. Megyünk elébe, ha nem tetszik lőjjél le.

— Tiltakozom ellene. Ne menjetek. De ha elindultok nem lőlek le, ám jobban szeretném, ha nyugodtan várnátok.

Volt is eszünkben. Mentünk előre. Alig tettünk azonban száz lépést, az orvos már jött elébünk. És rárivalt Szelimre:

— Ki engedte meg, hogy a karaván a határpontnál előbb jőjjön?

— Az ezredes, — mondotta Szelim Daraouni, a dragomán.

— Micsoda ezredes? — kérdezte az orvos zordonan.

— Az én ezredesem.

Erre a felvilágositásra megcsittult a derék férfiu egy kicsit. S felém közeledett s fölkért, mutatnám meg a nyelvemet. Mikor azonban közelembe lovagolt, az én lovam fölágaskodott és az orvos egyszeribe végzett velünk. Nem volt többé kiváncsi senki nyelvére: mehettünk tovább.

Soha az ut egy állomásán ugy megcsigázva az expediczió nem volt, mint mikor Deir el Zorba értünk. Szegény emberek! Véghez vitték, a mit magam is lehetetlennek tartottam: ennyi akadály ellenére és aránylag oly rövid idő alatt azt a hosszu, fárasztó utat. De lovaink, öszvéreink, szamaraink is végkép ki voltak merülve. A végső ideje volt, hogy hosszabb pihenőt tartsunk. Tovább már nem birtuk volna. Hiszen sátrainк s ruháink egy része rothadni kezdett. Olyan elerőtlenedés és olyan fáradság vett rajtunk erőt, minőt sohasem tapasztaltam.

A mahmudietól való vesztegzári uttól kezdve egész Deir el Zorig, körülbelül 700 kilométernyi uton változatosan gondoskodott a természet, hogy menetelünket akadályozza és fárasztóvá tegye.

Három napig időztünk Deir el Zorban. A nagy esőzések után meleg napok következtek s a napsugár holminkat csakhamar megszáritotta. A mokárik, ezek az elcsigázott emberek a deir el zori meleg fürdőben üditették föl magukat és mosakodtak meg. Magam a három napi pihenést arra használtam, hogy az expediczió állatainak a takarmányt és vizet beszerezzem. A viz beszerzése itt is igen lényeges kérdés volt, hiszen ismét a sivatagnak kellett neki vágni. Azért itt tevéket béreltem, melyek vizkészletünket czipeljék. De mit mivelt itt e sivatagi tájon az eső! Egészen megváltozott a hely, melyet négy hónap előtt láttam. A homokon kiserkedt a fü és zöld szőnyeget teritett elénk. Mindenfelé élet, a hol, mikor előbb jártunk, pusztaság volt. A merre szemünk pillant: legelésző birkákat és tevecsordákat látunk.

Deir el Zorból megindultunk három napig tartó utra, mely

idő alatt megemlitésre érdemes esemény nem történt velünk, ujra a meleg forrásokhoz (Sohne) értünk, a hol jövetben már megfordultunk.

Itt ütöttük föl sátorunkat.

Kedves kis epizód igérkezett itt részünkre.

A sátorverés közben óriási lárma tört elő és többrendbeli puskalövés durrogott. Mintegy kétszáz főből álló karaván igen virágos, derült kedélyhangulatban közeledett.

Az arab nemcsak akkor használja fegyverét, mikor harczba száll, hanem mikor vigad is. Mint minden pusztai népnek, örömteli zenéje a fegyver csattogása és dördülése. Tán a mi falunépünk lakodalmi zaját, kedvtelését, egykori nomád pásztor élete magyarázza. Oly rokon vonás ez minden pásztornépnél.

Azok az arabok, a kikre most akadtunk, szintén lakodalmasok voltak. Csakhamar megláttuk a disztevét lábig leteritett szőnyegeivel.

A disztevén a menyasszony ült.

De a menyasszony sürün le volt fátyolozva, egészen le volt takarva s az én szorgalmas amatör fotografusom Halácsy, bármint szeretett volna egy arab menyasszonyt lefényképezni, nem tudta, mert a menyasszony arczát nem láthatta a kandi szem.

Megismétlődtek a puskalövések!

A diszteve után czeremóniás pontossággal következett tevéin a menyasszony rokonsága s mikor a faluba értek, a falu legvénebb asszonyai üdvözölték a lakodalmasokat, talán inkább szimbolikus, mint valami értelmes szóval. Ezt mondották:

«Lululu», «Lululu»; a mi az arabok örömének sajátos indulatszava. A luluzó arab örömének legnagyobb fokán van. Most ilyen luluzás töltötte el zajával a puszta csöndjét.

És ez a furcsa üdvözlet tagadhatatlanul nagyon jelentőséges lehetett, mert a lakodalmas arabók fölötte meg voltak hatva. Az üdvözlés után aztán közrefogták a menyasszonyt s bevezették a faluba. Bennünket még kárlátóra sem hivtak meg.

Sok olvasómat érdekelni fogja, hogy az arab legény hogy

szerzi feleségét? Hát egyszerüen Ámornak igen kevés dolga van náluk. A menyasszonyt rendesen a legény szüleinek ajánlják és a legénynek nem sok beleszólása van ebbe.

Különben a lánynak nem kell soká pártában várnia. Láttam beduin asszonyt, kinek tizenkét éves korában csecsemője volt. A legény meg tizenhét-tizennyolcz éves korban már megsátorosodik. A házasságnál nem czeremóniáznak. Se kihirdetés, se anyakönyvvezetés. A szülők megegyeznek, hogy a legény

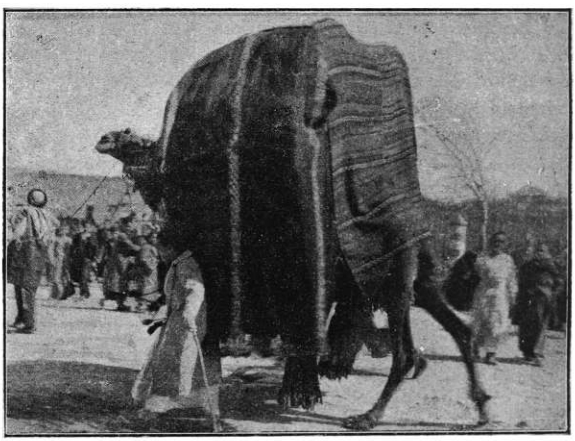

A MENYASSZONYT HOZÓ DISZTEVE.

milyen összeget fizet le, ha netalán feleségétől elválna és jólleihet, semmi irásbeli szerződés nincs erről, nem igen van rá eset, hogy illető az adott szót megszegné és a biztositékul lekötött összeget le ne fizetné. Ha, a mi különben ritka, el akarna válni a nejétől az arab, hónapszámra megfeszitett erővel dolgozik, csakhogy a biztositékul lekötött összeget megfizethesse. Mikor a szülők megegyeztek ebben a váltságdijban, a vőlegénynek szabad a menyasszony házába menni, a hol a lefátyolozott menyasszonyt akkor látja meg először életében.

Mielőtt disztevére ültetnék a menyasszonyt, a seik előtt a legény és szülei nyilatkozatot tesznek, hogy a megegyezés alapján megállapitott biztositék mily összegü, aztán a menyasszonyt a szőnyeges tevére ültetik s elhozzák a vőlegénynek a tett helybe. A lakodalmas szertartást rizs és birkahus, édességekből álló pazar lakoma fejezi be. Azonban a házassági szertartásnál sokkal nagyobb ünnep az arabnál a circumcizió, melyet a fiukon 13—14 éves korában végeznek az előirt szertartások mellett.

Nincsen olyan szegény arab, a ki akkor, ha nincs lova, ne kapna kölcsönbe szép, mutatós lovat és arra ne ültetnék az ünnepély hősét. És elkölcsönzik, vagy bérbe kiveszik, de szivesen fölajánlják a legszegényebb ember gyermekének is a legszebb lószerszámot, arra ül az arab fiu s proczessióval kisérik a mecsetbe, a hol a szertartás végbe megy. Hasonló ünnepélyes a mecsetből való kivonulás is. Végül ezen az ünnepen is nagyon jelentős dolog és kiemelkedő rész a lakoma, lövöldöznek és ajkukon nóták fakadnak.

Miről dalol az arab?

A legtöbb dala a háboruról és győzelemről való; sürün előfordul dalaiban, hogy lándzsáját ellensége szivében megforgatja, látja ellensége vérét folyni és meghalni.

Zordon kegyetlenséggel pusztitja ki a földszinéről ellenségeit még a dalaiban is.

Igen sok azoknak a daloknak a száma, melyek nem ily véres tárgyuak. A szerelemről és lováról sokszor dalol az arab.

A szöveg Deir el Zortól le Köves Arábia déli sikjáig lehuzódik; elviszik a nomád törzsek és gazdájukat, szerzőjüket soha nem tudja meg senki. A beduin dala is ugy terem, mint általán minden népi dal.

Az arab dalok melódiája azonban monoton. Hiányzik az arab dalából a kelet érzéki lágysága, melódiája. De hogy a zene iránt nagy szeretetet táplál, magam tapasztaltam sokszor.

Igen jó gondolat volt, hogy Triesztben fonográfot vásároltam, melybe Bejrutban török és arab nótákat is vehettem.

Soha se láttam azt az érdekes együgyü csodálkozást, majd alig palástolható lelki derüt, mikor a fonográfon ilyen arab és török dalokkal gyönyörködtettem őket.

Eleinte csodálkozásukban szinte gyökeret vert a lábuk. Majd nyitjára akartak jönni a dolognak. Alábujtak az asztal alá, hogy nincs-e valaki, a ki ott dalol? Széttekingettek sátramban, honnét a hang? És nézegették a kis szerszámot; — gondolom, milyen legendák keringenek róla tán most is a mezopotámiai sikon. Hogy egy messze ország katonája, a ki lovakat jött vásárolni, valami tülökféle szerszámból tudott muzsikálni. Valóban mikor rájuk tekintettem, soknak arczáról azt olvastam le, hogy valami ördögi dolog ez. Hálás vagyok a fonográf föltalálója iránt, mert kétségtelen, hogy a beduin-törzsnek hajlandósága, rokonszenve, sőt kitüntető szeretete kivivásában nagy része volt annak, hogy hébe-hóba egy-egy arab vagy török nótával büvöltem el őket.

Orpheus és Arion, a zene hatalmával ne csak ti kérkedjetek...

*

Sohnétól nyugati irányban folytattuk az utat Arrak felé. Már a klima is enged forró égövi jellegéből s olykor hidegre változik.

Arrakon különben egyik vásárolt kanczám Scherif megellett. Éjjel tizenkét órakor jelentették nekem.

Mire kitekintettem, akkor a ló gondos ápolója már köpenyével takarta le a kis kancza-csikót. Sokért nem adtam volna, ha magammal hozhatom a kis jószágot. De nem sok reménységet tápláltam. Nagyon is sietett a világra, hogyan fogja kibirni a hosszu utat?

Legföljebb egy napig pihenhetett, mert miatta nem lehetett az expedicziónak szétszakadozni. Meghagytam a mellé rendelt emberemnek, hogy egy napig pihenjen, aztán jöjjön utánunk Palmirába, a hol szándékom volt egy napot pihenni és esetleg lovakat vásárolni.

Meghagytam, hogy a csikót hordágyon hozzák oda.

A csikó hordágyát két abajéből (beduin-köpenyegből) csináltuk össze.

Mi pedig Palmirának vettük az utat. A romvárosban az elhelyezkedés után a beduin törzsekhez küldtem emberemet, fölkérve őket, hogy vezessék föl lovaikat. Most több szerencsém volt.

Az Annaze törzs is elvezette előttem, még eddig nem látott lovait.

De megvásárolni valót most sem találtam.

Annál nagyobb örömem volt abban, hogy az Arrakban hagyott kanczát baj nélkül Palmirába hozták s a kis huszonnégy órás csikó vigan követte anyját. Ez már derék!

Ez a huszonnégy órás jószág nyolcz óráig gyalogolt az anyja után.

Remélni kezdtem, hogy a kis csikót hazahozhatom Bábolnára.

NEHEZEBB NAPOK.

Palmirában különben óriási vihar zudult ránk. A diadalives kapu alatt vad, félelmetes szél süvitett, egész felhőjét szórta ránk a homoknak a mind erősebb orkán.

Attól féltem, hogy ezek az ezredéves romok ránk szakadnak és lovainkban kárt tesznek.

A sivatagon a szél rendszerint estére el szokott ülni, de most nem ugy volt. Nyugalomról szó sem lehetett. Fékezhetetlenül süvitett a szél s nem hunytuk le a szemünket.

Még reggel is, habár kissé megszelidülve süvitett a szél. Jobb időre nem lehetett várni.

Kiadtam a parancsot az indulásra.

A völgykatlanban, a hol további utunkat folytatni kellett, előlkapott a szél, vadul zuditotta ránk a homokot. Kegyetlen utazás volt ez. Minden száz lépésnél meg kellett állni, hogy megfordulva lélekzetet vegyünk. S ebben a homokfelhőben nem is láttuk egymást. Nem csoda, hogy egymástól elmaradtunk. Szentkirályi, Szelim s egy török katona és én, együtt maradtunk; a karaván pedig elmaradozott tőlünk a vásárolt lovakkal együtt.

Mikor déltájban egy kis pihenőre megállottunk és néhány perczig vártunk a többiekre, megijedtem, hogy hol maradhatott el a karavánnak az a része, mely tőlünk a viharban elszakadt.

Mondhatom nagy aggodalmam volt miattuk.

Oriási fáradság vett erőt mindnyájunkon.

Magam is leheveredtem a homokra.

Mikor a fáradságtól a homokra dőltem s valami tiz percznyi pihenés után föl akartam emelkedni, akkor vettem észre, hogy alig birok fölkelni. Mintegy 3—4 cm.-nyi homokréteget fujt rám a szél.

A vihar csak nem enyhült s kis pihenés után ujra megindultunk. És ebben a menésünket akadályozó szélben csak kilencz óra alatt tehettük meg az utat, a mely kedvezőbb körülmények között különben csak hat óráig tartott.

Megérkeztünk Aindl Baidaba, a török őrházhoz, a hol jövetben már szintén voltunk.

S az akkor a török őrségnek kiosztott borravaló megtette a hatását, mert a zabtiek napok óta vártak ránk s az udvart előkészitették a lovak számára, nemkülönben az elhelyezkedésnél segitségünkre voltak.

A karavánnak se hire, se nyoma!

Nem valami derült kedélyállapotban voltam, az bizonyos. Ha valamelyik vett lóval egyik-másik szeisz félre lép és neki vágtat a pusztának, üthetem bottal a nyomát, sőt még a nyomát sem üthetem, mert a nyomát a szél csakhamar befujta.

Déltájban a szél erejéből engedett.

Egyszerre elhangzott az aggodalmaimat megváltó szó:

— Jönnek!

Csakugyan a karaván érkezett meg, de a szeiszok, a kik a lovakat vezették, még most sem voltak velük.

Az égen pedig ujra szélfelhők gyülekeztek.

Attól féltem, hogy egy ujra kitörő vihar még inkább föltartja a szeiszokat s még estére se érnek ide.

Végre öt órakor megérkeztek.

Nem hiányzott senki és semmi!

A rettenetes vihar téritette el a vezetőket, a kik nem használtak iránytűt, mint mi és miután nekünk nyomunkat vesztették, ki tudja merre csatangoltak az uttalan pusztán, meddig a jó sors ide hozta őket. És a kis csikó kiállotta ezt a kegyetlen fáradságot. Bámultam a csöpp kis jószágot.

Embert és állatot egyaránt megviselt e gyilkos idő. Vala-

mennyinek szemgyuladása volt, a mit a vad erővel szóródó homok okozott.

Hogy a sivatagon micsoda vad erővel hajtja a szél a homokfelhőket és mennyire tehetetlen az utas vele szemben, hiába igyekezném hosszabban leirni.

Ez is utamnak olyan tapasztalása, a melyről azt tartom, hogy át kell élni annak, a ki tudni akar felőle.

Aindl Baida nem volt alkalmas a hosszabb pihenésre.

A viz zavaros, szinte ihatatlan.

Aztán a szélben nem lehetett sátort ütni.

Szerencsére az őrház emeletes volt, az emelet teljesen lakatlan. Az ablakoknak vájt lyukakon még ablakfák se voltak.

Gazdátlanul sivitott ki azokon a rettenetes szél.

És mégis micsoda enyhet adó helylyé vált az akkor. Az ablakokat a sátor ponyváival bevontuk és tábori ágyunkon édesdedebben aludtunk, mint a kinek selyemágyat vetnek. Éjszaka ujra lecsendesedett egy kissé a szél.

Másnap már utunkban föltünedeztek a Libanonnak hófehér csucsai, a libanoni hüvösebb szellő lengedezett.

Itt-ott birkák, tevék legelésztek.

Kedvezőbb körülmények között folyt utazásunk s estére egy mélyedésben, melyet valami romjaiban való város keritett, tanyáztunk.

S tovább az uton közeledvén a Libanonhoz, mindinkább kezdtünk fázni.

Kariténben pihentünk ujra.

De sátort ütni éppenséggel nem lehetett. Nyolcz embert fogadtam, kik az elképzelhetetlen piszkot, állati hullák csontvázait, a karavánok hulladékait és szemetjét eltakaritsák.

A kis csikó számára istállót béreltem.

Általában a kis jószág oly szépen tartotta magát s az utat oly bámulatos szivósággal birta, hogy szép reményeket füztem hozzá. Még majd ez lesz Bábolna büszkesége.

De az ut e része szinte lehetetlenné vált reá, patái elkoptak, kavicsok besorolódtak gyönge lábába s kisebezték, bokavédőkből négy papucsot csináltunk s igy sétált a kis csikó anyja után.

Északnak fordultunk és első állomásunk Szadad volt. Szadad nagy falu, a hol vegyesen keresztények és mohamedánusok laknak. Viseletük annyira egyező, hogy ezután nem tudnók megmondani, mohamedánus-e, kivel beszélünk, vagy keresztény? Szerettem volna itt alaposan megpihenni; de istállókat nem kaptam.

A falu lakóitól fát vettem, tábortüzeket rakattam és ámbár ki-ki magára szedte összes ruháit, fázott. Egyik olda-

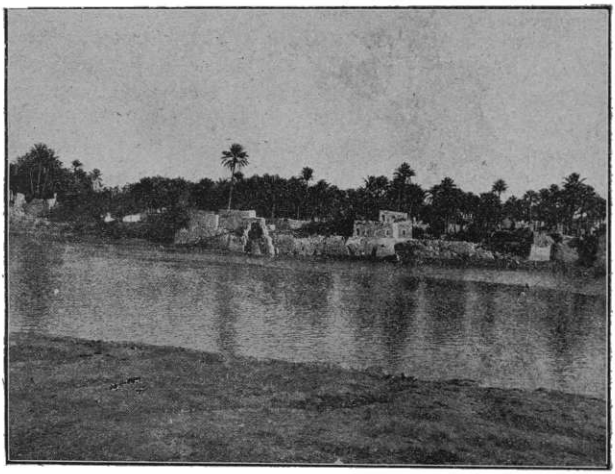

FHÉLI.

lunkon a tábortüz lángjánál melengettük fázós testünket, másik oldalon a Libanon havastáji hidege figyelmeztet, hogy fordul-junk azzal az oldalunkkal is a tüz felé . . . .

Másnap Fhéli községbe értünk és itt már valóban ideje volt megpihenni, mert hideg eső eredt meg és egész éjjel szakadt az eső. Istállót itt sem kaptam. Szegény lovak kint voltak a zimankós hideg éjszakában s egész éjjel csapta őket az eső.

Mi is egy bérelt szobában huzódtunk meg, a hogy éppen

lehetett. Kegyetlen, nagy gondokat hozó éjszaka volt ez is. Mintha a balsors állna utamba. Ennyi szenvedés után nem hittem, hogy csak egy lovunk is épen kerül haza. A vihar olyan rakonczátlanná fajult, hogy konyhasátorunkat eldöntötte.

Reggelre az eső alábbhagyott s midőn valahogy megszáradtunk, megindultunk Homs felé. Csak oda szerencsésen eljussak!

A várost már előbbi utamból ismerem. Ott bizonynyal megfelelő istállót bérelhetek a lovaknak, a hol egy kissé kipihenhetik a végkép elcsigázott állatok magukat.

És minekutána nagy fáradság után végre megérkeztünk Homsba, béreltem egy hant, hova elfértek összes vásárolt lovaink, a hátas lovak, öszvérek és szamarak is. A kis csikó számára szobát béreltem. De a tizenegy napos állatnak késő volt már e gondos védelem. Életereje leroskadt annyi utban és viszontagságban. Lélekzete rendetlenné vált, nem szopott már s három nap mulva kiadta páráját. A karaván dédelgetett kedvenczének elhullását mindenki részvéttel látta. Mindenki sajnálta a csöpp kis jószágot, mintha családtag lett volna: sokan még meg is könyezték. Nekem egyik reményem szállt füstbe.

Valamennyiünknek szükségünk volt már alapos pihenésre. S Homs erre általában alkalmasnak mutatkozott. 40.000 lakosu város élénk bazárokkal, melyekben keleti tárgyakat, lópokróczokat, lófölszereléseket, selyem árukat, gyapotszöveteket árulnak.

A lakosok főfoglalkozása a selyemszövés.

Homsban különben azt is föltehettem, hogy talán megvételre alkalmas lovakat is fogok találni. Szét is néztem a kávéház előtt, a hová azokat a törzsméneket kötik, melyeket az arabok használnak fedezésre. Egyik sem volt alkalmas megvételre.

Ez időben Homsban épült Malakkáig a vasut, melynek munkálatainál európai mérnökök dolgoztak. Pihenésem közben ezeket a vasuti munkálatokat meg is tekintettem. Ruházatom olyan volt, mint a mérnököké.

Egy öreg vizet vivő asszony meglátva, igy szólt zsémbes szóval:

— Maradtál volna ott, a honnét jöttél!

Az öreg anyóka e szerint opponál a vasutnak és engem európai mérnöknek tartott.

Meg nem állottam, hogy igy ne riposztozzak rá:

— Ráülsz te még arra a vasuti kocsira, a mi itt fog szaladni.

— Olyan nincs. Nem kell az nekem. Nem megyek én máson, csak ezen az agyagos uton, ni.

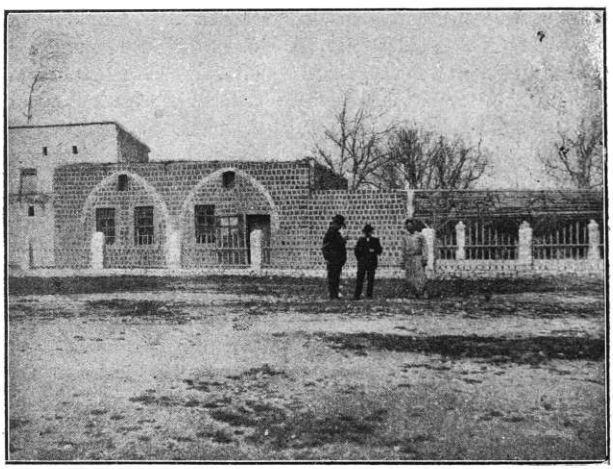

HOMS.

És ment tovább duruzsolva, hogy az idegenek mit háborgatják őket.

Homshoz különben egy kis emlék is köt. Öt év előtt hasonló küldetésem alkalmával itt szakadt rám a sátor.

Ha már itt járok, csak megnéztem azt a helyet is, már csak a «kegyeletes» visszaemlékezés okáért, hálát adva a Gondviselésnek, hogy akkor és most is bajban, viszontagságban megóvott.

Öt napig pihentünk Homsban, a mire fáradt embereimnek és lovaimnak szüksége volt s bár alaposan széttekintettem, nem tudtam lovakat vásárolni. Megindultam tehát Tel el Khalah felé, a hol 17 évvel előbb a kiváló mént, Koheylant, O-Bajant vettem. Tudattam jövetelemet az öreg Abdala Agával, kit még ez időből ismerek és fölkértem, hogy minden valamire való ló elővezetéséről gondoskodjék. Régi öreg barátom nagy örömmel fogadta levelemet és valósággal ünnepi fogadtatást rendezett nekünk. Lovon elébünk jött, megölelt engem, a régen látott ismerőst és minden jóval volt hozzánk. Lovainknak két istállót jelölt ki. Noha a falakról csurgott a viz, mégis elfogadtam az istállót, mert mégis csak jobb helyen voltak ott a lovak, mint a szabadban, mikor különösen az éjjelek szinte elviselhetetlen hidegek voltak.

A derék Abdala Aga azonnal kijelentette, hogy sem számomra, sem az expediczió számára főzni nem szabad: valamennyien vendégei vagyunk. Töltött bárányt, rizses birkahust ettünk.

És tessék elhinni, hogy nem elfogultság hajtja tollamra ezt a kijelentést:

Ilyen izletes ételt Európa egy konyháján se tudnak főzni.

Másnap az összes lovakat megtekintettük. Abdala Aga, vendéglátó gazdámnak volt a többek között egy fekete ménje, szép nemesvérü állat, csak a háta nem tetszett s nem vettem meg. Ő viszont láthatólag nagy kedvteléssel gyönyörködött azokban a lovakban, a miket vásároltam s az egyik kanczáért, Delaleért száz török aranynyal többet ajánlott, mint a mennyiért én vettem.

Két napig voltunk Abdala Aga vendégei. Bucsuzás közben, mely valóban érzékeny volt, látcsöveket, patronokat, revolvereket ajándékoztam többeknek, a kiknek lekötelező szivességében részünk volt. Abdala Aga meg egyenesen lovat akart ajándékba adni. Megköszöntem vendéglátó gazdámnak szivességét, de nem fogadtam el, mint tizenhét év előtt, mikor a «Bäz» nevü mént adta ajándékba. Ez a ló különben igen jó szolgálatokat teljesitett — nem is oly régen selejteztük ki s Melczer Gyula borsodmegyei birtokos vette meg, kinek most fedező ménje.

Abdala Aga és népe, a sammárok utódai, a kik kétszáz év óta laknak itt letelepedve; de őseik hitét és szokását hiven őrzik. Óriási területü földjeiket öntözik és azon buzát, durrah't termelnek. Hogy milyen vendégszeretőek, az kitünik abból a fogadtatásból, melyet nekünk Abdala Aga rendezett, de általában minden idegennel szemben a vendégszeretetet ők hagyományos szivességgel gyakorolják. Abdala Aga egész háza nyitott, vendéget mindig szívesen lát, a kit, ha nála akar megpihenni, vetett ágy várja.

Abdala Agát elindulásomkor kellemetlen hir zavarta meg. Az a hir jött, hogy egyik rokonát a szomszéd faluban szóváltás közben megsebesitették. Ő is kantároztatott, hogy rokonához siessen s egyszerre indultunk. Abdala Aga harmincz lándzsás emberével keletnek, mi pedig nyugatnak.

*

De már nemsokára beérünk arra a területre, a hol a czivilizáczió hódit és tért foglal: csinált uton haladtunk minden akadály nélkül és csakhamar feltünedezett Bojtár őrmester réme: a tenger.

Délután kiértünk a tengerpartra.

Mint a gyermekképzeletre a tündérregék, mint a hogy az ezeregy csodáinak olvasása közben ábrándjaink délibábos játéka indul a csodák megértésére: olyan hangulat vett erőt mindannyiunkon: Elő-Ázsia gazdag délszaki flórájában gyönyörködvén.

Mindenütt narancs, füge és granáterdők lombjai borultak felettünk, a hová csak szemünk nézett.

Ha pedig e gazdag levélsátorra föltekintettünk, egy-egy tenyérnyi azurkék ég mosolygott ki itt-ott.

Előttünk a tenger a végtelenbe nyulva s játszi habokat csapkodva, fodrozva a partokhoz. Nincs ember, a kit a természetnek ennyi pazar szépsége el nem ragadna; ám a mi elfogultságunkat alig is lehet megérteni. Hónapokon át róttuk a sivatag homokját. Szemünk hozzászokott a homok szürke szinéhez és a sivatag, párás meleg levegőjéhez.

Itt pedig két kézzel szórta áldását a természet és minden lépésre ujabb látnivalóval szolgált. Nem szólt egyikünk sem,

TRIPOLISZ VIDÉKE.

sokunk levette fövegét. Oh, nem azért, hogy izzadt homlokunkat a tenger felől lengedező szellő hüsitse, hanem hogy kalapleemelve ismerjük el az Alkotónak hatalmát. . .

A szép uton haladtunk s értünk Han-Abdiba, a hol a lakosok fölhivásomra fölvezették lovaikat. Nem volt köztük olyan, a mit érdemes lett volna megvenni.

Han-Abdiban, a hol a délszaki flóra teljes pazarságát tárta föl, ütöttünk sátort.

Másnap folytattuk az utat a festői szép helyen s dél táján megérkeztünk Tripoliszba.

A szerail (városháza) előtt telepedtünk le.

Tripolisz az egyik török vialetnek fővárosa, a Kis-Szirtisz mellett mintegy 40.000 lakossal, a kik örmény katholikusok, maroniták, ó-hitüek, druzok, zsidók és mohamedánok. Lakóinak nagyobb része kereskedő, többen kordován, szőnyeg, burnuszkészitéssel foglalkoznak. Tripolisz kereskedelmi élénkségét megmagyarázza kedvező fekvése, mint a honnan több karaván vezet. Régiségei között legnevezetesebb a római korból maradt föl: a Marcus Aurélius tiszteletére emelt diadalkapu, melyet már igen megviselt az idő vasfoga, érdekes látnivaló a máltai lovagrend vára.

Különben modern közlekedési eszközei is említést érdemelnek. A kikötőből, az uj-városból (a város egy óra járásnyira van) lóvasuton juthatunk az ó-városba s a móló mellett fiákerek is állanak.

Tripoliszba érkezésünk idején nem érdekelt a romokban heverő diadalkapu, sem a modern közlekedési eszközök. Mikor valahogy sátrainkat fölütöttük és éppen reggelizni akartunk, rettenetes orkán zudult ránk. A sátrainkat földöntötte, szakadt zuhogott az eső s hozzá a szeiszok ezek a kipróbált emberek elmentek. Takarmányunk teljesen elfogyott. . . Elég is már a viszontagságból, nélkülözésből, és ez annyival inkább elviselhetetlen volt már, mert a hetek óta tartó esőzés közben ki voltunk valamennyien fáradva s türelmetlenebb kedélylyel tudtuk az ujabb akadályokat elszenvedni.

Valóban a végső ideje volt hánt bérelni, Palmirától kezdve egész uton néhány szép napot leszámitva, vagy nagyon szeles,

vagy esős időben haladtunk előre fárasztó uton. S különösen a lovakról kellett gondoskodnom, hogy a zordon idő ellen védve legyenek. S a tripoliszi eső valóban nem volt programmomban. Kénytelen voltam tartózkodásomat egy nappal meghosszabbitani s az egek megnyiló csatornáját a mindenbe belenyugvó bibliai Jób kedélyállapotával türni. Különösen aggasztott az, hogy ha a tavasztáji vizdus keleti esők érnek utban, ez nagyon

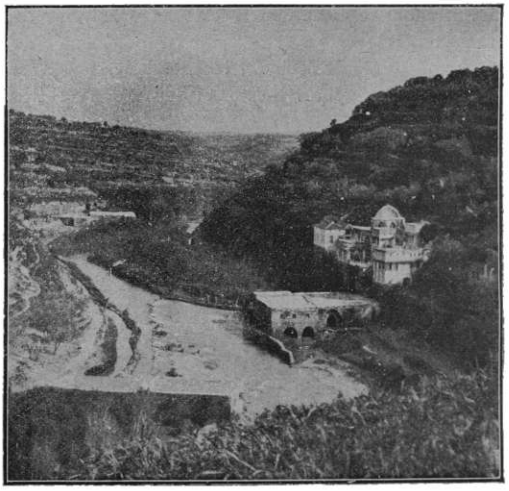

TRIPOLISZ VIDÉKE.

föl fog tartani. Ismerem a keleti tavaszi esőket. Ha ezeknek kiapadhatatlan fellegei gyültek össze, akkor a mi tovább utazásainkra — legalább egyelőre — felleg borult.

Aggodalmam azonban legnagyobb örömömre felesleges volt. Másnap az eső megszünt s mikor ruháink valahogyan megszáradtak, megindultunk Patrun felé.

Egy óra mulva elértünk a kis-ázsiai Törökország határához. A török katonák küldetése be volt fejezve s utolsót köszöntek s mi nélkülök folytattuk az utat a libanoni területen.

A LIBANON.

Libanon sohasem volt teljesen alávetve a törököknek. Midőn 1840-ben Sziria a szultán fennhatósága alá került, az európai hatalmak a Libanonban lakó keresztények számára kiváltságokat kötöttek ki. 1861-ben, mint utleirásom első lapjain irtam, a nagy keresztényüldözés után az európai hatalmak még jobban körülbástyázták Libanon autonom jogait s azóta Libanon élén keresztény helytartó van, a kit a hatalmak tiz évre választanak. A Libanon 36 járásra van fölosztva. Miután papjaik nagy része franczia, továbbá, miután iskoláikat a franczia kormány tartja fönn, a Libanon egészben franczia befolyás alá került.

És érdekes tünet, hogy az egész Libanon a franczia szellem terjedésének nemcsak szivesen hódol, de örül neki. Okát abban kell találnunk, hogy a maronita vallásu lakosokat vallásuk gyakorlatában a megszállás előtt állandóan háborgatták, most pedig a franczia kultura nyomában nemcsak polgári béke, de népjólét fakadt. A Libanonnak fölvirágzása a franczia hadtest partraszállásával egyidős, talán ennek köszönhető az az odaadás, melylyel rövidesen a Libanon franczia érzületüvé lett. Egyébként a franczia szellem térfoglalását egész Homsig lehet tapasztalni, innét beljebb már az orosz befolyás jeleire bukkanunk. Az ó-hitüek vallásos buzgóságából nagyon sok helyen láttam a czár és néhány az ó-katolikusoknál népszerü szent arczképét. A bámulatos szorgalmu nép, a hol csak lehet, a hegygerinczeken mesterségesen teraszokat készit, ezeken, valamint

a völgyekben buzát, árpát, dohányt, olajfát, szőlőt és különféle gyümölcsöt termeszt.

Nagy területeket foglalnak el az eperfa-ültetvények és igen jelentékeny a selyemhernyótenyésztés, a termelt selymet Olasz- és Francziaországba szállitják. A Libanonban az első ut nem volt rózsákkal hintve.

Olyan uton kellett haladnunk másfél óráig fölfelé s ugyanannyi ideig lefelé, a hol csak kecskekörmök vájtak valami kis nyomot a sziklába s még a kecskék is csak nagy ügygyelbajjal haladhattak rajta. A mint a lovakat végig néztem, mikor a meztelen kősziklára kapaszkodtak, valóban megsajnáltam őket. Elhagyva e kietlen utat, a melyen jobbra müvelt területeket, szederfákat láttunk, leértünk a völgybe, a hol a vegetáczió ismét pazar szépségét mutatta.

Nyolcz óráig tartó menetelés után értünk Patrunba. Patrun régi város, valószinüleg a főniczíaiak idejéből. Még látszanak a tenger felől való erőditményei. Lakói szorgalmukról példásak. Ujabban sokan kimennek Amerikába, a hová kevés igényt és nagy szorgalmat vivén, hamar vagyont gyüjtenek és visszajönnek. Ez az Amerikába való vándorlás a patriarchalis szellemet rombolja, mert a kik hazajönnek, azok megteltek modern, haladni vágyó eszmékkel s ezeknek itthon érvényt is szereznek. A városnak mintegy 8000 lakosa van. Patrunban expedicziónkkal az a valóban nevezetes eset történt, hogy vásárolt lovainkat kilenczvennyolcz nap után — hogy birtokunkban voltak — vasbékó nélkül hagyhattuk.

Patrunba különben, a mint a Libanon tengerparti nyergén tuljutottunk, rendes utak vezetnek. A természet oly áldólag osztja itt kincseit, hogy időnként meg kell állnod láttára. Előtted a narancs-, olajfa- és gránáterdő. A hegyek mindenütt teraszszerüleg müveltetnek, ezen áttekint a szem s a hegytetőkre réved át, a melyen a kolostorok vannak.

Nyugat felől elterül olyan bájos tengeröböl, a minő nem sok van. Mindenfelé nyüzsgő élet, szorgalmas munka, nyomában jólét. Az ember megelégedéssel néz itt végig. A legnagyobb polgárerény: a tisztes munka révén, még ott is, a hol elemi nehézségeket kellett legyőzni, boldogulni tud a Libanon népe.

Patrunban való pihenésünk után tovább indultunk s legközelebbi állomásunk Junie volt. Ennek a kis bájos fészeknek a tengeröble a legszebb fekvésü a sziriai partokon. Ide jön le a Libanon hegyi lakossága és innét csempészik ki a franczia hajók a szorgalmas népet Amerikába.

A kis tengerparti városkában ünnepeltük a föltámadás nagy ünnepét husvétet.

Utitervem eredetileg az volt, hogy a husvétot már Bejrutban töltöm, de csak husvét másnapján értem a Libanon alatt lévő tengeri kikötővárosba, a mi a menetelünk előtt levő akadályokban találja magyarázatát.

Végre tehát Bejrutba értünk.

Valóban nem tudok beszámolni arról a hangulatomról, a mi lelkemet elfogta, mikor leszállottam arról a fekete ménről, melyen 85 nap alatt 3600 kilométernyi utat, naponta átlag 42 kilométert lovagoltam. Örömöm volt-e nagyobb, hogy révbe jutott immár az expediczió vagy a szomoruságom, hogy a hátas lovat, mely minden viszontagságunk részese, nem látom többé. Az elérzékenyedést mégis legyőzte az öröm s föltekintve az égre, hálát adtam a gondviselésnek, hogy idáig megsegitett és bizó hittel eltelve gondoltam, fölfohászkodván arra is, hogy bizonynyal oly szerencsével, minden baj nélkül haza fog segiteni is.

Bejrutban már kényelmesen kipihenhettük fáradalmainkat.

A lovakat is megfelelő istállókba helyezhettük el.

Bejrutba való megérkezésem előtt irtam az ottani egyik ügynökségnek, hogy a vásárolt lovak szállításához szükséges boxok beszerzéséről gondoskodjék.

Jövetelemről néhány emirt is értesitettem, fölkértem őket, hogy megvételre alkalmas lovaik megtekintésére adjanak alkalmat. Az emirek szives készséggel tették meg kérésemet, sok lovat elővezettettek, de megvételre alkalmas nem volt köztük.

A magyar expedicióval majdnem ugyanazon időben hasonló küldetésben járt egy franczia misszió is s a sziriai tengerparton vásárolt is három lovat. Ezeket a megvásárolt lovakat én már előbb, még régebbi gazdáiknál láttam.

*

Irtam e napló elején, hogy Damaskusban több lóügynökkel beszéltem, kiknek megigértem, hogy ha visszajövök s a mennyiben megvételre alkalmas lovakat kutatnak föl, minden egyes megvásárolt ló után tiz török aranyat fizetek nekik.

Ezek szerint mielőtt a Libanont elhagytuk volna, még Damaskusba kellett visszamenni.

Lássuk, hogy mit végeztek a lóügynökök?

Szentkirályival vonatra ültünk és a Libanon festői utvonalát még egyszer végigutaztuk.

Az ügynökök reménykedve fogadtak.

Van ló, szép, jó és bizonynyal jó vásárom lesz. S nem is kell a lovak megszemlélésére messzire mennem. S aztán szerencsém az is — mondották az ügynökök — hogy ide jöttem, mielőtt Hemmed pasa családját Mekkába kiséri, a kinek gyönyörü lovai vannak. Az ő lovait is megtekinthetem.

Két napig időztem Damaskusban, de bár az ügynökök homloka beleizzadt a lótás-futásba, nyelvük a lovak dicsérgetésébe, — sajnos, nem tudtam egyetlen lovat sem venni.

Most már nem volt más hátra, mint visszatérni Bejrutba s az intézkedéseket megtenni a hazautazásra. A boxokat átvizsgáltuk, a mi szükséges volt megjavitottuk s a lovakat a hajón elhelyeztük.

Hajónk az Amphitritte, nagysága miatt nem tudott horgonyt vetni a kikötőben. Igy a lovak elhelyezése igen vesződséges munka volt. Parti hajókra kellett fölrakni a boxokat. A partihajó az Amphitritte elé siklott s csigákon hurták föl egyenként a boxokat. De megtörtént ez is.

És most következett az elválás azoktól a jóravaló emberektől, kik a fáradságból bőven kivették részüket és kik sokszor igen nehéz helyzetben a hűségnek és odaadásnak oly szép példáit mutatták: bucsu a mokariktól. És a bucsu valóban érzékeny volt.

A hosszu uton valamennyien, kiki ereje szerint, a közös czél felé törekedve s az együttérzést ápolva az összetartozandóságnak oly érzelmét gerjesztették, hogy mindkét részről az elfogódásnak nem kicsiny jele mutatkozott, mikor az Amphitrittére szállottunk. Naplóm elején irtam, hogy mokariaink majd-

nem mindegyike lázas beteg volt; de később csodálatos élet-energiával türték a viszontagságokat és győzték az expediczió sokszor emberfeletti munkáját. A mokarik azonban ugyancsak megijesztettek a bucsujárók táján: egy közülök, a derék Vilhem leesett a lábáról: ennek az éghajlatnak legöldöklőbb nyavalyája, az itt lakó népek szörnyü gyilkosa, a fekete himlő vette le a lábáról. Sajnáltam a derék fiut és szerfölött aggódtam, hogy ez a baj átragad a kiséret többi tagjaira is. A beteget, miután ápolásáról gondoskodtam, odahagytuk. Később, nyolcz hét mulva, utánunk sántikált a valahogyan kilábolt beteg. De borzalom volt ránézni! Mivé tette a betegség! Egyik szemevilágát elvesztette. Arcza eltorzult. Biczegő és örök nyomorékja lett a szörnyü nyavalyának. Nem tudom nem megváltás-e inkább a fekete himlőben meghalni, mint e rettenetes kórságnak nyomorékjává lenni.

A többi mokarik — Istennek legyen hála! — elkerülték a bajt és igy ez a betegség expedicziónk sorsára nem volt oly döntő hatással, mint akkor gondoltam, mikor a Vilhem fekete, lázban égő arczát először részvéttel láttam és betegsége annyira megdöbbentett.

Ezek az egyszerü emberek sirtak, mikor mi hajóra szálltunk, ladikokra ültek s azon kisértek el, s mikor pedig az Amphitritte megindult s valameddig láttak a hajó fedélzetén, bucsut intettek. Ha visszagondolok ezekre az idegenekre, a kiknek mi senkijei nem voltunk, a kik a mi utazásunk valódi czélzatát tán meg se értették, a kik — és tegyük hozzá — egy kis napszámért emberfeletti módon fáradtak: szivemben csak hálával tudok rájuk gondolni. A felebaráti szeretetről adtak e kérges kezü, egyszerü emberek ragyogó példát.

Érdemes lenne, hogy önfeláldozó viselkedésükről, kötelességtudásukról itthon is sokfelé halljanak azok sorában, kik panaszló ajkkal, tán hűtlenül, sokszor lelkiismeretlenül szolgálják azokat, kiktől kenyerüket kapják.

HAZAFELÉ.

Bejrutból kievezve az Amphitritte, másnap (április hó 12-én) este hat órakor Port-Szaidban horgonyt vetett. Utközben egy kis programmon kivüli éjjeli fürdőben volt részem. A kajüt ablakát nyitva felejtették s a himbálódzó hajó ablakán a locsogó hullámok egy darabja becsurgott s alaposan leöntött. Soha életemben nem fordultam meg oly hirtelen és ugrottam ki az ágyból.

Port-Szaidban tizenhét év előtt voltam utoljára, a szuezi csatorna tudvalevőleg 1869-ben nyilt meg. Még akkor kis halászfészek volt, most pedig modern város. Széles, kövezett utczák, melyeken nyüzsgő élet van. Az utczákon modern világitás és forgalom, az utczán lefektetve a lóvasutnak sinjei. Feltünnek szépen rendezett, szobrokkal ékes terei is. Élénk kereskedelmét pedig mutatja, hogy a merre megyünk, a földszinten mindenütt boltot és boltot látunk. Port-Szaid a szuezi csatornának köszöni ezt a gyors föllendülését és modern várossá való alakulását. A szuezi társulatnak is székhelye s majd minden államnak van itt konzulátusa. A szuezi csatorna bejáratánál épült azon a homoknyelven, mely a menszalaki tavat a tengertől elválasztja. Ma mintegy 50 ezer lakosa lehet, leginkább franczia, angol és görög, kereskedelmi forgalmáról fogalmat nyujt, hogy molója 1600, illetve 2500 m. hosszu. A belső kikötő három medenczéből áll. Kereskedelmi forgalma évről-évre nagyobbodik s ma alig lehet belátni, hogy a virágzásnak mily fokára juthat.

De a lovak hajóra való beszállásolása óta nem beszéltem a lovakról, melyek pedig utam során legfőbb gondoskodásom tárgyai voltak. A lovak a tengeri utazást jól állották s jól érezték magukat: leszedettem róluk a vasat és le is szerszámoztattam őket s mielőtt a tengeri utra indultam, már kisebb ételporczióra fogtam őket s a tengeri ut alatt nem is takarmányoztattam oly jól, mint midőn a szárazföldön 36—40—50 kilométernyi utat tettek. És valóban a behajózás előtt tanácsos a lovakról a vasat levenni és azalatt, mig a hajón való utazás tart a táplálékot fokonkint leszállitani. Három kilogramm untig elég. Szem előtt tartandó az is, hogy noha az adagolás kisebb, mégis kétszer annyi takarmányt vigyünk a hajón, azokra az eshetőségekre gondolva, a melyek érhetnek. Elromolhat a hajó gépje, vagy valamely tengerparti ragály miatt vesztegzárba helyeztetnek. Es ha a lovak Európába jönnek, lassanként keverni kell az árpát zabbal. Mert bizony ehhez a delikateszhez szoknia kell a pusztasági lónak.

Port-Szaidból még az este elindultunk. Mint minden Egyptom partjait járó tudja, itt a tenger mindig igen viharos; most sem volt szelid s ugyancsak himbálta gyors hajónkat, az Amphitrittet.

Igy meglehetős kellemetlen tengeri utazás után értünk a Levante legnagyobb, legérdekesebb városába, Alexandriába.

Alexandriát, ezt az ősrégi Nagy Sándor alapitotta várost ki ne ismerné. Hajdanta a tudományok székhelye, a világkereskedelem első városa. Ma régi nagyságának egy harmadára zsugorodott; de két kikötője, a régi afrikai (nyugaton) és az uj-ázsiai (kelet felől) meg van nyitva a világ minden nemzetének. A régi várerőditmények, melyeket az angolok 1883-ban lebombáztak, most romokban hevernek. Mindinkább európaisodik; csak a török városrész kövezetlen, rendetlen és piszkos. Vámházát, arzenálját még Mehemed Ali épitette. Mehemed Ali szobra kiváló nézni való. A benszülött arabs nép a török városrészben agyagkunyhóban lakik.

Alexandriának életere a Mahmodie csatorna, a zsarnoki akaraterőnek műve, Mehemed Alié. Ez a nagyszabásu teknikai mű ivóvizzel látja el a várost. A legendák szerint 20.000

ember halt meg a munkálatok alkalmával, annál a technikai műnél, a melynél nagyobbszabásu még nem létesült. Országhóditó harczot is meg lehet vivni annyi katonával, a mennyi ember ennél a műnél dolgozott: háromszáztizezer ember.

Igy készült el a mű, mely ma is Alexandria életere.

Ám sokat lehetne beszélni Alexandriáról, de megannyi ismert dolog. A Nilus-utazók, kalmárok, hajósok terjesztik a róla való ismeretet. Ma már Alexandriáról nem kell hosszasabban beszélni.

Alexandriában kellemetlen hirrel szolgáltak. Az Amphiritte nem szállit lovakat Triesztbe. Azokat más hajóra kell raknunk. Miután már Bejrutban a hajón való elhelyezkedés elég fáradságos volt arra, hogy a hirt nem valami nagy örömmel fogadtam.

De nem lehetett a dolgon segiteni. Hajónk a Semiramis mellé állott s a lovakat a boxokban csigán fölhuzták a Semiramisra, s magunk is ezen a hajón helyezkedtünk. el. A Semiramis fedélzete virágokkal, zászlókkal volt diszitve. Felséges királyunk unokájának, Erzsébet főherczegnének tiszteletére történt ez, a ki ebben az időben férjével, Windisgrätz herczeggel nászuton volt és az ifju pár a Szentföldre utazott. Mikor a hajó horgonyait szedte, fölszállt a Semiramisra az ifju herczegné férjével. Az egyptomi alkormányzó, a városi hatóság, a diplomácziai kar kisérte ki a városból. Alexandria népét egy érdekes esemény gyüjtötte egybe a kikötő mentén.

A herczegi pár Patraszig utazott.

Az uton az az afrikai néger csapat (inkább arab) szórakoztatta a főherczegnőt, mely később Budapesten is megmutatta az afrikai benszülött harczosok, a tüzimádók, kigyóevők és bübájosok mutatványait. A hajón végig csinálták betanult mutatványaikat, a tánczot, a daljátékot, a kigyóevést.

Patrasz kikötőjében ujra ismétlődött a fogadtatás és a Semiramis, jóllehet nem szokott a rendes körülmények között Patraszig menni, e kitérés ellenére is a rendes időben tett le bennünket a trieszti molóra.

Április hó 16-án volt ez. Előző napon Brindisiig jutottunk, a honnét a legrövidebb ut vezet a Levantéba. A vám-

hivatal előzékenyen végezte dolgát s igy minden nehézség nélkül már délután négy órakor a lovak istállóban voltak elhelyezve; de ez istállót sokáig megemlegetem, oly borsos áron tudtam csak istállót bérelni. A vámhivatalnokok előzékenysége mellett ugy a bejruti lószállitó ügynökségnek, mint az Amphitritte és Semiramis kapitányainak előzékenységét kell még e helyen is köszönni.

De most már haza!

Halácsy főhadnagy, miután az összes lovainkat nem tudtuk volna egyszerre szállitani, a lovak felét vasuti kocsikba berakatván, — már este vonatra ült és Székesfehérvárott bevárt; én másnap reggel indultam el.

A mi megérkezésemkor itthon történt, az a figyelemnek, a rokonszenvnek, a szeretetnek ténye volt, a hét hónapig távollevőnek szólott, a gyöngéd szeretet sugalta s nem tartozik e könyvbe: kijött elibénk a tisztikar s kijöttek a ménesbirtok gazdasági tisztviselői, a kik együtt bandériumot alakitottak és már Igmándon üdvözöltek. Ugyszintén Lossonczy Mihály min. tanácsos, az országos lótenyésztés vezetője is lejött Bábolnára és megszemlélte a lovakat, mely alkalommal megelégedését is kifejezte.

Hazafelé a bábolnai uton is mindenütt üdvözlők fogadtak, kicsi, nagy, a kik örömmosolygó arczczal köszöntötték a hazatérőket. Nem tagadom: a szeretetnek ennyi jelét látva, ellágyultam.

Itthon vagyok! Bábolna ismert halmai és völgyei között, a hová negyvenöt év előtt az isteni gondviselés vezérelt.

Az ébredő tavasz langyos fuvalma üdvözölte a hazajötteket

De nem folytatom.

Azokat, kik hazaérkezésemkor emléktárgyakat adtak nekem, már régen szivembe fogadtam: itt is megköszönöm szivességüket.

Nehéz ut volt, szokszor viszontagságos.

Voltak perczek, midőn küldetésem sikerét és a szerencsés visszatérést nem is reméltem.

De lett légyen bármily fáradságos utam, — százszorosan meg-

jutalmaz az az elismerés, mely a legfelső helyről felém sugárzott s engem kitüntetésre érdemesitett és az az elismerés, melylyel a m. kir. kormány, különösen a földmivelésügyi miniszter ur részesitett.

Ugy az ut előkészitése idején, mint utam alatt, többször voltam kitüntető figyelmének részese s czélom sikere érdekében való segitségét a messze távolban is sokszor éreztem.

A lovakról az a mondani valóm van még, hogy azok a vásárlás óta folytonosan hiztak s hogy micsoda nyomoru élelmük volt előbb, az bizonyitja, hogy eleinte nem is mertek az alomszalmára rálépni.

A szénára, mint soha nem látott táplálékra idegenül tekintettek, csak aztán a széna illata fölbátoritotta őket.

És a hogy később étvágygyal habzsolták az eddig nem ismert eledelt, a sivatagnak nem is régen koplaló állatai azt igazolták ők is, hogy a jóhoz könnyen hozzá lehet szokni, mint a rossz dologról leszokni.

A rendes élelem és rendszeres lógondozás már az első nyolcz nap alatt tetemesen följavitotta az elcsigázott lovainkat. S ma tán az, a ki előbb a gazdájuk volt, se ismerné őket föl. Nagy örömömre szolgált, hogy feljebbvalóimnak tetszését az importált lovak megnyerték. Ez a tetszés nekem elégtételem is, mert bizvást elmondhatom, hogy sem időt, sem pénzt, sem táradtságot nem kiméltem, hogy olyan arabs lovakat vásároljak a köztenyésztés czéljaira, melyekre az országnak szüksége van. A mely idő elfutott azóta, hogy ez utról hazatértem, minden jelenség azzal kecsegtet, hogy küldetésem nem volt meddő s reménylem, hogy hosszabb időig nem lesz szükség állami lóvásárlások czéljából expediczió kiküldetésére.

És jól is van, hogy igy van. Mert ámbár nagyon szeretem a Keletet, ámbár tudom, hogy az olyan küldetés, mint a minő a legutóbbi is volt, becsvágyamat igen alkalmas fölébreszteni; de érzem, hogy nehezen tudnám már ezt a föladatot jövőben elvégezni.

Egyébként is azt hiszem, hogy a mennyiben az arabs

köztenyésztés érdekében valaha szükség lesz ujabb importra, ezt az expediczió elkerülésével, másmódon kell beszerezni.

Keleten az idő nem pénz és mivel vásárok nincsenek, csak a véletlen következtében juthatunk esetleg fél, sőt egy év, olykor két év alatt, a mi igényeinknek megfelelő lovakhoz. Azért véleményem szerint jövőben legczélszerübb lenne, ha szakember küldetnék Bagdadba, a hol az irak-arábiai lóexport gyüjtőállomása van. Itt a kiküldöttnek hosszabb, esetleg egy-két évi tartózkodás alatt alkalma lehetne a mi követelményeinknek alkalmas lovakat vásárolhatni.

A bajtársi elismerés hangján kell szólnom Halácsy Gyula főhadnagy és Szentkirályi István urakról, kik hüségesen megosztották karavánutunk viszontagságait s bőven kivették részüket a küldetés minden munkájából. Bojtár őrmesternek odaadó, hü szolgálatát Ő Felsége is elismerte s a koronás ezüst keresztjét tüzette föl e derék katona mellére.

Tagadhatatlan, hogy a bábolnai tenyészanyagnak vérfölfrissitésre szüksége volt. Hálás elismeréssel fejezem ki köszönetemet Darányi Ignácz volt földmivelésügyi miniszter urnak nemcsak azért, hogy hét éven belől rövidesen másodszor személyemet jelölte ki a bizalmi és felelősséges, de egyuttal bátran kitüntetésnek is vehető utra; de azért is, hogy országos gondjai közben időt szakitva, személyesen megnézte a bábolnai ménes törzs-anyagát s ezen személyes tapasztalatok alapján haladéktalanul intézkedett, hogy a bábolnai ménes felfrissitése érdekében ily széleskörü, a czélt leginkább biztositó expediczió történjék.

Ez időszerint az itt leirt út során vásárolt ének törzsménként Bábolnán vannak; az anyakanczák ivadékokat igérnek; az importált ménekhez elég számu kanczák osztattak: remélnünk lehet és remélnünk kell, hogy olyan ivadékokat nevelhetünk utánuk, melyek nemcsak a lovak vásárlásával járó költséget térítik meg; de hasonlithatatlanul nagyobb hasznot hoznak az országnak. (Az expediczió összes költsége 103,000 korona volt.)

Miután hazánkban a keleti vér meghonosult; a keresztezés jónak bizonyult s a keresztezés által nevelt állatok megfelelnek az ország igényeinek: föladatunk törzsanyagunk fajtisztaságát

óvni, gondozni. Ezt a föladatot végzi Bábolna 1877 év óta és bizonynyal jelentős érdemei vannak abban, hogy a köztenyésztés ma már igen szép fokon van.

Sőt látva, figyelve Bábolna fejlődését, a viszonyok ismeretéből azt a meggyőződést meritem, *hogy Bábolna lesz jövőben egész Európának, arabs lovakra nézve, a beszerzési forrása.*

A lótenyésztés minden barátja szive szerint kivánhatja, hogy Bábolna a lótenyésztés javára sokáig álljon, fejlődjék, virágozzék!

AZ EXPEDICZIÓ VEZETŐJE TEVÉN.

FÖLDKÖZI-TENGER
HALEB
MOSUL
SCAMMAR-ARÁBOK
MESOPOTAMIA
ANÁZIE-ARABS-TÖRZSEK
BAGHDAD
PERZSIA
SCAMMAR-ARÁBOK
SOBEID-ARÁBOK
IRAK-ARÁBIA
Syria-Arábiai-Sivatag
ARÁBIA
PERZSIAI-ÖBÖL
Jel magyarázat:
Város, Község, Erőd.
Katonai ősház
Sátor tábor
Az Expedíció útja
Rom
MÉRTÉK
FADLALLAH-EL-HEDAD MIHÁLY szerint a kelet-i expedíció vezetőjének megbízásából a utasítása szerint rajzolta MENSIK KÁROLY főhadnagy